

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ

УРБАНІСТИЧНИЙ ФОРУМ

Збірник наукових праць

Частина 1

URBAN
FORUM

Київ 2023

**Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет будівництва і архітектури
Комітет з питань організації державної влади, місцевого
самоврядування, регіонального розвитку та містобудування Верховної
Ради України
Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України
Фонд інституційного розвитку української науки
ВГО «Ліга інтернів»
Фонд Ебергарда Шьока (ФРН)
Фонд підтримки будівельної галузі (ФРН)
Краківський політехнічний університет ім. Тадеуша Костюшко
(Польща)
Караденізський технічний університет (Туреччина)**

УРБАНІСТИЧНИЙ ФОРУМ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ЧАСТИНА ПЕРША

КИЇВ 2023

Рекомендовано до друку Вченою радою КНУБА, прот. № 10 від 26.06.2023 р.

Редакційна колегія

Куліков П.М. – д.е.н., проф., ректор КНУБА (голова)
Мьоллер П. – член правління, Директор, Фонд Ебергарда Шьока (Німеччина)
Вайзе Т. – віце-президент Фонду підтримки будівельної галузі (Німеччина)
Скрипнюк О.В. – д.ю.н., проф., академік НАПрН, Заслужений юрист України, Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України
Тарута С.О. – народний депутат України, Президент Асоціації народних депутатів України
Андрєєв С.О. – д.н.держ.упр., проф., КНУБА
Деревінський В.Ф. – д.і.н., проф., КНУБА
Йелда Айдин Тюрк – PhD, доц., Караденізський технічний ун-т (Туреччина)
Згурська В.Л. – к.п.н., доц., КНУБА
Карпунцов В.В. – д.ю.н., проф., КНУБА, ВГО «Ліга інтернів»
Кобиларчик Ю. – д.арх, проф., Краківська політехніка (Польща)
Ковальчук О.М. – к.ю.н, доц, КНУ імені Тараса Шевченка
Малкевич А. – д.п.н., проф. (Польща)
Мамедов А.М. – к.т.н., доц., КНУБА
Мамонтов І.О. – к.ю.н., проф., Заслужений юрист України, КНУБА
Марченко М.В. – к.ю.н., Фонд інституційного розвитку української науки, КНУБА
Ноняк М.В. – к.е.н., Інститут держави і права імені В.М. Корецького, КНУБА
Онїщенко Н.М. – д.ю.н., проф., академік НАПрН, Заслужений юрист України, Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України
Перегида Є.В. – д.п.н., проф., КНУБА
Сердюк Н.А. – д.ю.н., проф., КНУБА
Тригуб Р.М. – к.т.н., доц., КНУБА
Халабуденко О.А. – к.ю.н., доц., КНУБА
Шебек Н.М. – д.арх., проф., КНУБА
Ярощук І.В. – к.і.н., доц., КНУБА

Рецензенти:

Безклубий Ігор Анатолійович – доктор юридичних наук, професор
Дьомін Микола Мефодійович – доктор архітектури, професор

Урбаністичний форум. Зб. наук. пр. За мат. міжнародних наукових конференцій «Просторове планування» (28 квітня 2023 р.) та «Будівельне право» (5 травня 2023 р.). В 2-х ч. Київ–Тернопіль : КНУБА, «Бескиди», 2023. Частина 1. 245 с.

ЗМІСТ

ПРОСТОРОВЕ ПЛАНУВАННЯ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОБРАЗ ПІСЛЯВОЄННОЇ УКРАЇНИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ЇЇ ВІДНОВЛЕННЯ

Устінова І., Плешкановська А. Повоєнне відновлення житлової забудови України: проблеми, досвід, перспективи	6
Пилипенко О. Політика уряду України у галузі культури та національного відродження.....	14
Сингаївська О., Гузеєв А. Правові аспекти охорони культурної спадщини в Україні та країнах Європейського Союзу (на прикладі Німеччини та Словенії)	19
Шебек Н., Ніколаєв М. Особливості архітектурно-планувальної організації середовища життєдіяльності людей похилого віку.....	24
Апостолова-Сосса Л., Семенова В. Район для миру. Кудрявець, виклики війни та пошук відповідей	28
Шебек Н., Романюк А. Довгострокові сценарії просторового розвитку міста Моршин.....	39
Бачинська Л. Вплив воєнно-політичної ситуації в Україні на напрямки відновлення міст (на прикладі м. Попасна)	45
Бауман Ю., Панібудьласка А. Деякі ціннісні моменти просторового планування	50
Гедін М. Аналіз та оцінка туристичного потенціалу міста Києва : методологічний аспект.....	55
Шебек Н., Рашківська К. Проблеми і орієнтири просторового розвитку території Фастівської міської територіальної громади Київської області	60
Згурська В. Уроки європейської політики згуртованості для збереження стабільності політичних систем	67
Лукьянов О. Концепція Еллен Кей «етика через естетику» та її реалізація в урбаністичному проєкті шведських соціал-демократів «Дім для народу» ..	72
Семко В., Басва Ю. Всеукраїнський перепис населення у контексті просторового планування та сучасних політичних реалій	75
Стеценко С., Гаврильченко О. Туристична політика післявоєнної Японії: політико-історичні аргументи для України.....	79

Шилова Т.	
Підвищення ефективності роботи громадського транспорту для забезпечення сталої мобильності в містах	84
Ярошук І.	
Нові підходи в концепції відбудови зруйнованого житла.....	89
Комова О., Ратушний П.	
Система соціального захисту населення міста Києва : переваги та недоліки.....	96
Бачинська О.	
Русифікація Маріуполя.....	102
Бондаренко О.	
Інвестиційний потенціал міст	109
Шебек Н., Дерпа Р.	
Еволюційно-генетичний аналіз річки Почайни та її зв'язок з однойменним парком у м. Києві.....	114
Валівко А.	
Особливості політики відбудови руйнувань, завданих повномасштабним російським вторгненням.....	123
Козак С.	
Принципи та методи визначення зон охорони пам'яток культурної спадщини на прикладі пам'ятки національного значення «Земляні укріплення Єлизаветинської фортеці» в м. Кропивницький	126
Лепешко А.	
Екологічні заходи при трансформаційних етапах транспортної інфраструктури в населених пунктах	129
Мизун М.	
До питання реалізації європейської системи місцевого самоврядування у післявоєнний період.....	134

БУДІВЕЛЬНЕ ПРАВО

Апанасенко К.	
Про окремі законопроектні ідеї у галузі містобудування у світлі практики ЄСПЛ.....	138
Батанов О.	
Тенденції розвитку муніципального права у вимірі містобудівної діяльності: концептуальний аспект	144
Пархоменко Н.	
Окремі аспекти трансформації механізму держави в умовах воєнного стану.....	151
Пилипенко О.	
Законодавство України про правовий статус тимчасово окупованих територій.....	156

Сердюк Н.	
Науково-інноваційні освітні центри в умовах післявоєнного відновлення міст і регіонів України	164
Чернега В.	
«Підмурок» механізму правового регулювання містобудівної діяльності в Україні	169
Бабюк А.	
Міжнародно-правове регулювання правочинів з іноземним елементом	175
Кулеба О., Філіпович О.	
Правові засади забезпечення вимог цивільного захисту під час планування та забудови територій.....	178
Мамонтов І.	
Міжнародно-правовий досвід особливостей повоєнного відновлення зруйнованих територій.....	186
Машков К.	
Особливості регулювання трудових відносин в умовах пандемії.....	190
Медвідь М., Красун А., Світановська Т.	
Екологічна безпека України: питання теорії та історіографії.....	194
Мироненко В.	
Контроль над ракетно-ядерним озброєнням як міжнародно-правовий фактор прискорення відбудови України.....	201
Павлова В., Похиленко І.	
Особливості правового статусу товариства з обмеженою відповідальністю на відміну від інших організаційно-правових форм господарювання	205
Семко В.	
Понятійно-категоріальний апарат комплексної правової характеристики рекреаційної зони	211
Khalabudenko O.	
Legal regime of public property: experience of european jurisdictions.....	225
Ярощук І.	
Правовий аспект у забезпеченні екологічної безпеки будівельних матеріалів.....	232
Продан І.	
Антикорупційна складова політики відновлення України	240
Халява В.	
Державно-приватне партнерство у політиці житлового забезпечення учасників бойових дій: зарубіжний досвід та законодавчі перспективи	243

ПРОСТОРОВЕ ПЛАНУВАННЯ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОБРАЗ ПІСЛЯВОЄННОЇ УКРАЇНИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ЇЇ ВІДНОВЛЕННЯ

Ірина Устінова

доктор архітектури, професор, ORCID: 0000-0002-1728-0200

Алла Плешкановська

доктор технічних наук, професор, ORCID: 0000-0001-9370-3570

Київський національний університет будівництва і архітектури

ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ ЖИТЛОВОЇ ЗАБУДОВИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ, ДОСВІД, ПЕРСПЕКТИВИ

Формування умов проживання у місті, як своєрідне відображення та наслідок поступового розвитку міської матеріально-речовинної інфраструктури, не завжди відбувається рівномірними темпами, зазнаючи або стрімкого зростання, або тривалого уповільнення [1, 2, 3]. У цьому процесі можна виділити декілька характерних періодів: *виникнення* (формування первинних структурних елементів міського середовища); *становлення* (стрімке нарощування обсягів та якості матеріальних об'єктів та рівня комфорту міського середовища); та «*наступна фаза*», яка може відбуватися за трьома сценаріями: *розвиток* – подальше уповільнене нарощування якості міського середовища та умов проживання відповідно до соціально-економічних умов суспільства та останніх еволюційних і технологічних досягнень людства; *стабілізація* – перманентне підтримання якості середовища та забезпечення належних умов проживання населення; *стагнація* – поступове старіння та руйнування матеріально-речовинного середовища і, як наслідок, стрімке падіння рівня комфортності проживання в місті [2]. Інколи, внаслідок різного роду природно-техногенних і соціально-політичних катаклізмів, може наступити і стадія *руйнування*, навіть, *загибелі* окремих містоформуєчих об'єктів, міських районів та міста в цілому. Проте, проходячи через стадію *відродження*, міста повертаються до життя, входячи у наступну фазу міського розвитку на новому

еволюційному етапі [3, 4].

В різних країнах, як і в Україні, питанню підтримання належного рівня комфорту міського середовища, технічного стану житлової та громадської забудови приділяється постійна увага як на теоретичному, так і на практичному рівнях. Програми реконструкції, реновації або санації міської забудови є постійно діючими. Але в Україні стан розроблення та реалізація таких програм залишався незадовільним, призводячи до істотного погіршення й стану забудови. Так, за даними Державної служби статистики України станом на 01.01.2021 року житловий фонд України складав 1 014,8 млн.м² загальної площі житлових приміщень, або 17,4 млн. квартир у 9 163,9 тис. будинках. З них 45,6 тис. будинків загальною житловою площею 3 326,5 тис.м², в яких зареєстровано 54,8 тис. осіб, обліковується як ветхий житловий фонд; а 17,3 тис. будинків загальною житловою площею 1 011,4 тис.м² оцінюються як аварійні. Забезпеченість житлових будинків інженерним обладнанням також залишалась на низькому рівні. Із загальної кількості квартир (17 385,4 тис.), рівень забезпеченості інженерними комунікаціями становив: водопроводом – 62,1% (10 797,4 тис. квартир); гарячим водопостачанням – 48,7% (8 119,5 тис. квартир); каналізацією – 60,0% (10 433,5 тис. квартир); центральним опаленням – 47,0% (8 174,6 тис. квартир), і ще – 21,9% (3 813,0 тис. квартир) від індивідуальних опалювальних установок; природним газом – 74,0% (12 861,9 тис. квартир) [5].

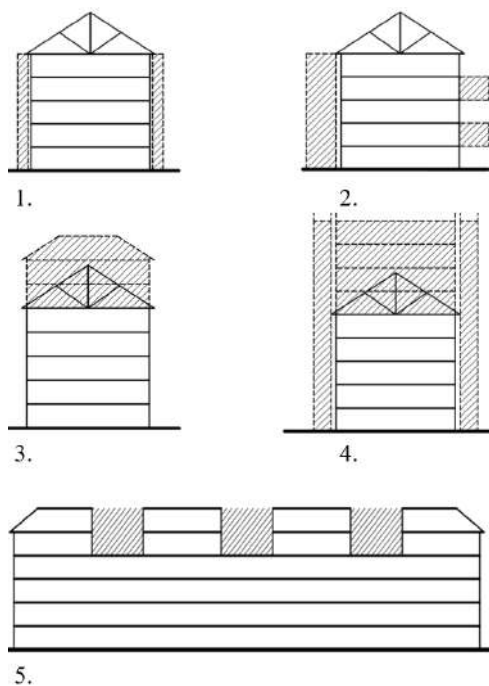
В Україні, після початку повномасштабної військової агресії Росії 2022 року із масованим обстрілом населених пунктів, що призвело до загибелі сотень тисяч людей, мільйонних як внутрішніх, так і зовнішніх міграційних потоків, катастрофічної руйнації житлової та громадської забудови, інфраструктурних об'єктів, ці проблеми постали на абсолютно новому рівні. Означене актуалізує нагальну потребу їх вирішення, із урахуванням світового досвіду щодо відновлення, реконструкції та реновації пошкоджених будівель та споруд, у період повоєнного відновлення та комплексної відбудови зруйнованих міст, містечок та сіл. За даними фахівців Київської школи економіки, загальна кількість зруйнованих або пошкоджених об'єктів лише житлового фонду, станом на 1 вересня 2022 року, становила близько 135,8 тис. будівель, з них

119,9 тис. приватних (індивідуальних) будинків, 15,6 тис. багатоквартирних будинків та 0,2 тис. гуртожитків. Означене оцінюється в \$50,5 млрд. або 39,7% загальної суми прямих втрат від війни [6].

Щодо відбудови житлового фонду зруйнованих міст України. В залежності від масштабів руйнації, доцільно використовувати європейський досвід комплексної реконструкції. За оцінками фахівців з Естонії, Польщі, Німеччині реконструкція становить від 30 до 70% собівартості нового житла, тобто є дешевшою за нове будівництво [7]. Щодо проведення реконструктивних робіт, згідно із даними Польського інституту житлового господарства, «межу доцільності» визначає їх вартість у 70% від собівартості нового будівництва. Вище за цю межу, реконструкція вважається доцільною лише для будинків – пам'яток архітектури [8].

Аналіз європейського досвіду комплексної реконструкції, який проведено авторами, засвідчив що він базується на двох взаємопов'язаних видах відновлення: реконструкції окремих будівель та реконструкції кварталів й мікрорайонів. Методи реконструкції будівель різняться за «ступенем змін» будівельного об'єму та конструктивної схеми будівлі; та за «ступенем складності» проведення реконструктивно-монтажних робіт. Методи, які використовуються при реконструкції будівлі без зміни її будівельного об'єму й конструктивної схеми, а також без відселення мешканців (капітальний ремонт та модернізація фасадів; розширення корпусу за рахунок прибудови об'єму літніх приміщень; надбудова до двох поверхів) більшою мірою спрямовані на поліпшення умов проживання людей у містах – досвід Естонії, Німеччини, Словаччини, Фінляндії та Франції (рис. 1.1 – 1.3). Ці методи будуть ефективними при незначній руйнації фасадів (сучасний досвід м. Ірпінь).

1. Капітальний ремонт та модернізація фасадів без зміни будівельного об'єму та конструктивної схеми будівлі.
2. Розширення корпусу без зміни конструктивної схеми:
  - консольне влаштування балконів, лоджій,
  - прибудова терас, зимніх садів з однієї чи двох сторін по всій висоті будівлі.
3. Надбудова поверхів без зміни конструктивної схеми будівлі (за наявності резервів несучої здатності фундаментів та стін):
  - перетворення горіщного поверху на мансардний;
  - надбудова до двох поверхів.
4. Надбудова поверхів зі зміною конструктивної схеми будівлі:
  - надбудова від двох до чотирьох поверхів;
  - надбудова до дванадцяти поверхів з опорою надбудови на самостійні опори, метод «Фламінго».
5. Зниження поверховості.
  - видалення верхніх поверхів чи їх частин;
  - видалення сегментів будівлі.

Рис. 1. Принципові моделі методів реконструкції будівель

Методи, які використовуються при реконструкції зі зміною будівельного об'єму та конструктивної схеми будівлі із відселенням мешканців (значне розширення корпусу та надбудова від двох до дванадцяти поверхів з опорою надбудови на самостійні опори, метод «Фламінго»; зниження поверховості за рахунок видалення верхніх поверхів чи їх частин або видалення сегментів будівлі) більшою мірою спрямовані на підвищення ефективності використання міських територій та архітектурної виразності забудови – досвід Ізраїлю Німеччини,

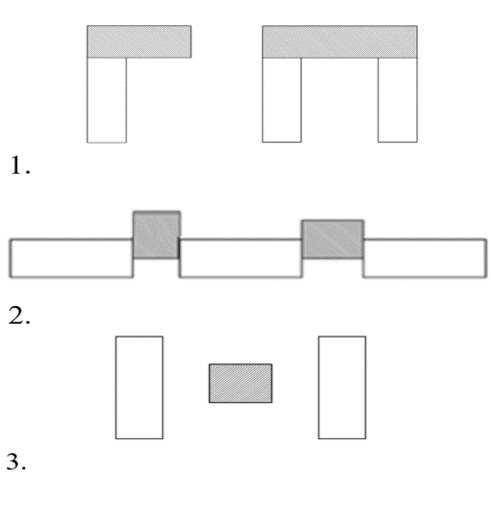
Словаччини та Фінляндії (рис. 1.4, 1.5). Ці методи будуть ефективними при середній руйнації фасадів та поверхів (сучасний досвід м. Києва).

Характеристику методів комплексної реконструкції будівель та прийомів їх реалізації наведено на (рис. 2).

Методи реконструкції територій кварталів, мікрорайонів та реновації «міських пустот», спрямовано на доущільнення житлової забудови (прибудова нових секцій до торців існуючих будівель; забудова розривів між будівлями «домами-вставками»; скорочення дворових просторів за рахунок будівництва поміж існуючими будинками нового малоповерхового житла високої щільності, зокрема, зблокованого, терасного, галерейного та килимово-атріумного), а також впорядкування та поліпшення функціонально-планувальної організації забудови, оновлення елементів її інженерно-транспортної та соціальної інфраструктури – досвід Австрії, Великобританії, Данії, Німеччини, Норвегії, Польщі, Чехії, Фінляндії, Франції та Швеції (рис. 3).

Методи реконструкції будівель		МЕТОДИ	ПРИЙОМИ РЕАЛІЗАЦІЇ
ГРУПИ МЕТОДІВ	ВІДНОВЛЕННЯ	РЕСТАВРАЦІЯ ВІДНОВЛЕННЯ ТЕХНІЧНОГО СТАНУ БУДИНКУ	Зміцнення і відновлення зруйнованих або пошкоджених споруд - пам'яток історії і культури, з метою збереження їх історичного та культурного значення Проведення капітального ремонту
	МОДЕРНІЗАЦІЯ	МОДЕРНІЗАЦІЯ підвищення експлуатаційних якостей будівель, їх енергоефективності	1) Теплозахисне та декоративне оздоблення фасадів 2) Заміна віконних та дверних блоків 3) Розширення балконів та лоджій 4) Мінімальне перепланування квартир, яке може бути здійснено без відселення к мешканців 5) Впілзування експлуатаційного покриття
	ЧАСТКОВА РЕКОНСТРУКЦІЯ	ЧАСТКОВА РЕКОНСТРУКЦІЯ Конструктивна схема будівлі – незмінна, додаткове навантаження передається на існуючі конструкції	1) Внутрішнє перепланування будівлі без зміни зовнішніх габаритів - модернізація внутрішнього планування квартир з збереженням чи зменшенням кількості кімнат - об'єднання суміжних квартир по горизонталі чи по вертикалі 3) Реконструкція квартир перших поверхів з улаштуванням приквартирних ділянок та додаткових входів до квартир 1-го поверху 4) Перетворення балконів на лоджії 5) Прибудова лоджій, еркерів
	РАДИКАЛЬНА РЕКОНСТРУКЦІЯ	МЕТОД ПРИБУДОВИ Прибудова до існуючої будівлі додаткових об'ємів МЕТОД «ФЛАМІНГО» Здійснення надбудови без передачі додаткового навантаження на існуючі конструкції	1) Прибудова до торцевих частин додаткових об'ємів (додаткових кімнат, санвузлів, додаткових квартир) 2) Прибудова ліфтових шахт, сміттепроводів 3) Розширення корпусів будівель (перенесення зовнішніх стін) 4) Надбудова мансардних поверхів - без зміни конструктивної схеми будівлі - з улаштуванням додаткових колон каркасу Влаштування по периметру існуючої будівлі самостійних фундаментів, на які встановлюються несучі колони каркасу (колони «фламінго»). На споруджені колони встановлюються поперечні балки-стілки, які з'єднують зовнішні колони та тримають надбудову
	ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПЕРЕОСВОЄННЯ	ЗМІНА ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ	1) Реконструкція квартир перших поверхів зі зміною їх функціонального використання з улаштуванням окремих входів до квартир 1-го поверху 2) Зміна функціонального використання будинку в цілому (розміщення в габаритах капітальних будівель чи на їх експлуатованих покриттях установ торгівлі, харчування та обслуговування, технічних служб, паркінгів, місць відпочинку та занять спортом) 3) Зміна категорії житла в результаті здійснення реконструктивних заходів

Рис. 2. Характеристика можливих методів реконструкції житлового фонду.

1. Прибудова секцій до одного чи двох торців існуючих будівель для заповнення вільних ділянок;
2. Вбудовування секцій – використання «будинків-вставок» для забудови розривів між торцями існуючих будівель;
3. Зменшення дворових просторів за рахунок будівництва поміж існуючими будинками середньої поверховості малоповерхового житла.

Рис. 3. Принципові моделі реконструкції кварталів та мікрорайонів

Рис. 4. Житловий комплекс Ковент-Гарден, Лондон Великобританія

Щодо реконструкції територій методом заповнення «міських пустот». Слушним прикладом є багатофункціональний житловий комплекс Ковент-Гарден, який розташовано у центрі Лондона на фундаментах будівель, які було зруйновано під час війни (архітектор Р. Уолгерс, площа території 0,6 га, щільність населення 476 особи/га, рис. 4).

По периметру кварталу Ковент-Гарден – забудова у 9-ть поверхів, в якій на перших поверхах розташовано підприємства обслуговування і торгівлі. У середині кварталу, на платформі, що перекриває нижні поверхи, в яких розміщено й паркінг, зведено забудову різної висоти

терасного типу до 5-ти поверхів. Інсолюваність забезпечується завдяки зменшенню площі верхніх поверхів [9].

Щодо реконструкції територій методом «знесення» кварталів (мікрорайонів) застарілого житла із переселенням мешканців в нові будинки за принципом «хвилі». Досвід 80% «вибіркового знесення» існуючого застарілого соціального житла існує у Франції, м. Ліон, квартал Ла Дюшер (2015 – 2020) [10]. В наш час район Ла Дюшер продовжує свою метаморфозу між містом і природою і набуває ознак сталого еко-району [11].

Вибір же пріоритетних методів комплексного відновлення забудови, які систематизовано авторами, залежатиме від концепції розвитку міста; завдання, яке постане перед керівництвом та громадою міста, щодо його відновлення; розуміння ролі міста в системі розселення; стану зруйнованості об'єктно-просторових та інженерно-інфраструктурних підсистем міста; відповідності його стану соціальним стандартам, технічним якостям і естетичним вимогам.

Список літератури та використаних джерел:

1. Устінова І.І. Формування комфортного середовища сучасного міста. К.: ВАТ ЗНДІЕП, 2008. С. 184-190.

2. Плешкановська А.М. (2013). *Методологія комплексної реконструкції міста*: автореф. дис. ... докт. техн. наук : 05.23.20. Київ, 2013. 40 с.

3. Устінова І.І. *Методологічні основи сталого розвитку еколого-містобудівних систем*: автореферат дис. ... докт. арх.: 18.00.01. Київ, 2016. 46 с.

4. Плешкановська А.М., Савченко О.Д. *Епохи та міста*. Київ: Інститут Урбаністики, 2019. 264 с.

5. Державна служба статистики України. *Житловий фонд за регіонами у 2020 році*. URL: <http://surl.li/kcuscst> (дата звернення: 15.05.2023).

6. Звіт KSE Institute станом на вересень 2022 року. URL: <https://kse.ua/ua/> (дата звернення: 15.05.2023).

7. Мельничук Г. *Хрущовки 2.0: світовий досвід та суцільні парадокси України* (рос.). 18.07.2018. URL: <http://surl.li/kcusu> (дата

звернення: 15.05.2023).

8. Pleshkanovska A., Biriuk S. “Outdated Housing Stocks” as an Objects of Complex Reconstruction of Programs and Projects: Challenges for Ukraine Journal of Urban and Regional Analysis, vol. XIII, 1, 2020, p. 257-280. DOI: <https://doi.org/10.37043/JURA.2021.13.2.4>.

9. Adamczewska-Wejchert H. Kształtowanie zespołów mieszkaniowych : wybrane współczesne tendencje europejskie. Warsaw : Wydawnictwo Arkady, 1985. 280 s.

10. La Duchère. Polville – Vers un développement équilibré des quartiers de Lyon. URL: <https://www.polville.lyon.fr/des-quartiers-lechelle-de-la-ville/les-territoires/la-duchere>.

11. La Duchère – deuxième phase. Mairie de Lyon. URL: <https://www.lyon.fr/projets-urbains/quartiers-nouveaux-espaces/la-duchere-deuxieme-phase>.

*Олександр Пилипенко,
доктор історичних наук, професор,
кафедра гуманітарних дисциплін
Національного університету харчових технологій,
ORCID: 0000-0002-6096-9433*

ПОЛІТИКА УРЯДУ УКРАЇНИ У ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ ТА НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ

Починаючи з середини ХХ століття, питання культурного життя стало одним із головних у діяльності світової спільноти. Визначальну роль у виробленні сучасної культурної політики відіграє спеціалізована Організація Об'єднаних Націй з питань освіти та культури (ЮНЕСКО). Саме на круглому столі ЮНЕСКО в Монако у 1967 р. було запропоновано одне з перших вичерпних визначень терміну «культурна політика», під якою розумівся комплекс принципів, адміністративних і фінансових видів діяльності і процедур, які забезпечують основу діяльності держави в галузі культури.

Глобалізаційні процеси кінця ХХ – початку ХХІ ст. активізували процеси культурного взаємообміну та інтернаціоналізації культурних явищ. На Всесвітній конференції з політики в галузі культури 1982 р. була прийнята Декларація Мехіко щодо політики у сфері культури [1]. Цим документом було сформульовано основні принципи сучасної культурної політики. Також наголошувалося, що в часи глибоких суспільних перетворень і потрясінь саме співробітництво в сфері освіти, науки і культури має стати ключовим фактором збереження миру та досягнення взаєморозуміння між народами. Міжнародне співтовариство вважає своїм обов'язком зберігати й захищати культурну спадщину кожного народу, оскільки культурна самобутність і культурна різноманітність нерозривно взаємопов'язані, формуючи спільну культурну спадщину людства.

Більшість вітчизняних науковців у своїх працях розглядають окремі сектори культурної політики в певний історичний період, акцентуючи

увагу на відсутності чіткого механізму реалізації державної політики у сфері культури країни. Проблематика впливу культури на життя сучасного українського суспільства та процеси державотворення досліджується у працях багатьох сучасних вчених. Так, соціолог А. Флієр пропонував розрізняти власне державну політику у сфері культури та безпосереднє управління сферою культури [2, с. 15].

Державна політика у сфері культури не зводиться лише до управлінських рішень. Вона передбачає формування заснованих на суспільній згоді концептуальних уявлень про місце і роль культури в житті суспільства і про належний стан культурного життя; визначення пріоритетних цілей розвитку культури на основі консенсусу між офіційними, творчими, громадськими силами; вироблення пріоритетних напрямків розвитку сфери культури на національному, регіональному і місцевому рівнях; створення відповідних програм (зокрема і планування, прогнозування і моніторинг їх результатів) та реалізацію програм через розподіл різних видів ресурсів (фінансових, адміністративних, матеріальних, людських). На думку вченої Скопової О., для реалізації політики у сфері культури Українська держава використовує низку заходів на різних рівнях, серед яких основними є:

- *Законодавчий рівень* – створення правових умов, норм, гарантій діяльності у сфері культури установ різних форм власності та контроль виконання чинних нормативно-правових актів.
- *Фінансовий рівень* – виділення коштів з національного і місцевих бюджетів як на утримання державних установ культури відповідного рівня, так і на реалізацію державного замовлення.
- *Інфраструктурний рівень* – створення і діяльність мережі установ куль- тури, засновниками яких виступають державні органи.
- *Рівень адміністрування* – діяльність державних органів управління і контролю як з боку засновників і вищих інстанцій, так і позавідомчий. *Стимулювання* – оподаткування та інші дії, які спонукають до підтримки і розвитку культури і мистецтва.
- *Рівень підготовки кадрів* – підготовка і перепідготовка фахівців і працівників сфери культури в державних та приватних установах, контроль за дотриманням відповідних освітніх стандартів у закладах освіти незалежно від їх форми власності (ліцензування,

акредитація освітніх програм).

- *Інформаційний рівень* – інформаційне забезпечення вироблення політичних рішень та діяльності культурно-мистецьких установ, заходи щодо формування позитивного культурного іміджу країни у світі та популяризація вітчизняного культурного продукту [3, с. 34].

Традиційним важелем впливу уряду держави на культурну сферу є створення відомчих установ культури. За даними Міністерства культури України та Державної служби статистики України станом на 2017 р. в Україні діяло 34 663 заклади культури, з яких 98 % (33 900) – це бібліотеки та клубні заклади, решта – театри, концертні організації, архіви, музеї. Значна частина бібліотек і клубних закладів зосереджені у сільській місцевості. Більшість із них потребують капітального ремонту та оновлення своїх фондів. Бібліотечний фонд країни щорічно скорочується в середньому на 4 % [4, с. 12].

Крім того, діяльність відомчих установ культури в Україні після здобуття незалежності недостатньо ефективна через низку проблем, успадкованих від радянських часів, серед яких: морально застаріле визначення продуктивності праці у сфері культури, непродумана система матеріального стимулювання праці в некомерційних культурно-мистецьких організаціях, відсутність ефективного управління сферою культури на місцях та застаріла система фінансових асигнувань. Фінансування є одним із головних інструментів реалізації політики уряду у сфері культури і передбачає збалансований розподіл ресурсів на розвиток культури. Видатки з державного та місцевих бюджетів виділяються на наступні потреби:

- фінансування відомчих закладів культури і мистецтва (бібліотек, музеїв, галерей, виставок національного значення, заповідників національного значення; театрів, філармоній тощо);

- забезпечення міжнародних культурних зв'язків та популяризація вітчизняного культурного продукту в країнах Європейського Союзу; урядова підтримка громадських організацій культури і мистецтва при здійсненні заходів щодо реалізації державної політики з питань культури і мистецтва, охорони пам'яток історії та культури, розвиток культури національних меншин і співробітництва з

українською діаспорою за кордоном. В Україні бюджетне фінансування залишається основною формою підтримки урядом сфери культури і мистецтва. Принагідно зауважимо, що моделі державного фінансування культури в різних країнах світу розрізняються, залежно від їх економічного розвитку [5, с. 41].

При цьому культурна політика держави здійснюється на трьох основних рівнях. На ідеологічно-концептуальному рівні формуються основні положення, які розкривають цінності та ідеали суспільства і держави, лояльність до визначеного набору цілей культурного розвитку. Фактично на цьому рівні формується культурна політика. На другому рівні - політичному, виробляються в органах законодавчої влади конкретні установки і вимоги правлячої політичної еліти щодо культури. На цьому рівні принципи та ідеали трансформуються у нормативну основу для прийняття конкретних політичних рішень. На практичному рівні відбувається засвоєння визначених принципів культурного життя та дотримання моделей поведінки безпосередніми споживачами суспільних культурних продуктів [6, с. 90].

Отже, можемо узагальнити, що державна політика у сфері культури – це цілеспрямована, організована діяльність держави, спрямована на створення сприятливих умов для національно-культурного розвитку України, задоволення інтелектуальних і духовних потреб громадян, збереження культурної спадщини та створення нових культурних цінностей з метою консолідації суспільства на позитивній і конструктивній основі національно-культурної ідентичності. Особливо це важливо в умовах російсько-української війни, яка ведеться за виживання української нації та держави.

Список використаних джерел

1. Декларація Мехіко щодо політики у сфері культури: Документ ЮНЕСКО від 6 серпня 1982 року. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_730 (дата звернення: 15.05.2023).
2. Флиер А.Я. Культурология для культурологов. М.: Изд. Академический Проект, 2003. 297 с.

3. Скопова О. І. Державна політика у сфері культури в сучасній Україні. Сучасні суспільно-політичні процеси у світі та Україні. Монографія. Вінниця, 2019. С. 32-38.

4. Культурна політика в Україні: аналітичний огляд / ред. упоряд. О. А. Гриценко: Укр. центр культурних досліджень К.: УЦКД, 2007. 160 с.

5. Борисенко Д.В. Державна політика у сфері культури: її сутність та особливості реалізації. *Theory and Practice of Public Administration*. 2017. Вип. 4 (59). С. 1–8. URL: <http://surl.li/kcutk> (дата звернення: 15.05.2023).

5. Кучин С.П. Особливості державної політики в сфері культури та освіти (Соціально-економічний аспект). *Зовнішня торгівля: право, економіка, фінанси*. 2013. № 2. С. 40–48.

6. Дяченко Н. Державна культурна політика в Україні та її вплив на регіональний розвиток: огляд підходів і методів. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки»*. 2015. Вип. 20. С. 88–91. URL: <http://surl.li/kcutn> (дата звернення: 15.05.2023).

*Олександра Сингаївська,
доктор технічних наук, професор,
Артур Гузєєв, магістрант,
кафедра міського будівництва
Київського національного університету будівництва і архітектури*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ (на прикладі Німеччини та Словенії)

Метою даної публікації є розгляд міжнародного досвіду охорони культурної спадщини для подальшого порівняння й співставлення законодавчої база, яка регулює охорону культурної спадщини в Україні, Словенії та Німеччині.

Об'єкт дослідження – культурна спадщина в Україні та країнах ЄС (на прикладі Словенії та Німеччини). Предмет – правові аспекти охорони культурної спадщини в Україні та країнах ЄС (на прикладі Словенії та Німеччини).

Культурна спадщина є надзвичайно важливою складовою культурного досвіду та історії людства. Вона відображає унікальність та різноманіття культур та їхніх традицій, що передається з покоління в покоління. Законодавча база, роль державних органів, використання сучасних технологій та міжнародне співробітництво стають надзвичайно важливими для забезпечення ефективної охорони культурної спадщини. Міжнародне співробітництво в галузі охорони культурної спадщини має важливе значення - співпраця між країнами дозволяє не тільки зберегти цінну культурну спадщину, а й сприяти обміну культурним досвідом між народами, розвитку дружніх стосунків між країнами. Україна, Словенія та Німеччина є країнами з різними культурними традиціями та історичними досвідом. Однак, всі вони дотримуються загальних принципів охорони культурної спадщини та мають схожу законодавчу базу.

Охорона культурної спадщини є важливим питанням в Україні та країнах Європейського Союзу. Ця тема привертає увагу дослідників,

юристів та громадських активістів, які досліджують правові аспекти охорони культурної спадщини в різних контекстах. За останні роки було проведено багато досліджень на цю тему. Зокрема, досліджувались питання щодо законодавства України та країн Європейського Союзу щодо охорони культурної спадщини, правової відповідальності за порушення законодавства про охорону культурної спадщини, регулювання використання культурної спадщини в містобудуванні та туризмі. Одним з найбільш відомих досліджень на тему охорони культурної спадщини в Україні є "Культурна спадщина України: проблеми вивчення, збереження та використання" [1] який описує стан законодавства та практики застосування законодавства щодо охорони культурної спадщини в Україні. Також були проведені дослідження, що порівнюють законодавство щодо охорони культурної спадщини в Україні та інших країнах, зокрема в дослідженні "Європейський досвід збереження об'єктів культурної спадщини в структурі міського середовища" [2].

Таким чином, аналіз досліджень та публікацій з теми "Правові аспекти охорони культурної спадщини в Україні та країнах Європейського союзу" показує, що ця тема залишається актуальною і вимагає подальшої уваги від науковців та фахівців з різних галузей.

Україна, яка є багатомільйонною країною з багатою історією та культурою, має багато цікавих пам'яток культури. Українська держава здійснює низку заходів з охорони та збереження цих пам'яток, включаючи проведення реставраційних робіт, створення музеїв та організацію туристичних маршрутів.

Німеччина також має безліч пам'яток культури, зокрема старовинні замки, церкви, монастирі, музеї та інші культурні споруди [3]. Німецька держава приділяє велику увагу збереженню та охороні своєї культурної спадщини, зокрема шляхом створення спеціальних фондів, фінансування досліджень та реставраційних робіт.

У Словенії також є багато цікавих пам'яток культури, зокрема кам'яні замки, старовинні церкви та монастирі, археологічні розкопки та музеї. Державні органи здійснюють низку заходів з охорони та збереження цих пам'яток, включаючи створення спеціальних програм та

фондів, фінансування реставрацій та проведення наукових досліджень [4].

Україна має цілий ряд законів та нормативно-правових актів, які регулюють питання охорони культурної спадщини. Основними з них є Закон України "Про охорону культурної спадщини" [5], Закон України "Про музеї та музейну справу", а також низка постанов та інших актів. Ці закони визначають правила віднесення об'єктів до культурної спадщини, порядок охорони та реставрації пам'яток, встановлюють відповідальність за їх пошкодження та знищення.

У Словенії охорона культурної спадщини регулюється законом "Про охорону культурної спадщини". Цей закон визначає порядок віднесення об'єктів до культурної спадщини, охорони та реставрації пам'яток, а також збереження культурного досвіду національних меншин.

У Німеччині охорона культурної спадщини регулюється законом "Про захист культурних цінностей" [6]. Цей закон встановлює правила віднесення об'єктів до культурної спадщини, порядок їх охорони та реставрації, встановлює відповідальність за їх пошкодження та знищення. Крім цього, у Німеччині існує ряд нормативно-правових актів, які детальніше регулюють окремі аспекти охорони культурної спадщини.

Основним органом, який відповідає за забезпечення міжнародної співпраці в галузі культурної спадщини в Європі, є Рада Європи. В рамках цієї організації було прийнято багато різних документів та конвенцій, які стосуються охорони культурної спадщини. Зокрема, до таких конвенцій входять Конвенція про захист археологічної спадщини (1969 р.), Конвенція про збереження архівного матеріалу (1950 р.), Конвенція про охорону архітектурної спадщини Європи (1985 р.) [7], Конвенція про захист нематеріальної культурної спадщини (2003 р.) та інші. Окрім Ради Європи, існує також Європейська комісія, яка координує програми та проекти в галузі охорони культурної спадщини в Європі. Один з найбільших проектів Європейської комісії в цій сфері - це програма "Культурна спадщина онлайн", яка спрямована на збереження та доступність культурної спадщини Європи в інтернеті. Щодо взаємодії між Україною, Словенією та Німеччиною у галузі охорони культурної спадщини, слід відзначити, що ці країни співпрацюють між собою у

рамках Європейського союзу, де відбувається обмін досвідом та найкращими практиками щодо збереження та охорони культурної спадщини. Наприклад, в рамках програми "Креативна Європа" Україна, Словенія та Німеччина мають можливість отримати фінансову підтримку для проектів, спрямованих на збереження та охорону культурної спадщини.

Отже, культурна спадщина – це неповторна і невід’ємна частина історії та культурного досвіду людства. Збереження та охорона цієї спадщини є однією з найважливіших справ у культурному житті країн. Законодавча база, роль органів влади, використання сучасних технологій та міжнародне співробітництво - все це взаємодіє для забезпечення найкращої можливої охорони культурної спадщини. Охорона культурної спадщини є важливою складовою культурного досвіду та історії людства. Україна, Словенія та Німеччина здійснюють регулювання цієї сфери за допомогою законодавчих актів та утворених органів влади. Міжнародне співробітництво в рамках Європейського союзу допомагає розвивати та зміцнювати охорону культурної спадщини. У зв'язку з цим, необхідно забезпечувати ефективне співробітництво між країнами та регіонами в цій галузі, вдосконалювати законодавство та роботу органів влади, використовувати нові технології та забезпечувати відкритий доступ до культурної спадщини для громадськості. Тільки так можна зберегти та передати наступним поколінням багату історію та культурний досвід своєї країни.

Список використаних джерел

1. Чорна Н. Культурна спадщина України: проблеми вивчення, збереження та використання. URL: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2021-36-67-74> (дата звернення: 15.05.2023).

2. Ружицька Н.Є. Європейський досвід збереження об'єктів культурної спадщини в структурі міського середовища. URL: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Lis/article/viewFile/13211/11823> (дата звернення: 15.05.2023).

3. Baugesetzbuch. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/bbaug/index.html> (дата звернення: 15.05.2023).

4. Закон Республіки Словенія «Про Будівництво». URL : <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO8244> (дата звернення: 15.05.2023).

5. Закон України «Про охорону культурної спадщини». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення: 15.05.2023).

6. Закон Федеративної Республіки Німеччина «Про захист культурних цінностей». URL : <https://www.gesetze-im-internet.de/kgsg/> (дата звернення: 15.05.2023).

7. Конвенція про охорону архітектурної спадщини Європи. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_226#Text (дата звернення: 15.05.2023).

Надія Шебек,

доктор архітектури, професор, ORCID 0000-0001-6038-3945

Микола Ніколаєв,

студент, ORCID 0000-0002-8052-4132

Київський національний університет будівництва і архітектури,

ОСОБЛИВОСТІ АРХІТЕКТУРНО-ПЛАНУВАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ СЕРЕДОВИЩА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ

Основна мета містобудування – підвищення якості життя. Досягнення цієї мети, здійснюються за рахунок цілеспрямованого застосування архітектурно-містобудівних методів, які мають забезпечувати якісне вирішення поставленого завдання. Проблема організації життєвого середовища соціально незахищених груп людей за допомогою архітектурних методів як ніколи актуальна в наш час. Серед соціально незахищених громадян України значну частку складають люди похилого віку. В умовах воєнного стану, ця проблема набуває ще більшої актуальності, що є приводом, для негайного реагування.

Формування середовища життєдіяльності маломобільного населення (інвалідів, людей похилого віку) має враховувати специфічні потреби цільової аудиторії, тому фахівці, які працюють у цій царині, спираються на рекомендації архітектурної геронтології. Архітектурна геронтологія – це науковий напрям архітектурної творчості, що розглядає питання формування просторового середовища життєдіяльності людини (як окремого індивідуума, так і різних колективних утворень) з урахуванням динаміки вікових змін – фізіологічного старіння, зміни функцій організму, життєвих орієнтирів, ціннісних орієнтирів та соціальної активності.

Архітектурна геронтологія використовує знання та результати сучасних наукових досліджень загальної геронтології. Як науковий напрямок архітектурна геронтологія безпосередньо пов'язана з містобудуванням, типологією будівель та споруд, принципами

формоутворення, економікою, соціологією, демографією, психологією, кліматологією, конструктивними системами та будівельними матеріалами, геріатрією.

Головними завданнями архітектурної геронтології є вивчення суспільства в екстремальних стадіях його життєдіяльності (старість, інвалідність), дослідження динаміки зміни потреб окремої людини та малих соціальних груп і відповідно їх вимог до довкілля [1].

Урахування геронтологічних особливостей населення в містобудівній практиці України розвинутий менше, ніж, наприклад, у країнах Західної Європи. Тому доцільно ретельно вивчати іноземний досвід створення людиноорієнтованого середовища з високоякісним доглядом і лікуванням тих літніх людей, які потребують постійної сторонньої допомоги.

Одним з прикладів такого середовища є комплекс для людей похилого віку Хогевейк – модельне селище у Веспі, Нідерланди (рис. 1). Він був розроблений спеціально як новаторський заклад для догляду за людьми похилого віку з деменцією. Перевага використання терапії спогадами в Хогевейк, в порівнянні з традиційними будинками для людей похилого віку полягає в тому, що жителі з деменцією стають більш активними і потребують меншої кількості ліків. Комплекс Хогевейк є поселенням з міською площею, супермаркетом, перукарнею, театром, пабом, кафе та рестораном, а також двадцятьма трьома будинками (рис. 2). У 2018 році до Хогевейку додалося чотири будинки. Кожен будинок відображає стиль, який є спільним і знайомим для шести або семи людей, які живуть у ньому [2; 3].

Рис. 1. Внутрішній двір комплексу Де Хогевейк, Нідерланди [2]

Рис. 2. План комплексу Де Хогевейк, Нідерланди [3]

Сьогодні, в переважній більшості країн, частка літніх громадян вища, ніж молоді. Архітектори та проєктувальники повинні почати виходити за межі установ по догляду за маломобільною групою населення, щоб розглянути нові проблеми проєктування, які виникають у людей похилого віку, які прагнуть активного способу життя. Нове покоління людей похилого віку прагне зберегти незалежність і свободу за рахунок мобільності та автономії.

Резиденція для людей похилого віку в Алькабідечі від Guedes Cruz Arquitectos, Алькабідеш, Португалія. Резиденція Алькабідеш – це високоякісний, з точки зору будівництва та ландшафту, житловий комплекс, який був побудований, щоб допомогти заповнити прогалину в системі підтримки людей похилого віку (рис. 3). Розташований у столичному районі Лісабона, поряд з міським районом та сільськогосподарськими територіями, комплекс має загальну площу забудови близько 10 000 м². Соціальний комплекс Алькабідеш покликаний відтворити середземноморський стиль життя, якому притаманні відкриті простори вулиць, площі та сади, подібні до продовження самого будинку. Цей проєкт, завершений у 2012 році, з використанням регулярного планування з модулів, підтримує складну структуру з 52 будинків та допоміжної будівлі (рис. 4) [4; 5].

Рис. 3. Резиденції людей похилого віку в Алькабідечі, Португалія [4]

Рис. 4. Планувальна організація комплексу в Алькабідечі, Португалія [5]

Посилаючись на викладений матеріал, можна зробити висновок, що для більш раціональної організації життєвого середовища людей, які завершують свій життєвий шлях, варто цілеспрямовано застосовувати специфічні архітектурно-містобудівні рішення. Оскільки люди похилого віку мають достатньо різноманітні потреби, а також суттєво відрізняються у своїх бажаннях і можливостях, необхідно провести спеціальне дослідження спрямоване на виявлення типологічних особливості геронтологічних поселень та розробити специфічні методи проектування їх архітектурного середовища в рамках реалізації основних завдань архітектурної геронтології.

Список використаних джерел

1. Крундишев Б.Л. Питання архітектурної геронтології (причини появи) // Вісник цивільних інженерів. – 2015. – № 1 (48).
2. The Hogeweyk / The world's first 'dementia village'. 2018. URL: <http://surl.li/ксуиа> (дата звернення: 15.05.2023).
3. The Hogeweyk / Vivium Care Group + BuroKade. 2018. URL: <https://hogeweyk.dementiavillage.com/> (дата звернення: 15.05.2023).
4. Elderly Persons Residence in Alcabideche / Guedes Cruz Arquitectos. 2012. URL: <https://archello.com/project/social-complex-in-alcabideche> (дата звернення: 15.05.2023).
5. Social Complex in Alcabideche / Guedes Cruz Arquitectos. 2012. URL: <https://www.archdaily.com/591843/social-complex-in-alcabideche-guedes-cruz-arquitectos> (дата звернення: 15.05.2023).

Любов Апостолова-Сосса

кандидат технічних наук, доцент

Валерія Семенова

*магістрантка факультету урбаністики та просторового планування,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

РАЙОН ДЛЯ МИРУ. КУДРЯВЕЦЬ, ВИКЛИКИ ВІЙНИ ТА ПОШУК ВІДПОВІДЕЙ

Воєнні трансформації міст. Чи готові були наші міста до повоєнних викликів в умовах існуючої кризи урбанізму? Питання риторичне, а пошук відповідей триває і досі.

Попри незакінченість військових процесів, руйнацій інфраструктури і демографічних модифікацій, що є передумовами змін у населених пунктах, ми можемо відслідковувати проміжні наслідки і формувати тенденції трансформацій населених пунктів, їх адаптації та відновлення.

Гіпотетично, у контексті війни, населені пункти підлягають умовній диференціації згідно умов та наслідків бойових дій, окупації, перенесення виробничих потужностей чи значних демографічних змін:

- Населені пункти в окупації
- Деокуповані населені пункти, що зазнали значних руйнувань
- Деокуповані населені пункти, що зазнали помірних руйнувань
- Деокуповані населені пункти, що зазнали повного руйнування
- Населені пункти, які постраждали у наслідок бойових дій без окупації
- Населені пункти, що не зазнали руйнувань внаслідок бойових дій, зі значним збільшенням населення за рахунок ВПО (внутрішньо переміщених осіб) та переносу виробничих потужностей підприємств
- Населені пункти, що не зазнали руйнувань внаслідок бойових дій і не мають суттєвого збільшення населення за рахунок ВПО

Згідно диференціації доцільно формувати стратегію адаптації населеного пункту та/або його відновлення. І якщо у стратегії є спільні

засади та тенденції згідно Цілей Сталого розвитку, Євроінтеграції, тощо, то основа у кожного населеного пункту індивідуальна, що визначається різними вихідними даними, проблемами та задачами довоєнного часу. Із цього випливає першочергова необхідність містопланувального аналізу територій довоєнного часу, що дозволяє нам ставити задачу у пошуку консенсусу між айдентикою населеного пункту у мирний час і між наслідками трансформацій, що відбуваються протягом війни.

В цій роботі ми розглянемо варіант стратегії адаптації для району населеного пункту, що не зазнав значних руйнувань внаслідок бойових дій, зі значним збільшенням населення за рахунок ВПО (внутрішньо переміщених осіб).

Розглядаючи такий район як містопланувальну одиницю у контексті війни, формується проблематика, що включає міждисциплінарні аспекти. І це є похідною від довоєнного стану району, його викликів та сильних сторін, саме тому на першому етапі важливо провести містобудівний аналіз території у мирний час.

Аспекти, щодо яких здійснюється дослідження району у мирний час:

- Транспортна та інженерна інфраструктура
- Характер забудови
- Природне середовище
- Образ району, його ідентичність, наявність об'єктів культурної спадщини
- Радіуси обслуговування соціальної та медичної інфраструктури
- Якісний аналіз сфери послуг
- Демографічна ситуація та її динаміка протягом 30 років
- Аналіз соціальних кластерів району
- Наявність процесів джентрифікації
- Наявність процесів сегрегації у межах району або у контексті міста
- Borders (кордони) у місті
- Точки тяжіння містян
- Політична ситуація у районі та якісні характеристики

- Процеси партисипації, залучення громадян у процеси проєктування та прийняття рішень

- Інклюзивність району для осіб із інвалідністю, доступність середовища, наявність публічних просторів

- Екологічна ситуація

- Діджиталізація

На основі результатів дослідження довоєнного стану формується оцінка району та стратегія його розвитку, нівелювання слабких сторін. Ця база формує пріоритети для вирішення першочергових задач, що є важливим для структурованого функціонування території як системи у надзвичайних ситуаціях, кризах, або у часи війни. Прикладом такого району може стати Кудрявець, що є частиною Києва, який згідно диференціації належить до категорії міст що постраждали внаслідок бойових дій без окупації.

У довоєнний час Кудрявець мав типові проблеми благополучного району із ущільненою забудовою, низьким рівнем інклюзивності, незаконним знищенням історичних пам'яток, відсутністю паркомісць, проявами джентрифікації, браком соціальної інфраструктури та занедбанням існуючої, а також з наслідками горизонтальної соціальної моделі і процесу боротьби із нею. У воєнний час частина перелічених вище проблем загострилися, а деяка частина проблем соціального плану навпаки, вирішилися автоматично. 2022 рік став каталізатором змін, які мали відбутися в майбутньому у соціальній моделі суспільства, через єднання та визначення пріоритетів у побудові соціального блага, а також у повному переосмисленні цінностей та інструментів містопланування незалежної України загалом. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну 2022 року стало випробуванням населених пунктів як зі сторони управління, так і зі сторони містобудування. Трансформації відбулися у всій країні із різною ступінню в залежності від диференціації населеного пункту щодо впливу війни.

Сформувався виклики війни, що вимагали негайного вирішення:

- Відсутність приміщень або споруд цивільного захисту

- Непроінформованість громади про укриття та сховища

- Незадовільний стан системи оповіщення населення у разі надзвичайних ситуацій
- Необхідність побудови та модифікації захисних споруд військового призначення, в тому числі швидке влаштування блокпостів
- Знижена транспортна мобільність в умовах надзвичайних ситуацій
- Необхідність перегляду та внесення змін до містобудівної документації, будівельних нормативів щодо цивільного захисту, конструктивних рішень щодо вдосконалення несучої здатності будівель
- Потреба в терміновому розміщенні ВПО, їх адаптація та подолання ПТСР (Посттравматичний стресовий розлад)
- Потреба в розгортанні пунктів видачі гуманітарної допомоги та волонтерських хабів
- Необхідність залучення благодійних фондів, міжнародних організацій до фінансування соціальних проєктів у воєнний час
- Підготовка до прийняття міжнародних гостей та обмін досвіду із ними
- необхідність реабілітації ветеранів, їх залучення у процеси прийняття рішень
- термінове подолання наслідків обстрілів у будівлях, спорудах, загальнодоступних територіях
- Необхідність розмінування територій
- Організація соціального забезпечення та його розподіл
- Влаштування пунктів обігріву, пунктів Незламності та їх координація
- Удосконалення логістики (в яких процесах?)
- Закритість процесів прийняття рішень щодо історико-культурної спадщини
- Недоступність базових потреб у разі надзвичайних ситуацій, особливо теплопостачання, незалежне водопостачання і водовідведення
- Організація моніторингу та контролю безпеки у населених пунктах
- Необхідність фіксації руйнацій, процедура оформлення та видачі документації на відшкодування збитків внаслідок війни

- Організація процесів навчання дітей в умовах війни, їх безпека та координація у надзвичайних ситуаціях
- Готовність реагування в разі хімічної та радіаційної небезпеки
- вирішення питання комеморації (соціальної пам'яті)
- Підготовка маршрутів евакуації на випадок ескалації ситуації у місті, наступу живої сили
- Відтік жителів району, що формували його айдентику та демографічні трансформації
- Питання деколонізації
- Енергетична незалежність завдяки альтернативним джерелам енергії.

Більшість відповідей на ці виклики були негайними та неусвідомленими, хоча при цьому єдиноможливими і ефективними. Це в першу чергу стосується волонтерських хабів, що були створені добровольцями та у періоди ескалації бойових дій забезпечували ліками, їжею та водою, а згодом і давали прихисток тим, хто втратив житло під час обстрілів, або потребував психологічної допомоги, обігріву.

Отже, функціонували і прихистки для ВПО, які люди надавали на безоплатній основі, що є негайно започаткованим явищем, так само як і неочікуваним. Тому автоматичне розуміння соціального блага, цінностей суспільства у часи війни було основою для продовження функціонування району та посилення національної єдності серед громади.

Для прийняття рішень щодо решти викликів і досі потрібен час, ментальні трансформації та готовність системи до змін. Деякі виклики не вирішені на сьогодні через питання пріоритизації розподілення виснаженого бюджету, систематичні обстріли інфраструктури, неусвідомленість деяких процесів, невизначеність зон відповідальності між адміністрацією та громадою, це стосується пунктів обігріву та забезпечення водою із автономних скважин, наприклад. Але спостерігається швидка адаптація до нових викликів завдяки змінам соціальної моделі, що із пострадянської вертикальної потрохи проявляє ознаки горизонтальної, це викликає довіру громади та її мотивацію працювати над перемогою.

Досліджуючи наслідки війни у населених пунктах ми виявляємо необхідність розгляду декількох сценаріїв розвитку:

- Фаза закінчення війни та Євроінтеграція
- Закінчення війни без подальшого вступу в ЄС
- Затяжна війна
- Війна із застосуванням ядерної зброї

Спільною проблематикою даних сценаріїв є відсутність чітких стратегій розвитку населених пунктів, або невідповідність наявних стратегій реаліям війни, повоєнного відновлення, а також невизначеність щодо перспектив фінансування та демографічної ситуації.

Концепція району для миру включає комплексний підхід та заходи, спрямовані на підвищення рівня безпеки у часи війни та надзвичайних ситуацій, розбудови миру на території, що зазнала руйнувань внаслідок бойових дій, та досягнення соціального блага. Дана концепція актуальна для сценарію фази закінчення війни та Євроінтеграції.

На прикладі Кудрявця у результаті аналізу вихідних даних та викликів сформувався візія майбутнього району для миру. Наявність таких потужних медичних закладів як Республіканської клінічної лікарні МОЗ України, Інституту травматології та ортопедії НАМН України,

Реабілітаційний хаб та його зв'язки

Близьке розташування територій Республіканської клінічної лікарні МОЗ України, Інституту ортопедії та травматології та недобудованого корпусу уронефрологічної клініки дозволяють нам розглядати дану територію як потенційне потужне медичне та реабілітаційне ядро, що має зв'язки з іншими медичними закладами району.

Дані зв'язки формують пріоритети у реновації вулиць із акцентом на інклюзивність.

Важливим пунктом розвитку району є збереження та збагачення біорізноманіття, тому відмічені зелені зони мають бути оптимізовані та розвинуті як зелені коридори між медичними установами, що пов'язані між собою.

A - Інститут травматології та ортопедії НАМН України

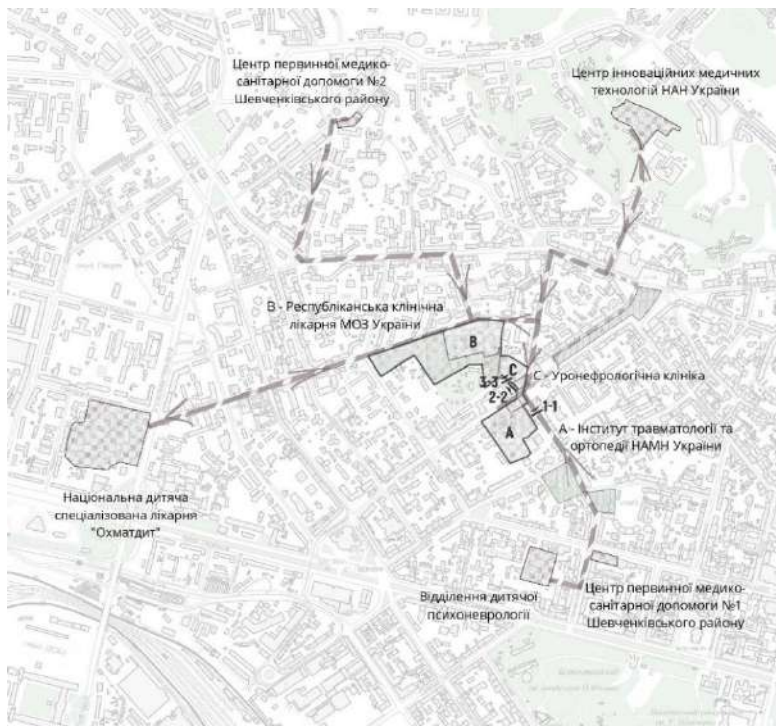
B - Республіканська клінічна лікарня МОЗ України

C - Уронефрологічна клініка

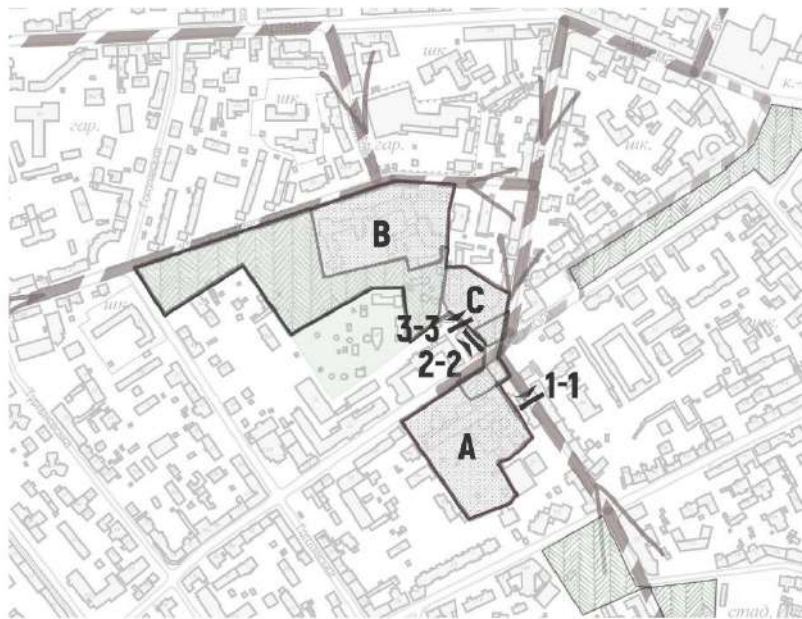
Рис.1 Реабілітаційний хаб та його зв'язки

Дорожньої клінічної лікарні №1 станції Київ, Травмпункта, кафедри ортопедичної стоматології Інституту стоматології НМАПО на території ділянки дослідження а також розташування поряд Національної дитячої спеціалізованої лікарні "Охматдит" та Центра інноваційних медичних технологій НАН України, слугувало підставою для розвитку району за вектором медичної, психологічної реабілітації внаслідок бойових дій, інклюзивності для осіб із обмеженими фізичними можливостями та розвитку на засадах Цілей Сталого Розвитку 2030.

Першочерговою задачею у розвитку цього вектору було створення саме системи цих закладів і як наслідок пріоритизація сполучень цих закладів як інклюзивного простору, створення зелених коридорів між ними, веломережі, територій рекреації та вдосконалення місць короткотривалого відпочинку. Особливу увагу слід приділити у районі паркам та скверам, які є майданчиками як і для фізичної реабілітації громадян, що постраждали внаслідок війни, так і соціальною платформою для взаємоінтеграції в суспільстві.

Дані зв'язки формують пріоритети у реновації вулиць із акцентом на інклюзивність. Важливим пунктом розвитку району є збереження та збагачення біорізноманіття, тому відмічені зелені зони мають бути оптимізовані та розвинуті як зелені коридори між медичними установами, що пов'язані між собою.

А - Інститут травматології та ортопедії НАМН України
 В - Республіканська клінічна лікарня МОЗ України
 С - Уронефрологічна клініка

Рис. 2 Зв'язки реабілітаційного хабу в контексті району Кудрявець

Особливістю району є кілька недобудованих або закинутих будівель, які мають вплив як і на безпеку так і на інвестиційну привабливість району Кудрявець. Існуючі огороження виключають території із району, а також є платформою для маргіналізації суспільства. Розглядаючи недобудову Дитячої уронефрологічної клініки на вул. Обсерваторній. 3/1, що розташована між Республіканською клінічною лікарнею МОЗ України та Інститутом травматології та ортопедії НАМН України, впливає необхідність ревіталізації будівлі або її реновація під центр наукових досліджень та післявоєнної реабілітації. Відкритість ділянки перед будівлею є сприятливою умовою для створення публічного простору на нижньому поверсі будівлі, а транзитність території є підставою до зміцнення інклюзії медичної мережі у район.

Рис. 3 Візія концепції благоустрою території закинутого корпусу уронефрологічної клініки на вул. Обсерваторній. 3/1

Актуальними на сьогодні є заходи підвищення безпеки середовища:

- Створення та реновація захисних споруд цивільного захисту населення (сховища, ПРУ, Споруди подвійного призначення, найпростіші укриття) у пішохідній доступності не більше 5 хв;

- Ревізія та обладнання ЗСЦЗ закладів освіти згідно ДБН В.2.2-5-97 «Будинки і споруди. Захисні споруди цивільного захисту» у радіусі доступності 100 м;
- Створення бюветів для користування у надзвичайних ситуаціях;
- Оснащення станцій метро медикаментами, станціями супутникового інтернету, питною та технічною водою, їжею довготривалого зберігання та аккумуляторами для мінімальної роботи електроприладів;
- Перенесення ВПК за межі житлового району для запобігання влучань снарядів у прилягаючу забудову;
- Удосконалення транспортної мобільності, створення сприятливих умов для велоруху, контроль за паркуванням завдяки створенню перехоплюючих автостоянок та пішохідних ділянок, кварталів;
- Перегляд документації та реєстру будівель для виправлення неточностей щодо актуальності розміщених об'єктів

Важливою задачею є розбудова району саме в контексті ЦСР 2030, це буде підтримувати економіку району і сприяти розвитку Кудрявця за всіма аспектами функціонування населеного пункту та міського розвитку.

Хоча символом нашого часу є невизначеність і неконтрольованість зовнішніх умов, проміжна фіксація досліджень і слідування обраним векторам розвитку населених пунктів є важливими точками опори для контролю прийняття рішень та свідомих трансформацій в майбутньому.

Список використаних джерел та літератури

1. Алгоритм дій місцевих органів виконавчої влади органів місцевого самоврядування, органів управління освітою, керівників закладів освіти щодо забезпечення укриття учасників освітнього процесу у фонді захисних споруд цивільного захисту. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. URL: <https://dsns.gov.ua/upload/6/2/2/0/9/6/bHq4WGc8HMHX4wGPIKG9gv4DS EgLx4uEUDgqIVGV.pdf> (дата звернення: 15.05.2023).

2. Купріненко О. Аналіз сучасного стану та проблем ерготерапії військовослужбовців Збройних Сил України, постраждалих в результаті бойових дій / О.В. Купріненко. // Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського, Україна. – 2020. – С. 36–43.
3. Нова програма розвитку міст ООН. 2016. URL: <https://habitat3.org/wp-content/uploads/NUA-Ukrainian.pdf> (дата звернення: 15.05.2023).
4. Цілі Сталого Розвитку: Україна. Національна доповідь. 2017. URL: <http://surl.li/dqарк> (дата звернення: 15.05.2023).
5. Diefendorf J. M. Rebuilding Europe's bombed cities / Jeffry M. Diefendorf., 1990. – 234 с.
6. Earth Summit: Agenda 21. In The United Nations Programme of Action from Rio (3 – 14 June). Rio de Janeiro 1992. – 294 с.
7. Florida R. The New Urban Crisis: How Our Cities Are Increasing Inequality, Deepening Segregation, and Failing the Middle Class / Richard Florida., 2017. – 336 с.
8. Habitat, U. N. New urban agenda. Quito declaration on sustainable cities and human settlements for all. – United Nations, 2016. – 86 с.
9. Lizarralde G. Rebuilding After Disasters From Emergency to Sustainability / G. Lizarralde, C. Johnson, C. Davidson., 2009. – 306 с.
10. Tonkiss, F. A Companion to the City/ — Oxford, UK: Blackwell Publishing Ltd 2003. – С. 591 – 598.
11. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. In Division for Sustainable Development Goals. New-York 2015. – 76 с.

Надія Шебек,
доктор архітектури, професор, ORCID 0000-0001-6038-3945

Андріана Романюк,
студентка, ORCID 0000-0002-7493-6667

Київський національний університет будівництва і архітектури,

ДОВГОСТРОКОВІ СЦЕНАРІЇ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ МІСТА МОРШИН

Станом на сьогоднішній день ландшафтно-планувальна організація громадських просторів у більшості малих міст України потребує осучаснення, адже попит на комфортне, безпечне і цікаве міське середовище зростає. Місто Моршин не оминули ці проблеми, адже на жаль воно вже не приваблює туристів і стало не цікавим місцевим жителям. Тому потребує змін в організації простору з урахуванням сучасних потреб і тенденцій, адже міста повинні еволюціонувати разом з людством.

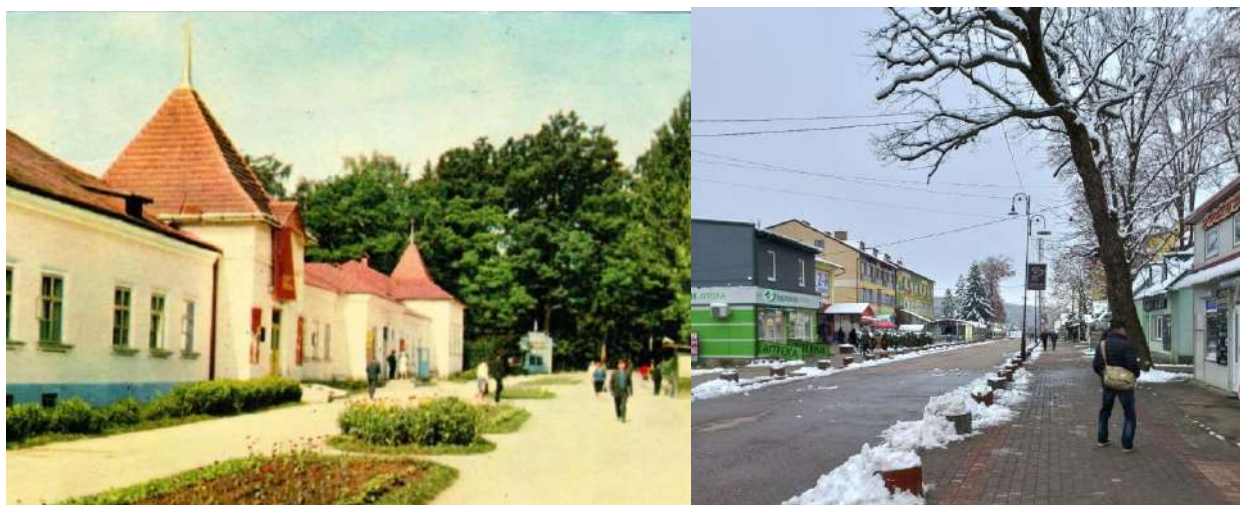
Місто Моршин мальовниче курортне містечко, його називають одним із кращих бальнеотерапевтичних курортів. Раніше його порівнювали з Карловими Варами. Протягом багатьох років місто розвивалось, але з приходом радянської влади рекреаційний центр став занепадати.

За весь період існування міста, воно підпорядковувалось різним державам, і хронологічні межі етапів історичного розвитку поділялись на 7 періодів, а саме: Період Королівства Польського, Австрійський, Другої Польської республіки, Більшовицький, Німецький, радянський, український. В результаті різних підпорядкувань місто розвивалось хаотично, це вплинуло на його планувальну структуру. Вулиці міста запроектовані хаотично, немає чіткої планувальної системи і яскраво вираженої структури забудови. Ділянки забудови відрізняються за своєю формою, хоча помітні деякі чітко геометричні межі ділянок (трапеція, прямокутник, трикутник). Житлові вулиці здебільшого мають ламану конфігурацію. Незмінної конфігурації залишається ділянка парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва, але всередині ділянки все ж дещо

змінилось розпланування стежкової мережі, зокрема добавилось декілька плавних і хвилястих ліній.

Дивлячись на старі фотографії м. Моршину можна зауважити, що забудова була виконана у єдиному архітектурному стилі, місто мало свій шарм, проте зараз, сучасна забудова стала сірою та непомітною, збільшилась велика кількість невідповідної забудови. При тому, з різних причин, в самому центрі міста можна побачити багато недобудов, що псує загальний вигляд міського центру (рис 1, 2).

Рис. 1. Вул. Івана Франка ХХ ст.[1]   Рис. 2. Вул. Ів. Франка 2022 р.

В період панування радянської влади над містом багато будинків спрощувались, напр., павільйон-бювет «Боніфацій», який є своєрідною візитівкою міста, хоча після приходу радянської влади його назву поміняли на немилозвучне слово «Грибок». За сучасної України його планувальну структуру та функцію змінили. В ході реконструкції навколишню територію було перетворено на літній амфітеатр (рис. 3, 4).

Рис. 3. Бювет «Боніфацій» ХХ ст.[1]   Рис. 4. Бювет «Боніфацій» 2022 р.

В місті є й інші туристично-привабливі об'єкти. Серед них:

- дерев'яна церква Покрови Пресвятої Богородиці 1825 р. (рис. 5) – пам'ятка архітектури (ох. №2058-м);

Рис. 5. Дерев'яна церква Моршин, фото 2017 р., А. Сенько [3]

- санаторій «Мармуровий палац» (рис. 6) – пам'ятка архітектури, (ох. № 1190-м) [2];

Рис. 6. Санаторій «Мармуровий палац» м. Моршин [4]

- «Парк курорту» – пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення (рис. 7, 8) [2].

Рис. 7. Парк м. Моршин ХХ ст. [1]   Рис. 8. Парк м. Моршин 2022р.

Хоча місто має багато цікавих центрів тяжіння, воно майже втратило свою ідентичність. Хаотична забудова, стихійна торгівля і небезпека для пішоходів - це сучасна реальність міста Моршин. Інфраструктуру не розвивають, благоустрій застаріває, це відштовхує туристів давно знайомих з цим місцем і не приваблює нових.

Міські підприємства приносять непоганий прибуток, і проблем з робочими місцями немає. Крім того, в місті є завод по виробленню моршинської води, яку продають по всій Україні, а частина йде на експорт.

Багато відпочиваючих і місцевих жителів незадоволені пішохідною мережею, вони вважають її невідповідною, скаржаться на відсутність місць прогулянок з дітьми і безпечного пересування на велосипеді.

Серед нагальних проблем міста можна виділити:

- відсутність пішохідних, велосипедних маршрутів в місті та на околицях;
- низька якість та недостатній асортимент туристичних послуг, зокрема, для активного відпочинку у вихідні (п'ятниця-субота-неділя);
- недостатність туристичної інформації як для туристів, так і для підприємств, що надають послуги у сфері туризму (карт, рекламної продукції, інформації про місто);
- незадовільний стан тротуарів та пішохідних доріжок.

З метою подолання вищеописаних недоліків, було б доцільно розробити довгострокові сценарії просторового розвитку міста Моршин, які б охоплювали весь спектр проблем, та поділялись на певні категорії. Прикладами таких напрямків можуть бути:

1. Стратегічний напрямок «Захист природних ресурсів».

У місті все ще гостро стоїть питання захисту оточуючого середовища, тому цей напрямок обов'язково повинен включати в себе:

- сортування сміття;
- розміщення сучасних смітєвих баків;
- захист зелених насаджень в парку та навколишніх територій;
- використання мармурової крихти замість хімічних реагентів взимку.

2. Стратегічний напрямок «Культурно-соціальний розвиток та туризм».

Оскільки місто має великий потенціал для приваблення туристів, слід виконати наступні заходи для розвитку цього напрямку:

- реставрація санаторіїв;
- демонтаж не законно побудованих МАФів;
- створення функціональних зон для культурно-масового відпочинку;
- створення унікальних громадських просторів.

3. Стратегічний напрямок «Транспортна інфраструктура та пішохідні зони».

Транспортна інфраструктура та пішохідні зони міста є недосконалими та погано впорядкованими. Це призводить до дискомфорту як місцевих жителів, так і туристів, тому слід задіяти наступні способи покращення інфраструктури та забезпечення комфортного та безпечного перебування в середовищі:

- розробка нових вело маршрутів;
- організація туристичних маршрутів;
- створення безпечних і комфортних просторів для маломобільних груп населення;
- створення спеціальних місць для вело та авто паркування.

Відсутність єдиного архітектурного ансамблю, невпорядкована забудова, стихійний ринок у громадських центрах, брак озеленення,

недоглянуті узбіччя та відсутність комфортного благоустрою, це ті проблеми, які можна виправити за рахунок розроблення довгострокових сценаріїв просторового розвитку. Завдяки засобам вирішення цих проблем місто може «ожити» і дати новий поштовх для приваблення туристів. Отже, зважаючи на минулий досвід, місто повинно повернути свою ідентичність, адже відчуття приналежності до місця необхідне для формування гармонійних суспільних взаємовідносин.

Список використаних джерел

1. Morshin.net Курорт здоров'я. URL: <https://morshyn.net/uk/old-photo/> (дата звернення: 15.05.2023).
2. Програма розвитку туризму та промоції м. Моршина на 2016-2020 роки. URL: <http://surl.li/kcuue> (дата звернення: 15.05.2023).
3. Дерев'яні церкви західної України. URL: <http://decerkva.org.ua/morshyn.html> (дата звернення: 15.05.2023).
4. Офіційний сайт ПП «Захід Курорт». URL: <http://surl.li/kcuuh> (дата звернення: 15.05.2023).

*Людмила Бачинська,
кандидат архітектури, доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури
ORCID 0000-0002-6942-5627*

ВПЛИВ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ НА НАПРЯМКИ ВІДНОВЛЕННЯ МІСТ (НА ПРИКЛАДІ М. ПОПАСНА)

Ситуація російської навали з 2014 року сприяла руйнації українських міст і особливо швидкого, вщент, знищення міського середовища, що розпочалося з 24 лютого цього року, коли згідно з божевільними імперськими планами влади «старшого брата» Україна впродовж двох днів мусила стати протекторатом РФ з російським ставлеником на чолі. Український народ, збройні сили України піднялися проти російського нападу. Нинішню несправедливу жорстоку війну, війну без правил, із значними втратами з обох боків іноземці визнали як вітчизняну для нашого народу за звільнення української землі від окупантів-загарбників. Настане час, Україна переможе і обов'язково розпочне загоювати рани, спричинені ворогом, зачне процес відновлення. Менталітет українців – працьовитої, миролюбної, доброзичливої нації – спонукатиме до повернення квітучого довкілля з гармонійною забудовою міст. Отже, виникає питання, як і згідно з якими напрямками відновлювати українські міста. Для чіткого визначення шляхів повоєнної відбудови, треба з'ясувати статус міста, його історичну «біографію», кількість населення та сфери його зайнятості. А також особливості планування, зонування та відповідні етапи формування забудови міста і його центра. Орієнтуючись на європейський досвід відбудови і «оживлення» міського життя після закінчення 2-ої світової війни, можна стверджувати, що дуже важливо враховувати бажання мешканців зруйнованих міст, для яких знищення рідного середовища є надзвичайною несправедливістю, котру треба усунути. Люди хочуть повернутися додому. Таким чином, спочатку треба проаналізувати, яким було місто і наскільки старе планування відповідає сучасним потребам.

Отже, метою є встановлення напряму відродження міст на основі з'ясування особливостей формування міського середовища у довоєнний час та визначення відповідності його сучасним потребам населення. Для прикладу відібране мале робітниче місто Луганщини Попасна.

Завдання дослідження:

- з'ясувати історію виникнення, загальні характеристики міста, його тип, зайнятість населення, особливості планування його середовища, зонування, етапи забудови та її головні риси тощо, а також провести відповідний опис;
- визначити ймовірні подальші вимоги до формування міського простору згідно з сучасними потребами населення;
- на основі порівняння передвоєнного стану та ступеню руйнації зробити пропозиції щодо ймовірних напрямків подальшої відбудови.

Межі дослідження – на прикладі малого міста окупованої Попасної розглянуто напрямки майбутнього відродження міста.

Методика дослідження – порівняльний аналіз сформованої історично забудови міста та ймовірних напрямків його поновлення згідно з сучасними потребами населення.

Наявність попередніх досліджень з вивчення проблеми. Спроби на науковому підґрунті вирішити проблеми знищених міст України на сьогодні в процесі агресивних воєнних дій з боку Росії не розглядалися. Зараз будують табори для тимчасового перебування евакуйованих з невеличких помешкань у контейнерах або біженців розміщують у громадських будівлях. На Київщині фірми, що здійснювали забудову до початку російської навали, продовжують спорудження житла, але без коригування генпланів відповідно до змін, що відбулися. У невеличких населених пунктах чинять пооб'єктний ремонт і відбудову пошкоджених будинків. Тобто наукових засад для визначення напрямків відбудови і реконструкції, які б впроваджувалися під керівництвом державних органів, поки немає. Є лише окремі пропозиції колективів і деяких установ.

Виклад основного матеріалу. Історія виникнення і подальшого розвитку міста Попасної почалася у XIX столітті. Населений пункт спочатку був хутором з первинною назвою Кленовий, який належав

місцевому поміщику і слугував базою для випасу овечок, пізніше він отримав назву Попасна. У 1850 році приступили до будівництва Донецької Кам'яновугільної залізниці і вже через 28 років пішли перші поїзди. Тоді ж спорудили залізничний вокзал. У 1870-ті роки Україна у складі Російської імперії вступила на шлях розвинених капіталістичних відносин, що сприяло швидкому розвитку промисловості. Місто Попасна вже у 1910 році стало великим залізничним вузлом. На його території з 1912 по 1933 рік були побудовані завод силікатної цегли, паровий млин, під час першої світової війни з Польщі був евакуйований напівкустарний скляний завод, діяльність якого швидко вдосконалювалася, у 1933 році розпочалося будівництво вагоноремонтного заводу. Місто, завдяки промисловій орієнтації, формувалося як робітниче. Статус міста Попасна набула лише в жовтні 1938 року, до 1944 року його назва відповідно до радянської традиції звеличення представників влади була «Л.М. Каганович», в ім'я того самого, котрий прославився під час організації в Україні у 1932-1933 роках голодомору, за якого лише в Попасній померло 416 осіб. Після звільнення міста у 1944 році продовжилася орієнтація міста на виробництво – спорудили хлібокомбінат, завод продтоварів, швейну фабрику, молокозавод, пізніше з'явився завод металовиробів, підприємство з ремонту та обслуговування залізничного транспорту [1].

У 2014 році місто було зайнято бойовиками ДНР і звільнено українськими військовими підрозділами вже влітку. До початку російсько-української війни кількість населення становила 30,3 тис. Через 5 років число мешканців скоротилося до 20,3 тис. осіб. З початку бойових дій на території України місто постійно перебуває в зоні обстрілів з різних видів зброї, внаслідок чого знищувалися і перетворювалися на купу сміття житлові і громадські будівлі, інженерна інфраструктура, гинули люди – дітки, жінки, населення похилого віку та інваліди. Мешканці міста тікали з рідних домівок.

Отже, місто історично склалося як робітниче з достатньо великою кількістю промпідприємств. Воно компактне, має регулярне планування з декількома мікрорайонами малоповерхової садибної забудови, що відбиває принципи радянського містобудування. На головних вулицях – Бахмутській, Миру та інших – зведені багатоповерхові панельні або з

силікатної цегли будинки. За час існування міста впродовж 170-180 років в ньому залишалися окремі будівлі, що нагадували про вік міста і були історичною спадщиною ранніх років. Це і залізнична станція, і деякі будинки 1930-1940-х років, періодів індустріального домобудування та Незалежності України. Специфіка орієнтації промисловості на потреби обслуговування залізничного транспорту призвела до влаштування на великих територіях залізничних шляхів. Залізниця проходить через все місто як головна ось побудови міського простору, яка нанизала промислові території та райони поселень залізничників із садибною забудовою. Між ними знаходився центр міста, що розвивався паралельно залізниці вздовж головної вулиці Миру, поряд розташований парк з декількома ставками. Центр міста був сформований площею Миру (колишньою Леніна) із забудовою різних часів.

На сьогодні місто знаходиться в російській окупації. Воно повністю знищене, в ньому немає жодного цілого будинку. Росіяни, які вважають, що це російська територія, заявляють, що немає сенсу місто відновлювати, оскільки воно перетворилося на місто-привид, завдяки їхнім старанням, їх меті «звільнити» і «захистити» місцеве населення від української влади, української мови і української культури. Внаслідок своїх дій вони не змогли знайти будівлю для розміщення російської адміністрації і вимушені були її перенести в інший населений пункт. Але попасняни чекають на звільнення міста від російських загарбників і мріють про подальшу відбудову. Бажання відновити, позбутися поганих спогадів, прикрасити своє життя квітами, розфарбувати докільця і додати йому гармонійності - в характері українців. Тому немає ніяких сумнівів, що населення повернеться і відродить оточення та життя в рідному місті!

Висновки: Кожна людина, втрачаючи під час несправедливої загарбницької війни свій дім і місто, хоче повернути і відновити втрачене! Практика відбудови європейських міст після другої світової війни підтверджує цю тезу. Зруйновані українські міста, збудовані, головним чином, за часи радянської історії, мають відповідну радянській свідомості архітектурно-просторову організацію з нашаруванням будівлями різних етапів [2]. Чи відповідають тогочасні принципи формування міста сучасним потребам населення? Ні, тому що наша країна за Незалежності стала іншою. І це знайшло безпосереднє відбиття

в устрої сучасного міського середовища. Давно відійшли в минуле казки про робітничо-селянську владу, а разом з цим і архітектура центрів міст, композиційно сформованих на основі осьової симетрії з великомасштабними монументами, що височіли во славу держави-переможниці у другій світовій війні, яка побудувала соціалізм і сформулювала нове завдання – втілити у життя комуністичні ідеали. Україна – вільна країна вільних людей! Вона обирає і виборює в боротьбі всі 30 років нашої Незалежності демократичні цінності! Міський простір демократичного суспільства спрямований на потреби соціуму. Отже, не прославляння архітектурними засобами радянського ладу, а створення оточення з усіма потрібними населенню функціями і прийомами забудови з врахуванням специфіки умов візуального сприйняття та відновленої стилістики в архітектурі (засобами перетікаючого простору, спорідненого людині масштабу, пам'ятних знаків і синтезу мистецтв, що нагадують про складні часи городян, принципами затишності, різноманіття, уособлення чи об'єднання і багатьма іншими). На прикладі зруйнованого міста залізничників Попасної реалізувати водночас два складних завдання – відродити знищене радянське місто та створити його простір відповідно до потреб сучасної людини, що є громадянином демократичної держави, – важко, але можливо! От саме на центрі міста як головному просторі можна, зберігаючи як головний акцент – площу, запроектувати вже за новими принципами цілу низку громадських просторів. У поселеннях залізничників, крім житлової забудови, створити невеличкі локальні центри з усіма потрібними функціями для людей різних вікових категорій.

Доброї тобі подорожі, Попасна, на шляху відродження і переродження в новій демократичній державі!

Список використаних джерел

1. Попасна. URL: <http://surl.li/kcuum> (дата звернення: 15.05.2023).
2. Бачинська Л.Г. Еволюція архітектури і містобудування України з кінця ХХ до початку ХХІ століть: причини та тенденції. - WORLD SCIENCE. № 10 (26), Vol. 01, October 2017. - Dubai, UAE. P. 43-48.

*Юрій Бауман, кандидат філософських наук,
старший науковий співробітник Інституту філософії НАН України,
Андрій Панібудьласка, кандидат історичних наук,
доцент, кафедра політичних наук і права КНУБА*

ДЕЯКІ ЦІННІСНІ МОМЕНТИ ПРОСТОРОВОГО ПЛАНУВАННЯ

Вплив ціннісних преференцій і смаків на планування і здійснення організації урбаністичного простору в естетичному вимірі є очевидним. Але з точки зору загальних принципів організації просторове планування часто сприймається як однозначно технократично детерміноване очевидною доцільністю. З цим важко погодитись: реалізація раціональності в урбаністичному просторовому плануванні не аж ніяк не є однозначною, вона розпадається на цілий спектр варіантів, котрі часто-густо є альтернативними. Їхнє різноманіття задається, в решті решт, різницею у засадничих цінностях, і, отже, також у ідеологіях, що постають на їхньому фундаменті, їхньою суперечливістю, взаємовпливом, діалогом. Адже, як вчили Френсіс Бекон, Томас Гоббс та Карл Маркс (див. про знання – сила та про різницю найкращої бджоли і найгіршого архітектора), людина робить те, що знає і як розуміє, уявляє і планує, тобто її діяльність детермінована безпосередньо через мету, котра оформляється лише в контексті аксеологічно обумовленого світобачення. Ціннісні установки працюють, навіть коли не усвідомлюються. Але, як скрізь і завжди, без їхнього усвідомлення правильні рішення і послідовні стратегії вельми проблематичні.

Звісно, у організації урбаністичного простору, як у природі взагалі і соціумі зокрема, діють невблаганні закони збереження, котрі на рівні здорового глузду цілком адекватно втілюються у твердження про те, що нічого не досягається задарма, і за виграш у одному доводиться платити програшем у іншому. Але як механіці її закони і принципи збереження не заважають конструювати механізми та машини, котрі бувають більш чи менш вдалими, так і у більш складних суспільних реаліях наявність технічних обумовленостей аж ніяк не забороняють, а, навпаки, передбачають наявність різних підходів та концепцій, котрі є більш чи

менш оптимальними і забезпечують різні можливості для розвитку і різну міру його гуманістичності. Якщо архітектура – це застигла музика, то організація простору проживання людей – це предметна, об'єктивізована модель їхнього соціального устрою, отже, системи цінностей. Приклади не важко знайти уже тисячі років тому, на світанку цивілізації, коли над жалюгідними хижами домінували зіккурати і палаци знаті. Причому залежність містоорганізації від ціннісних і світоглядних установок мешканців була зафіксована і осмислена такими титанами давньогрецької класичної філософії, як Платон і Аристотель. Ще у 70-х роках ХХ ст. побутувала слухна думка, що по одному факту існування централізованого міського теплопостачання із ТЕЦ можна реконструювати весь командно-плановий централізований і уніфікований устрій. Як американські міста, де острівець ділових хмарочосів даунтауну в центрі оточений неозорим морем приватних будинків, організованих системою доріг – зазвичай у строгій відповідності до вимог теореми Кристаллера – є наочним втіленням устрою американського.

Цінності – то завжди частина ціннісної системи. Тому навіть однакова їх множина може породити різні, а часто і взаємо суперечливі ціннісні системи за рахунок нетотожної ієрархії, системи пріоритетів і акцентів. Системний характер аксіологічної мережі з необхідністю веде до переходу надмірно максималізованої цінності у свою протилежність. [6, с. 408-454] Зауважимо, що це стосується навіть беззаперечно позитивних цінностей. Наочний і сумний приклад – у буквальному значенні вбивчі результати абсолютизації під час теперішньої війни частиною західних політиків та громадськості прекрасних цінностей збереження людського життя, ненасилля і миру.

З усього набору осей засадничих аксіологічних суперечностей, що задають суспільні альтернативи, звертає на себе увагу, насамперед, ціннісна опозиція, котра видається перспективною і провідною рушійною пружиною усього розвитку авангардної складової людської цивілізації у ХХІ ст., а саме на суперечність ціннісних орієнтацій на свободу і безпеку, стабільність та розвиток. [2, с. 259-327, 9-26]. В вимірі концептуальних моделей просторової організації ця суперечність задає їхню альтернативність, проявляючись, зокрема, як суперечність

централізації та автономності елементів урбаністичної системи. Зазначимо, що існує ще ціла низка вельми цікавих еманаций цієї ж засадничої осі ціннісного напруження, приміром, суперечність між вигодами уніфікація-стандартизації та неповторності-унікальності-автентичності тощо.

Ці наче б то абстрактно-відсторонені міркування мають до реальності сучасної і майбутньої України самий прямий стосунок. Висновок тут можна навіть, либонь, назвати простим: говорити про повоєнне відновлення України взагалі, а вцент зруйнованого Донбасу – насамперед, у буквальному сенсі простої відбудови зруйнованого – неправильно.

Мова має йти про переосмислення та трансформацію урбаністичної просторової організації країни на нових ціннісних засадах. Яскравою ілюстрацією можуть служити, приміром, міркування Геннадія Друзенка, автора соціально-правових есеїв, а зараз – волонтера-медика – від звільненого Лиману. Автор констатує, що життя пішло з міста, залишилась сама руїна, і наголошує, що питання про те, що робити зі звільненими землями українського Сходу – виклик не менший, а можливо і більший, аніж руйнівне вторгнення ворожої орди. Бо почати просто відновлювати ці поселення, збудовані на інші потреби, в інший час і з іншою метою, – найгірше рішення з усіх можливих. Війна просто завершила епоху, яка не хотіла вірити, що її час минув. Епоха індустріалізації, яка асоціювалась з радянською владою і за яку вони тримались до останнього, померла у вогні російських снарядів та бомб. Питання в тому, що постане на місці териконів, заводів та шахт? Донбас як Америка Чикаго та Детройта канув у лету, тепер потрібна Америка Кремнієвої долини. «Відновлювати те, що совети збудували тут у ХХ столітті, абсурдно. Я напевно знаю – пише Геннадій Друзенко - що проста відбудова знищеного війною Донбасу та Східної Слобожанщини, – це найгірше рішення з усіх можливих».[3]

На які ж тренди варто орієнтуватися? Та, власне, ті ж цінності інклюзивності та плюралізму, безальтернативну виграшність яких для суспільного прогресу обґрунтували Аджемоглу та Робінсон [1, с.11-63, с. 160-185, 320-350, 371-401], цінності багатоваріантності та автономії особистості та домогосподарства та їхньої можливості впливати на

загальну урбаністичну ситуацію та просторову організацію через реалізацію ціннісно-етично і ціннісно-нормативно обґрунтованих комунікаційних практик [6, с. 7-117]. У вузькому урбаністичному значенні генеральною тенденцією, як видається, має бути автономізація життєзабезпечення елементів міського простору в контексті мережевого принципу організації їхньої взаємодії, що має тяжіти до багатоваріантності і плюралізму організаційно-комунікаційних рішень. ІТ не виросте в суворому кліматі Донбасу, для його розвитку потрібна свобода, кав'ярні, толерантність та м'який клімат. [3] Вельми перспективними в цьому руслі є тренди платформ як нових організаційних інтерактивних соціально-інформаційних моделей.

Тож головна вимога часу – це саме тенденція до подолання болючих негараздів пострадянського централізму і негнучкості. Чого вартий лише кріпацький закон про примусову безальтернативну продаж комунікаційних послуг за монопольною ціною.[7] Бо інша сторона проблеми – як раз безпекова: досвід свідчить, що централізовані, жорстко ієрархізовані і безальтернативно перераціоналізовані системи життєзабезпечення і життєустрою є надмірно неповороткими, затратними та, головне, крихкими, тобто вельми вразливими. Децентралізовані мереживні структури із високо автономними складовими показують себе в умовах війни (хоча, звісно, тут може йтися про широкий спектр загроз та ризиків) як незрівнянно більш живучі і, отже, безпечні.

Втім, тектонічний історичний зсув, спричинений теперішньою російсько-українською війною, одним із своїх незчисленних наслідків має і примусове підвищення міри автономності та децентралізації елементів урбаністичної системи.

Список використаних джерел

1. Аджемоглу Д., Робінзон Дж. Чому нації занепадають? Походження влади, багатства та бідності. К.: Наш формат, 2016. 440 с.
2. Ангелов П. Свобода и сигурност. Размышления и есета в контекста на переход. София: Изток-Запад, 2018. 349 с.

3. Друзенко Г. Що нам робити зі звільненим Донбасом?// Цензор нет. URL: <https://censor.net/ua/b3377626> (дата звернення: 26.12.2022).

4. Єрмоленко А.М. та ін. Ціннісно-нормативне обґрунтування соціальних теорій. К.:Наук. Думка, 2013. 455 с.

5. Про житлово-комунальні послуги: Закон України від 09.11.2017 № 2189-VIII, поточна редакція від 01.05.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2189-19> (дата звернення: 01.02.2023).

*Максим Гедін,
кандидат історичних наук, доцент,
кафедра психології і туризму
Київського національного лінгвістичного університету
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5031-8207>*

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МІСТА КИЇВ : МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Вивчення концептуальних засад функціонування туристичної інфраструктури українських міст є недостатньо розробленою темою в сучасній науковій літературі. В нечисленних наукових розвідках науковці акцентують увагу в основному на з'ясуванні сутності та виявленні характерних особливостей туристичної інфраструктури українських міст, а також на аналізі особливостей функціонування готелів. Натомість, питання, пов'язані зі способами та методикою оцінки туристичного потенціалу міста Києва, а також з'ясуванням місця і ролі туристичної інфраструктури в функціонуванні туристичної галузі та в соціально-економічній системі міста Києва розроблені не повною мірою.

Туристичну інфраструктуру визначають в тому числі як комплекс видів діяльності щодо створення умов для реалізації туристських послуг. Слушним є також розуміння туристичної інфраструктури як сукупності різноманітних об'єктів, що використовуються для задоволення потреб туристів[3, с. 114]. Якщо в першому випадку акцент ставився на діяльнісному, динамічному аспекті, то в другому випадку наголошується на матеріально-технічному, статичному прояві туристичної інфраструктури[2, с. 155]. Близьким за змістом є і понятійна конструкція «туристична індустрія», яку слід тлумачити як сукупність суб'єктів туристичної діяльності, організаційні структури підприємств харчування, транспорту, торгівлі, закладів культури, освіти, які забезпечують надання послуг, виробництво та реалізацію товарів для задоволення потреб туристів [2, с. 157].

В наш час Київ являє собою унікальне містобудівне утворення, з гармонійним поєднанням системних архітектурних домінант, природних

ландшафтів та міської забудови. Пам'ятки Києва різняться за типом, видами та рівнями охоронної систем, один і той же об'єкт може бути водночас пам'яткою історії, архітектури та мистецтва, тому кількість підохоронних об'єктів завжди буде відрізнятися від тої кількості пам'яток, що рахуються загалом. Київ заслужено вважається зеленим містом. У його межах розміщені: 41 територіальне утворення природно-заповідного фонду, зокрема Ботанічний сад ім. академії О. В. Фоміна, Центральний ботанічний сад НАН України, Сиренький дендропарк, Зоопарк і 9 парків-пам'ятників садово-паркового мистецтва; просторі природні і штучні лісопарки і парки, зокрема Пуща-Водиця, Конча-Заспа, Святошинський, національний заповідник «Голосіївський», Центральний (об'єднує 5 парків, розташованих вздовж р. Дніпро), парки Слави, ім. О. Пушкіна, ім. Т.Г. Шевченка, Гідропарк та ін. [1 с. 74].

Розвиток туризму в Києві істотно впливає на такі сектори національної економіки, як транспорт, торгівля, зв'язок, банківська сфера, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів широкого вжитку і є одним із перспективних напрямів структурної перебудови економіки. Важливими факторами активізації розвитку туристичної і курортної сфери в місті Києві є значний природно-рекреаційний, історико-культурний потенціал і наявність підприємств туристично-курортної сфери [4, с. 12].

За даними опитувань, 67% жителів Києва вважають місто комфортним для туристів. Найважливішими перевагами Києва як туристичного міста визначили привабливу архітектуру, історичні пам'ятки (65%) і багатство української кухні (58%). Також відзначили широкий вибір музеїв, театрів (44%), велику кількість парків (42%), привабливий зовнішній вигляд міста (37%), привітних людей (35%), розвинену мережу закладів харчування (33%), чверть відзначили серед переваг столиці – сучасність міста [4, с. 16-17].

Розглядаючи процес створення або покращення туристичного іміджу Києва, доцільно порівнювати його з аналогічним процесом, який відбувається при створенні або покращенні іміджу держави. Спеціалісти, що досліджують безпосередньо туристичний імідж міст, вважають, що «під іміджем міста можна розуміти історично сформований образ міста як суб'єкта соціальних відносин у системі регіону або країни, обумовлений

національними, культурологічними і власне містоутворюючими факторами, який проявляється в супутніх комунікативних атрибутах» [1 с. 70-84].

Для проведення оцінки туристичного потенціалу Києва як правило залучаються такі елементи туристичної інфраструктури: транспорт (наявність як шляхів сполучення, так і сервісно-транспортних установ та організацій різних видів наземного, водного і повітряного транспорту), заклади розміщення (готельного та аналогічного до них типу), СКЗ – санаторно-курортні заклади (санаторії і пансіонати з лікуванням, дитячі оздоровчі табори), комплекси відпочинку (будинки та бази відпочинку, садиби зеленого туризму тощо), заклади харчування, заклади роздрібно торгівлі, заклади культури та розваг, спортивні комплекси, елементи туристично-інформаційної інфраструктури [1, с. 70-84].

Можна визначити такі основні фактори, що підкреслюють туристичну привабливість Києва:

- екологічний (загальний екологічний стан, що склався у місті та характеризується такими показниками, як наявність природних ресурсів, екологічна складова та кліматичні умови, ризики катастроф, рівень розвитку сільського господарства, обсяги споживання свіжої води, скидання забруднених зворотних вод без очищення або недостатньо очищені природні поверхневі водні об'єкти, викиди забруднюючих речовин до атмосфери);
- політичний (показники, що містять інформацію щодо правого регулювання розвитку туристичної діяльності в місті);
- економічний (показники, що відображають рівень інфляції, безробіття, прибутки та ціни на туристичні товари й послуги, обсяг інвестицій в основний капітал, вклад туристичної сфери в макроекономічних показниках);
- інфраструктура (показник, що свідчить про стан автошляхів і зв'язку, готельних комплексів, закладів харчування та проведення дозвілля, застосування комп'ютерних технологій, мережі Інтернет, комунікаційних технологій, транспорту (швидкісні поїзди, пароми, літаки));

- соціальний (показники, що характеризують демографічний стан у місті, тобто рівень природного приросту, наявність субкультур у місті, кількість безробітного населення до працездатного, працездатного та непрацездатного віку);

- культурний (кількість загальноосвітніх навчальних закладів, ЗВО, книжковий фонд бібліотек, кількість місць для глядачів у залах демонстрування фільмів, кількість місць у клубних закладах).

Наявність зазначених факторів зумовлює необхідність можливості оцінювання туристичної привабливості Києва для виявлення найперспективніших напрямів розвитку туристичної галузі, що дасть змогу сформуванню в майбутньому ефективну стратегію розвитку туризму шляхом її підтримки та стимулювання на державному рівні[5 с. 57-58].

Проведений аналіз компонентної структури туристично-рекреаційного потенціалу Києва дає можливість стверджувати, що Київ має всі можливості для розвитку туристичної індустрії, інтеграції у світовий туристичний простір. Це великий туристичний центр країни, в якому зосереджені історико-культурні пам'ятки не лише всеукраїнського, а й світового значення. Київ має потужний природний рекреаційний потенціал для розвитку рекреаційної діяльності і туризму. Рекреаційні ресурси зосереджені практично на всіх категоріях земель за основним цільовим призначенням. Однак площа земель відповідних категорій недостатня і значно поступається нормативам прийнятих в країнах Європейського Союзу. Потрібно приступити до розроблення проектів землеустрою щодо організації і визначення меж територій рекреаційного призначення.

Список використаних джерел

1. Захарченко В.І., Корсікова Н.М., Меркулов М.М. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 448 с.

2. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи : навчальний посібник. Суми : Управлінська книга, 2003. 278 с.

3. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг. Київ : Альтапрес, 2002. 436 с
4. Шищенко, П. Київ – місто і природа. *Краєзнавство. Географія. Туризм*. 2002. № 29-30. С. 2-30.
5. Юхновська Ю. О. Методичні підходи оцінки туристичного потенціалу України та регіонів. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. Київ, 2019. Т. 30 (69). № 4. С. 54–59.

Надія Шебек,

доктор архітектури, професор, ORCID 0000-0001-6038-3945

Катерина Рашківська,

студентка, ORCID 0000-0002-5261-0551

Київський національний університет будівництва і архітектури

ПРОБЛЕМИ І ОРІЄНТИРИ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЇ ФАСТІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Сьогодні в Україні, як і в інших країнах світу, активно запроваджується стратегічний підхід до планування просторового розвитку територій на місцевому рівні. Разом з тим, комплексні плани розвитку територій територіальних громад лише починають розроблятися, тому дослідження унікальних особливостей формування і становлення окремих адміністративно-територіальних одиниць держави, як і прогнозування подальших трансформацій територій, на яких вони функціонують, є актуальними.

На сьогоднішній день планування розвитку територіальних громад зосереджується переважно на окремих елементах якості життя, таких як житло, не визначається та систематично не вимірюється загальна якість життя громади [1]. Комплексне вирішення наявних проблем матиме значні переваги і призведе до позитивних наслідків для всіх основних учасників цього процесу – влади, підприємців, територіальної громади. Таким чином, можна краще використати величезний потенціал територій для активізації економічних перетворень та розвитку громади.

Фастівська міська громада Київської області належить до адміністративно-територіальних одиниць України, які потребують комплексного підходу. Станом на сьогодні у Фастівській громаді є проблеми, які знижують якість життя мешканців, перешкоджають безперешкодному розгортанню містобудівних процесів та гальмують плин подальшого територіально-просторового розвитку [2]. Зокрема, на вирішення чекає питання узгодження темпів розвитку усіх населених пунктів громади. В її адміністративному центрі теж не все гаразд [3].

Застаріла організація громадських та рекреаційних зон, недостатня кількість паркомісць, щільне скупчення різноманітних видів діяльності на локальних територіях, великі нефункціонуючі простори промислових зон зумовлюють загальне не привабливе враження від міста. Порушення зв'язків між окремими міськими просторами, не покращують загальної ситуації. Проблеми виникають через зосередження багатьох функцій (стихийні ринки, кафе, супермаркети) на невеликих ділянках, що створює труднощі через відсутність продуманої організації руху пішоходів і транспорту в цих зонах. Наприклад, хаотичність привокзальної площі, призводить до значних незручностей та створює перешкоди руху пасажиропотоків.

Ознайомитися з прикладами вирішення проблем, у чомусь подібних до викликів, які сьогодні постали перед українськими населеними аунктами, можна звернувшись до іноземного досвіду.

Сучасні містобудівники, технологи, архітектори Західної Європи, Північної Америки та Південно-східної Азії, проектуючи міста та плануючи їх реконструкцію, спираються на такі важливі цінності, як зручність для проживання людини, екологія, енергоефективні будівлі, суспільний простір, громадський транспорт, організація місць зберігання автомобілі.

Лондонський вокзал Кінгс-Крос – один із наймасштабніших проектів оновлення колишньої промзони в Європі. Сьогодні на місці колишніх складів з'явився університет, мистецькі галереї, ринки. Тут не лише будують нові, а й реставрують старі будинки. Наприклад, зберегли чавунні газгольдери: усередині одного запроектовано парк та великий громадський простір, що спускається до води (рис. 1). Трошки далі – житловий комплекс з трьох будинків різної висоти, що нагадує рух газу в циліндрах. Хоча будівництво ще триває, Кінгс-Крос вже став одним із наймодніших районів Лондона.

Сталий розвиток є ще одним ключовим компонентом, основними цілями якого є ефективно забезпечення енергією, екологічно чистими будівлями, зеленими стінами, переробкою електронних відходів, системою спільного використання велосипедів та встановленням «перспективної» інфраструктури, пояснюють планувальники [4]. За словами King's Cross Business Partnership, «такі можливості, як King's

Cross, з'являються не часто. Життєво важливо створити стійке і комфортне місце. Громада з довгостроковим майбутнім, яка має мінімальний вплив на довкілля. Це був керівний принцип у King's Cross» [4].

Рис. 1. Площа Canary, частина забудови Кінгс-Крос, м. Лондон, Великобританія [4]

Раніше територію між густонаселеним кварталом Agniesebuurt і сучасним центром м. Роттердаму поєднував пустий простір. Планувальники змогли вирішити проблему існуючої непривабливої забудови, що загалом погіршувала загальні перспективи розвитку міста (рис. 2). Тут стояла стара, але занедбана архітектура, створюючи образ похмурого Середньовіччя, через типову багатокутну структуру з'являлися зайві проміжні простори між будинками, а відкритий простір був нецікавим і невикористаним. Центральний простір з назвою Бентемплейн був в основному площею лише за назвою. Тільки помітна лінія дерев трошки пом'якшувала порожнечу місця [5].

Рис. 2. "Water Square" (Водна площа) в Бенттемплейні, м. Роттердам, Нідерланди [5]

У західній частині м. Амстердама, Нідерланди, розташована залізнична станція Слотердйк. Площа станції, Слотердйк-центр, у 2014 році радикально змінилася: з порожньої офісної зони перетворившись на район з готелями, апартаментами, ресторанами тощо. Орліплейн – це площа навпроти станції, що представляла собою асфальтові та бетонні стоянки, згодом була реконструйована на зелений і стійкий громадський простір (рис. 3). Зелений ландшафт Бреттензони, на захід від м. Амстердама, буквально приходиться до дверей станції [6]. Громадський простір наповнений пішохідними доріжками серед зелені, прогулюючись якими, ви можете сидіти і насолоджуватися пейзажами. Розташування шляхів засноване на природних пішохідних доріжках від і до залізничного вокзалу. У центрі зеленої зони розташовані два павільйони з терасами.

Рис. 3. Площа станції, Слотердйк-центр, м. Амстердам, Нідерланди [6]

Головна проблема, яку прагнули вирішити архітектори при плануванні алеї майстерень у м. Пантіні Франція, (рис. 4) полягала у гармонійному поєднанні громадського та приватного. Тобто проектувальники воліли створити простір, де загальна площа гармонійно поєднується з міським ринком. Архітектори провели масштабне дослідження, щоб встановити потреби містян та туристів, виокремити найбільш звичні та зручні маршрути людей і в результаті створили гармонійний публічний простір, де "паркові" та "садові" елементи поєднуються з терасами для ринкових магазинів та павільйонів [7].

Рис. 4. Простір Олімпія-де-Гуж та алея майстерень у м. Пантіні, Франція [7]

Сквер Neue Meile Vöblingen в м. Боеблінген, Німеччина, (рис. 5) розташований поблизу залізничного вокзалу. Архітектори мали на меті створити у ньому публічний простір який ідентифікує місто Боблінген. Для забезпечення зв'язку старовинного міста і залізничного вокзалу були сформовані нові осі між центром та рекреаційним простором [8]. Концепція рішення передбачає універсальність і циклічне продовження як невід'ємні якості простору. Проектне рішення скверу дозволило вирішити проблему зіткнення інтересів пасажирів, що поспішають, і пішоходів, які неквапливо прогулюються навколо [9].

Рис. 5. Сквер Neue Meile Böblingen, м. Боеблінген, Німеччина [9]

Підсумовуючи викладене вище, слід відзначити, що подальші перспективи розвитку Фастівської громади залежать від правильно підходу та вибору методів покращення просторового планування. Сьогодні важливо створити нові осередки культури і креативності у середовищі. Для цього недостатньо позиціонувати населені пункти як місця проживання певної частини населення, які щонайбільше керуються принципом безбитковості бюджетів. Слід розвивати громаду як суспільний організм, що прагне у конкурентній боротьбі з собі подібними залучити і привабити більше нових мешканців та бізнесів.

Список використаних джерел

1. Васильченко Г., Парасюк І., Єременко Н. Планування розвитку територіальних громад. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування. Асоціація міст України К.: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 256 с. URL: <http://surl.li/ercvt> (дата звернення: 15.05.2023).
2. Фастівська територіальна громада. URL: <http://surl.li/kdiff> (дата звернення: 15.05.2023).
3. Фастів. Офіційний сайт міської ради та її виконавчих органів. URL: <http://fastiv-rada.gov.ua/> (дата звернення: 15.05.2023).
4. Площа Canary, частина забудови Кінгс-Крос, Лондон. URL: <http://surl.li/kdiey> (дата звернення: 15.05.2023).
5. "Water Square" (Водна площа) в Бенттемплейні, Роттердам, Нідерланди. URL: <http://surl.li/kdiex> (дата звернення: 15.05.2023).

6. Площа Орлі в Амстердамі. URL: <http://surl.li/kdier> (дата звернення: 15.05.2023).

7. Простір Олімпія-де-Гуж та алея майстерень у Пантіні, Франція. URL: <http://surl.li/kdiei> (дата звернення: 15.05.2023).

8. Громадський простір – для людей: досвід Німеччини. URL: http://surl.li/kdiga_ (дата звернення: 15.05.2023).

9. Сквер Neue Meile Böblingen, Боеблінген, Німеччина. URL: <https://landezine-award.com/bauchplan/> (дата звернення: 15.05.2023).

*Валентина Згурська,
кандидат політичних наук, доцент
Київський національний університет будівництва і архітектури
ORCID 0000-0001-7490-1942*

УРОКИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ ЗГУРТОВАНOSTI ДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМ

Регіональна політика, орієнтована на місце (place-based approach), уже стала досить поширеною у всьому світі. Глобалізація, технологічні зміни та агломераційні економіки сприяють зростанню концентрації економічної діяльності на певних територіях, тому політики та чиновники змушені виділяти дедалі більше ресурсів у протидію зростанню диспропорцій у розвитку, подолання економічних труднощів і політичного розчарування в місцях, які відстають у своєму розвитку [1]. Очевидно, що зростання нерівності між регіонами країни сприяє посиленню напруги всередині держави, що є потенційним джерелом появи сепаратистських настроїв, що негативно впливають на стабільність політичної системи і загрожують цілісності держави.

На початку 2010-х років з'явилася ціла низка публікацій про те, що регіональна політика, орієнтована на місце, сприяє регіональному економічному зростанню, росту продуктивності та зайнятості [2], однак не з'ясованими залишалося питання про те, як вигоди від фінансування за принципом місця розподіляються в регіонах-реципієнтах.

Розподіл вигод від політики, орієнтованої на місце, важливе як з точки зору ефективності, так і з точки зору справедливості. Щодо ефективності, то часто державна регіональна політика має за мету підтримку громадян у економічно відсталих громадах. Такий підхід базується на дослідженнях, які обґрунтовують регіональну політику як інструмент протидії негативному впливу проживання в несприятливих регіонах на індивідуальні економічні результати, як інструмент створення робочих місць для бідних та маломобільних працівників, а також як спосіб зменшення політичної нестабільності [3].

Такий підхід зараз покладено в основу європейської регіональної політики, що зазнала значних трансформацій. Витоки спільного підходу ЄС до політики регіонального розвитку відслідковуються ще з моменту підписання Римського договору в 1957 році, укладеного з метою зміцнення економічної єдності та досягнення збалансованого розвитку шляхом зменшення регіональних диспропорцій, надання допомоги відсталим в економічному розвитку регіонам. Важливість ліквідації регіональних диспропорцій зростає у 1986 році, коли до Євросоюзу приєдналися відносно бідні країни: Греція, Іспанія та Португалія. Після розширення ЄС у 2004 та 2007 роках між країнами-членами все ще зберігалися значні регіональні відмінності. Відповідно, питання територіальної згуртованості опинилися в центрі уваги як чиновників Євросоюзу, так і дослідників, які при поясненні відмінностей між економічною, соціальною та територіальною згуртованістю, наголошували на необхідності посилення взаємодії між міськими та сільськими територіями, врахування географічних відмінностей між територіями [4].

Аналіз документів ЄС засвідчив, що на той час між органами ЄС та держав-членів був відсутній консенсус щодо цілей, завдань територіальної згуртованості та чинників, які на неї впливають. Регіональна політика, що базується на понятті місця, була представлена в 2009 році у звіті Ф.Барка «Порядок денний для реформованої політики єдності» [5] і отримала загальноєвропейське визнання, увійшовши до «Територіального порядку денного 2020 ЄС» [6], до державної регіональної політики у низці держав-членів (Бельгії, Латвії, Німеччині, Норвегії, Польщі, Фінляндії та Швеції).

Основна особливість нової політики – це врахування «відповідно до місця, природних та інституційних ресурсів, а також індивідуальних вподобань та знань; роль, яку відіграють матеріальні та нематеріальні зв'язки між місцями» [5, р. 4]. Також вона пропонує нове розуміння місця «як соціального концепту, протяжної території, у межах якої набір умов, сприятливих для розвитку, використовується більше, ніж за її межами: природні та культурні умови та вподобання є більш однорідними або взаємодоповнюючими, знання людей – більш синергетичними, що

зрештою сприяє позитивним впливам та зростанню формальних та неформальних інституцій» [5, р. 5].

Основними рисами нової парадигми є: адаптація заходів до конкретних територіальних умов та їхніх просторових зв'язків; виявлення та узагальнення знань та уподобань місцевих суб'єктів. Цей новий підхід відрізняється від «старого» підходу до регіональної політики, метою якого є компенсація регіональних відмінностей у витратах на одиницю капіталу (через розриви в продуктивності) та відновлення балансу потоків робочої сили і капіталу. Її стратегія зосереджена на субсидіях фірмам або секторальних втручаннях, часто з особливим акцентом на створенні робочих місць або на фізичних зв'язках між регіонами. Вона часто ґрунтується на тиражуванні найкращих практик за низхідним методом.

Однак, згідно з нещодавнім дослідженням, політика згуртування ЄС, спрямована на зменшення регіональних диспропорцій, приносить більше користі висококваліфікованим, багатим домогосподарствам, ніж домогосподарствам з низькими доходами, і посилює нерівність всередині регіонів ЄС [7]. На думку його авторів, політика згуртованості, що реалізується Євросоюзом згідно з підходом, орієнтованим на місце, хоч і досягає своєї мети щодо зменшення міжрегіональної нерівності, але не зачіпає найбільш відсталіх громад і фактично збільшує нерівність всередині європейських регіонів.

На основі опитування 2,4 мільйона респондентів в ЄС дослідники проаналізували, як політика згуртування вплинула на нерівність доходів у період з 1989 по 2017 рік у 231 європейському регіоні. Особлива увага була приділена діяльності двох фондів Євросоюзу – Європейському фонду регіонального розвитку (ЄФРР) та Європейському соціальному фонду (ЄСФ), до яких звертаються органи регіональної і місцевої влади, приватні організації з проєктними заявками в рамках відповідних операційних програм.

На думку вчених, політика згуртування є ефективною з міжрегіональної точки зору і сприяє середньому економічному зростанню регіонів, які вона підтримує. Однак, коли йдеться про ситуацію всередині відсталого регіону, то зростання доходу

спостерігається насамперед у найзаможніших домогосподарствах, а не найбідніших.

Проведене дослідження засвідчило, що політика згуртованості допомагає збільшити трудові доходи високоосвічених і найбагатших груп населення у відповідних регіонах, тоді як вплив на бідніші домогосподарства близький до нуля. Таким чином політика згуртування не досягає найбідніших верств населення в європейських регіонах.

Одне з пояснень полягає у тому, що люди з вищою кваліфікацією володіють необхідними навичками або частіше працюють на фірми, які мають можливість і ресурси подавати заявки на ці кошти. Як наслідок, висококваліфіковані працівники – часто на більш високооплачуваних посадах і загалом більш заможні - отримують більше користі від фондів згуртованості, ніж низькокваліфіковані працівники та бідніші домогосподарства.

Проте, внутрішньорегіональна нерівність, яку посилюють фонди згуртування, робить більший внесок у загальну нерівність в Європі, ніж міжрегіональна. У майбутньому така ситуація може призвести до зростання політичного невдоволення серед відсталих, економічно слабких регіонів, що загрожуватиме стабільності Євросоюзу та держав-членів як політичних систем.

Список використаних джерел

1. Colantone I., Stanig P. Global competition and brexit. *American Political Science Review*. 2018. Vol. 112. № 2. P. 201–218.

2. Busso M., Gregory J., Kline P. Assessing the incidence and efficiency of a prominent place based policy. *American Economic Review*. 2013. Vol. 103. №2. P. 897–947.

3. Borin A., Macchi E., Mancini M. EU transfers and euroscepticism: can't buy me love? *Economic Policy*. 2021. 36 (106). P. 237–286.

4. Prezioso M. Is it possible to give the territorial dimension more relevance for choices of competitiveness and sustainability policies? *Transition Studies Review*. 2008. Vol. 15. № 1. P. 1–19.

5. Barka F. An Agenda for a Reformed Cohesion Policy. A place-based approach to meeting European Union challenges and expectations. URL: <http://surl.li/kcuuz> (дата звернення: 15.05.2023).

6. Territorial Agenda of the European Union 2020. URL: <http://surl.li/kcuut> (дата звернення: 15.05.2023).

7. Lang V., Redeker N., Bischof D. Place-Based Policies and Inequality Within Regions. URL: <https://doi.org/10.31219/osf.io/2xmzj> (дата звернення: 15.05.2023).

Олексій Лукьянов,
кандидат історичних наук, доцент,
кафедра політичних наук і права,
Київський національний університет будівництва і архітектури
ORCID ID: 0000-0003-4220-0791

КОНЦЕПЦІЯ ЕЛЛЕН КЕЙ «ЕТИКА ЧЕРЕЗ ЕСТЕТИКУ» ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЯ В УРБАНІСТИЧНОМУ ПРОЄКТІ ШВЕДСЬКИХ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТІВ «ДІМ ДЛЯ НАРОДУ»

Модель суспільства загального добробуту («соціальної держави») має давнє історичне коріння в традиціях Швеції. Це, зокрема, відобразилося в понятті «лагом» (шведською скромність, поміркованість, практичність). У побудові державної моделі Швеції на початку ХХ ст. взяли участь знані громадські діячі та науковці. Серед них Еллен Кей (1849-1926), письменниця, відома філософськими працями та просвітницькою діяльністю. Українські і зарубіжні дослідники переважно розглядають її визначний педагогічний спадок і майже відсутні праці, присвячені впливу ідей Е. Кей на суспільно-політичний розвиток [1, 116; 3]. Історія шведської держави добробуту у вітчизняній науці представлена переважно як один із досвідів реалізації програми соціальної держави. В Україні до історії формування унікальної шведської моделі зверталися політологи А. Сіленко, В. Кремена, В. Яценко, економісти С. Дrajниця, А. Фісун, юрист В. Коструба, історик О. Коляструк [4; 5].

Революційні на кінець ХІХ – початок ХХ ст. педагогічні підходи Е. Кей, в основу яких покладено принципи дитиноцентризму, прагматизму у вихованні, учнівського самоврядування, були неоднозначно сприйняті суспільством, але згодом, як вважають дослідники, вони знайшли своє відображення у таких фундаментальних міжнародних документах, як Декларація прав дитини (1959) та Конвенція про права дитини (1989) [2, с. 10].

Е. Кей сформулювала теорію, згідно з якою покращення соціальної ситуації можливе через створення краси в матеріальній повсякденності – концепція «етика через естетику». Якщо людина (родина) живе в зручній, комфортній, естетичній обстановці, вона здатна пізнати себе і знайти консенсус із навколишнім світом, отримати умови для формування нових якісних позитивних етичних норм. Цей погляд був продиктований захопленням авторкою соціал-демократичними ідеями.

Концепція Е. Кей щодо розвитку суспільства через створення краси в матеріальній повсякденності була використана лідерами шведських соціал-демократів у розробці і реалізації проекту «гарного дому для народу», який анонсував очільник партії П. Ханссон у січні 1928 р. Він казав: «Основа дому — спільність і взаємність. У хорошому домі не знають про привілейованих чи зневажених, улюблених чи пасинків... У хорошому домі ви знайдете співчуття, співпрацю та взаємодопомогу» [4, с. 93].

Під впливом філософського спадку Е. Кей соціал-демократичний рух у Швеції 1920-1930-х рр. спрямував свої зусилля не на боротьбу з буржуазією, а на задоволення інтересів широких верств суспільства. Категорія «народ» заступила відтоді місце марксистського поняття «клас», замість «класової боротьби» визначальним стало поняття «співпраця», при цьому система державного регулювання економіки витісняє ідею про експропріацію експропріаторів. З утворенням у 1932 р. першого шведського уряду соціал-демократів на чолі з П. Ханссоном почалося формування основ майбутньої соціальної держави. Політика соціал-демократів забезпечила вирішення проблеми доступного і якісного житла для широких народних мас. При реалізації проектів нового архітектурно-дизайнерського функціоналізму образ «народного дому» розглядався як образ єдиного спільного оновленого дому – батьківщини для шведського народу [4, с. 94].

Таким чином, Е. Кей стала ідейною натхненницею «дому для народу». А загалом концепт соціальної держави сприяв консенсусу різних політичних сил, що забезпечило перерозподіл діяльності держави в інтересах громадян на засадах культури солідарності [6].

Список використаних джерел

1. Спинул Л. Постать Еллен Кей в історико-педагогічних працях українських дослідників кінця ХХ – початку ХХІ ст. *Сучасний вимір психології та педагогіки: Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції* (м. Львів, 22–23 травня 2020 року). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2020. С. 116-119.
2. Квас О. Дитиноцентризм – педагогіка дитини як humanum. *Історико-педагогічний альманах*. Вип. 1. Умань, 2012. С. 7-11.
3. Квас О. Розвиток ідей дитиноцентризму в педагогічній теорії та практиці (друга половина ХІХ ст. – перша половина ХХ ст.): автореф. дис. ... док. пед. наук: 13.00.01. Дрогобич, 2012. 32 с.
4. Коляструк О. Шведський «дім для народу»: ідея соціал-демократів та досвід її первинної апробації у 1920-ті–1930-ті рр. *Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Історія. 2022. Вип. 41. С. 90-95.
5. Коструба В. Шведська модель соціально-правової держави (історико-теоретичний аналіз): автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К, 2010. 18 с.
6. Стігліц Дж. Держава загального добробуту у 21-му столітті. GROWFORD Institute (2021). URL: <https://sg-sofia.com.ua/derzava-zagalnogo-dobrobutu-u-xx1-stolit> (дата звернення: 17.05.2023).

*Вадим Семко, кандидат політичних наук, доцент,
Юлія Баєва, кандидат політичних наук,
кафедра політичних наук і права
Київський національний університет будівництва і архітектури
<https://orcid.org/0000-0002-1654-2475>*

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ПЕРЕПИС НАСЕЛЕННЯ У КОНТЕКСТІ ПРОСТОРОВОГО ПЛАНУВАННЯ ТА СУЧАСНИХ ПОЛІТИЧНИХ РЕАЛІЙ

Точні та достовірні дезагреговані дані про чисельність населення, географічний розподіл та основні соціально-демографічні особливості мають вирішальне значення для розробки перспективних планів та політики просторового розвитку суспільства та прийняття у цьому напрямку рішень, обґрунтованих фактами.

Проведення перепису є важливим через значну застарілість даних попередніх переписів (останній і єдиний в незалежній Україні проводився у 2001 р.). Крім того, добігає кінця рекомендований ООН період проведення національного перепису, що є частиною всесвітнього переписного циклу. Існує брак даних для наукового обґрунтування соціальної та економічної політики, який має бути усунено.

У контексті цього варто нагадати, що перепис надає важливу інформацію щодо соціально-демографічного складу населення і умов життя, яку не можна отримати з інших джерел, і яка має принципове значення для просторового розвитку. Зокрема, це дані щодо: 1. Мовної компетентності населення; 2. Етнічного складу населення; 3. Складу і стану житлового фонду; 4. Перерозподілу трудових ресурсів внаслідок міграції. 5. Масштабів, напрямів та економічних наслідків трудової міграції за кордон. 6. Дітородної активності. [3]

Оскільки просторове планування розвитку суспільства і держави є комплексним, міжгалузевим процесом і завданням, воно містить в собі певну етнополітичну складову. У цьому плані перепис населення передбачає вирішення наступних завдань: 1) Кореляція соціально-

політичних, освітніх та культурних програм у відповідності з етнополітичними умовами та потребами; 2) Прогнозування етнополітичних процесів та тенденцій, зокрема політизації етнічності певних етнічних груп; 3) Оцінка і прогнозування змін етнічного складу населення України, окремих областей та регіонів. 4) Дослідження обсягів, напрямків регіональних та етнічних особливостей трудової міграції населення України; 5) З'ясування типів та ступеню національної ідентичності громадян України, її регіональних особливостей; 6) Визначення напрямків, цілей, завдань та методів етнополітичних досліджень для науково-дослідних установ та інформаційно-аналітичних підрозділів державних органів[6, с. С. 515 – 516.].

За даними Державної служби статистики України, перепис – це періодичне, статистичне, державне соціальне спостереження, який включає збір соціально-економічних та демографічних даних, що характеризують населення та склад країни на певний час, а також обробку, узагальнення, розповсюдження та використання його результатів [2].

За визначенням ООН перепис населення вважається захід, який забезпечує отримати, майже всі характеристики на основі соціального обліку даних про структуру та чисельність населення, економічних одиниць, житла, господарств або будівель. За допомогою адміністративних, статистичних обстежень або використання інших даних, або використовувати два варіанти, переписної інформації можна зробити розрахунки. Приймаючи участь в переписі для всіх респондентів є обов'язковим. Дані перепису населення, це є практично база, що використовується в демографічній статистиці [4].

Переваги традиційних переписів населення в нинішньому соціально-економічному контексті полягають у наступному:

- На сьогодні лише традиційний перепис може забезпечити можливість збору детальних і надійних даних для отримання якісної статистики щодо населення, вимірювання показників Цілей Сталого Розвитку (ЦСР), погоджених з Урядом, і забезпечення ефективного розподілу ресурсів відповідно до планів Уряду України щодо децентралізації.

- Лише такі дані відповідають міжнародним стандартам, що забезпечує їхнє визнання на міжнародному та національному рівнях, а також відповідність умовам Угоди про асоціацію з ЄС.

- Лише традиційний перепис населення дає можливість чітко оцінити кількість маргіналізованих членів суспільства, внутрішньо переміщених осіб та ступінь як зовнішньої, так і внутрішньої міграції у країні.

- Потенційну економію коштів, яку можна отримати сьогодні, необхідно порівнювати з фіскальним навантаженням, яке може виникнути пізніше, особливо коли витрати можна розділити на період тривалістю п'ять або десять років.

- Використання сучасних технологій збору даних під час традиційного перепису населення, таких як «само-перепис» он-лайн, програмне забезпечення для планшетів, може значно скоротити витрати на збір та обробку даних та покращити якість цих даних.

- Традиційний перепис населення та інформаційна кампанія на його підтримку можуть стати «національним проектом», який зміцнюватиме ідентичність і залучення громадян.

- Час, який залишається до серії переписів населення 2030 року, можна використати для підготовки до економічно ефективнішого перепису на основі реєстрів[1].

Станом на 2011 рік був призначений наступний перепис населення України, але за останні роки цю дату багато разів переносили. Спочатку планувалося провести перепис населення в у 2012 році, потім – у 2013 році. У 2013 році його вже перенесли на 2016 рік, а потім – на 2020 рік. Пізніше Міністерство соціальної політики ініціювало перенесення Всеукраїнського перепису населення з 2020 року [3]. Наступною датою проведення Всеукраїнського перепису населення був визначений 2023 р. [5]. Проте, очевидні корективи внесла російська агресія проти України, що розпочалася навесні 2023 р., що спричинила масові міграції населення України, як в середині країни, так і за кордон, а, також, значні людські втрати.

Звичайно, очевидним є неможливість проведення перепису не лише у 2023 році, а й взагалі до закінчення війни. Проте треба розуміти, що наступний Всеукраїнський перепис населення має стати історичним етапом розвитку

Української держави та суспільства. Вже зараз зрозуміло, що результати цього перепису будуть невтішними. Кризові явища в економіці, спад народжуваності, епідемія COVID-19, російська агресія проти України і неминучий економічний спад, відтік населення за кордон, який намітився ще задовго до початку війни – ось перелік лише найсуттєвіших факторів, що зумовили скорочення населення України протягом останніх двох десятиліть. Проте можна стверджувати, що цей перепис населення є необхідним. Він дасть змогу оцінити наслідки російської агресії, що стане потужною доказовою базою у ході юридичного доведення російської агресії проти України та компенсації її наслідків. Всеукраїнський перепис населення незважаючи на результати стане потужним механізмом символічного єднання української нації. Обґрунтоване усвідомлення людських та матеріальних втрат України стане основою стратегічного планування подальшого розвитку України, принциповою складовою якого є просторове планування.

Список використаних джерел

1. Аналітична довідка ООН. Перепис населення URL: <http://surl.li/ksuva> (дата звернення: 15.05.2023).
2. Державна служба статистики України. URL: <http://surl.li/ksuvd> (дата звернення 05.11.2020).
3. Національний інститут стратегічних досліджень. Аналітична доповідь «Щодо необхідності проведення перепису населення». URL: <http://surl.li/ksuvh> (дата звернення 10.05.2023).
4. Перепис населення. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <http://surl.li/ksuvk> (дата звернення: 15.05.2023).
5. Розпорядження Кабінету міністрів України від 9 грудня 2020 р. N 1542-р. «Про проведення у 2023 році Всеукраїнського перепису Населення». URL: <http://surl.li/ksuvm> (дата звернення: 15.05.2023).
6. Семко В. Л. Другий Другий Всеукраїнський перепис населення: етнополітичні ризики та перспективи. Держава і право. Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Вип. 60. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2013. 588 с. С. 514 – 520.
7. Щодо необхідності проведення перепису населення. URL: <http://surl.li/ksuvr> (дата звернення: 15.05.2023).

Світлана Стеценко,

кандидат історичних наук, доцент, кафедра політичних наук і права

ORCID: 0000-0001-5290-3242

Олег Гаврильченко,

магістрант факультету ГІСУТ, ORCID: 0000-0001-9784-1081,

Київський національний університет будівництва і архітектури

ТУРИСТИЧНА ПОЛІТИКА ПІСЛЯВОЄННОЇ ЯПОНІЇ: ПОЛІТИКО-ІСТОРИЧНІ АРГУМЕНТИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Повоєнна динаміка відбудови Японії після підписання Акту про беззастережну капітуляцію, після ядерних бомбардувань японських міст Хіросіми та Нагасакі виявилася стрімко висхідною. Японський модернізаційний та трансформаційний досвід періоду американської окупації та відбудови, зокрема у сфері туризму, не втрачає свої актуальності донині.

Суб'єктність сучасної Японії, провідної економіки світу, члена G7 і G20 (з виключенням Росії – G19) випробовує лише держава-терорист Росія. Для Японії нагальною проблемою залишається звільнення окупованих в 1945 р. СРСР (згодом - самопроголошеною спадкоємицею – Росією) Північних територій. Верховної Ради України своєю постановою, а також Указ Президента України визнають Північні території споконвічною територією Японії. [1]

Для України і для Японії залишаються остаточно не вирішеними питання ліквідації наслідків аварій на Чорнобильській атомній електростанції, та на «Фукусімі». Взаємообміни інформацією в цій царині не припиняються. В умовах російсько-української війни Японія активізувала гуманітарну допомогу Україні.

Будучи острівною державою в Східній Азії, Японія свій шлях на Захід починала з освоєння практик політичного туризму. До початку ХХ століття Японія дотримувалася «сакоку» - стану і політичного курсу самоізоляції. Цей фактор суттєво вплинув на формування окремішньої японської цивілізації та самобутньої японської ідентичності, котрі не

втратили свою ексклюзивність навіть з урахуванням періоду захоплення вестернізацією.

На початку ХХ ст. автаркічність японської ідентичності різко звузилася з появою нової туристичної моди – тривалих відряджень японських урядовців до країн Заходу. Результатом їх стала поява в порядку денному країни питань щодо переваг західних країн: від способу одягатися до структури політичної системи суспільства.

Західний досвід посприяв появі настільної гри «Сугороку». Це фактично єдине виключення, пов'язане з адаптацією, а не копіюванням іноземного досвіду. В інших сферах життєдіяльності Японія пішла шляхом прямого наслідування. Вестернізація внесла фактично революційні зміни в змістонаповнення японської цивілізації [2, с.293]

Ця ситуація викликала спротив з боку традиціоналістів, особливо самураїв. Така ситуація тривала до початку Другої Світової війни.

Мотивація була цілком раціональною: вестернізація необхідна, якщо Японія хотіла досягти паритету з Європою, Заходом, починаючи з торгових угод і сфери міжнародного права. По суті, Японія стала «першим незахідним суспільством, яке відчуло на собі силу промислової революції, та набула лідерства в економічній та політичній сферах [2, с.295]. Вестернізація, переозброєння армії та флоту призвели до перемоги в вже першого прямого зіткнення Японії з Заходом в ході російсько-японської війни за Манчжурію.

Наслідки Другої світової війни виявилися для Японії згубними. В післявоєнний період економіка Японії перебувала у стані занепаду. За оцінками фахівців, довоєнний економічний потенціал країни міг бути відновлений не раніше 2000 р., план Маршалла на Японію не поширювався.

Період американської окупації Японії тривав із 1945 по 1952 рр. За цей час Японія провела ряд реформ модернізаційного характеру, що забезпечило її перехід до ринкових відносин, децентралізації влади. Це сприяло сталій дефляції після 1953 р., зниженню цін, поліпшенню матеріально-фінансового становища населення. Загалом, з 1946 по 1952 рр. були запроваджені демократичні свободи (загальне виборче право, сформовано парламент, прийнята конституція, введено антимонопольне

законодавство та ліквідовані концерни-монополії; здійснена реформа податкової системи - зменшені податки на підприємницьку діяльність, встановлено твердий обмінний курс ієни; проведена земельна реформа). [3]

Відбувалася закупівля ліцензій та патентів, у виробництві використовувалися новітні технології. Сприятливою виявилася традиційна японська етика праці, система пожиттєвого найму. Вона фіксувала, що робітники без стажу в порівнянні з освіченими робітниками, працюючи інтенсивніше, отримують меншу зарплатню, у них довший робочий день; робітники зі стажем отримують більшу заробітну платню при меншій інтенсивності праці. Цей фактор позитивно позначився на зниженні собівартості продукції та отриманні інвестицій і великих замовлень від США.

Американський політолог японського походження Френсіс Фукуяма акцентує особливу роль національної еліти у перші десятиліття повоєнного політичного та економічного відновлення Японії, для якої головним пріоритетом був «економічний розвиток країни, а не особисте збагачення». [4, с. 126]

Позитивну роль в політичній системі повоєнної Японії відіграла специфіка партійної системи. Після завершення дії терміну окупаційної влади Японії сформувалася однопартійна система з домінантною партією. Нею стала Ліберально-демократична партія Японії, яка весь відбудовний період була в статусі правлячої [5].

Модернізаційні зміни та реформи в післявоєнний період призвели до стрімкого економічного зростання. Успішно розвивалася туристична галузь, яка за короткий період зробила значний внесок в економіку країни. Було прийнято ряд важливих законів, спрямованих на державне регулювання туристичної галузі [6]. Японія стала членом Туристичної асоціації країн Азії та Тихого океану; були прийняті закони про регулювання діяльності Японської державної туристичної організації (JNTO); залучення іноземних туристів; про туризм (туристична політика країни). Створене Японське агентство з туризму (JTA), яка об'єднало понад 3 тисячі туристичних агентств; туристичну асоціацію країн Східної Азії (ASEAN); прийнято закон про розвиток комплексних зон

відпочинку; реалізовано проект зі створення музеїв просто неба – скансенів; закон про розвиток готелів для подорожуючих туристів (передбачає заборону та покарання за дискримінацію іноземних туристів). Японське агентство з туризму (JTA) діяло в юрисдикції Міністерства землі, інфраструктури, транспорту та туризму в якості національної туристичної адміністрації Японії. Стратегічне завдання цього Міністерства полягало в сприянні розвитку туристичної галузі в Японії, збільшенні потоків іноземних туристів, а також налагодженні зв'язків з іншими країнами [7].

Отже, характерною рисою японської моделі розвитку туризму стала наявність об'єднаного міністерства, яке, крім туризму, регулювало суміжні види діяльності. Виокремлюються такі основні риси японської моделі регулювання туризму: визнання туризму пріоритетним напрямком розвитку економіки та культури на державному рівні; досягнення збалансованості в розвитку туризму та суміжних з ним галузей економіки; розподіл повноважень між центральними та регіональними органами державної влади у сфері регулювання туризму; плюралізм маркетингових заходів на ринку іноземних туристичних послуг.

Загалом, державне регулювання туризму в Японії в період післявоєнної відбудови створило підстави позитивної динаміки у довгостроковій перспективі. Японські туристичні регулятори відіграли не менш важливу роль у формуванні туристичної політики, тому що основними стейкхолдерами корпорацій найчастіше були японські чиновники. Центральний банк та Міністерство фінансів країни відслідковували відносини між різними бізнес-структурами і здійснювали непрямий контроль щодо перемовин.

Сучасна Японія – потужна туристична держава, базис якої закладався в післявоєнний відбудовний період. Для України після досягнення воєнної, політичної, моральної Перемоги над рашистським ворогом відкриваються нові перспективи розбудови туристичної галузі і залучення кращого відбудовного досвіду повоєнної Японії.

Список використаних джерел

1. Указ Президента України про питання Північних територій Японії. URL: <http://surl.li/kbklf> (дата звернення: 15.05.2023).
2. Фергюсон Ніл. Цивілізація. Як Захід став успішним / Пер. з англ. 3-те вид. К.: Наш Формат, 2002. – 488 с.
3. Kokudo Chiriin: National Atlas of Japan Geographical Survey Institute. Tokyo : Japan Map Center. 1990, 2018р.
4. Фукуяма Френсіс. Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривдженості/ Пер.з англ. - К.: Наш Формат. - 2020. - 192с.
5. Ліберально-демократична партія Японії. URL: <https://www.jimin.jp/english/> (дата звернення: 15.05.2023).
6. База даних законів Японії іноземними мовами. URL: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/> (дата звернення: 15.05.2023).
7. Japan Tourism Agency (JTA). URL: <http://www.mlit.go.jp> (дата звернення: 15.05.2023).

Тетяна Шилова,
кандидат технічних наук, доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури
<https://orcid.org/0000-0002-8214-6964>

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ ГРОМАДСЬКОГО ТРАНСПОРТУ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОЇ МОБИЛЬНОСТІ В МІСТАХ

Сподіваємося, що незабаром війна закінчиться нашою перемогою. Але навіть до її завершення в містах та містечках України вже варто планувати повоєнне відродження та сталий розвиток. Запорукою цього має стати пріоритетний розвиток громадського транспорту. Важлива задача – забезпечити умови для свідомого вибору засобу пересування в місті саме на користь громадського транспорту. Відомі переваги легкового транспорту:

- комфортність поїздки;
- безпересадкове пересування «від дверей до дверей».

Водночас не очевидно, у якого з видів транспорту може бути перевага в швидкості руху: легковий автомобіль (власний, службовий, таксі) може уникнути затору, заздалегідь обираючи відповідний шлях, або об'їхати його; а громадський транспорт, навіть маючи меншу швидкість сполучення, може швидше доїхати до місця призначення, користуючись виділеними смугами та засобами регулювання.

Але головна проблема громадського транспорту, яка стає на заваді під час прийняття рішення щодо вибору засобу пересування на його користь – це його непередбачуваність, непрогнозованість, тобто пасажир не може заздалегідь розрахувати час пересування, аби не запізнитися на роботу чи на важливу зустріч. Це відбувається через такі проблеми:

- відсутність або недотримання розкладу руху;
- відсутність GPS-трекерів у рухомому складі, що не дає змоги прослідкувати за місцем знаходження транспортних засобів;
- відсутність інформаційних табло на зупинках;

- зупинки під час повітряних тривог.

Це не єдина проблема, яка негативно впливає на вибір громадського транспорту. Недоліками також є:

- незручне розташування та погане облаштування зупинок (замість кіосків з цигарками, квітами та білизною там краще влаштувати туалет);
- відсутність клімат-контролю в салоні рухомого складу;
- надмірне заповнення рухомого складу;
- відсутність інформації про рух;
- незручні способи оплати проїзду.

Шляхи вдосконалення розвитку громадського транспорту:

- виділення спеціальних смуг на вулицях;
- розвиток та чітке планування маршрутної мережі;
- поліпшення стану інфраструктури, встановлення інформаційних табло на зупинках;
- регулярність виконання перевезень;
- покращення комфортності рухомого складу (збільшення місткості транспортних одиниць, інклюзивність, клімат-контроль);
- введення пільг та додаткових заохочень для різних верств населення;
- впровадження зручних способів оплати проїзду.

Одним із дієвих заходів, що сприяють поліпшенню роботи громадського транспорту є виділення для нього спеціальної смуги, тобто смуги, рух якою дозволяється лише транспортними засобами, що рухаються за встановленими маршрутами (автобусам, тролейбусам чи трамваям). В Україні згідно з правилами дорожнього руху[5] рух смугами для маршрутних транспортних засобів дозволяється велосипедистам, якщо рух такою смугою здійснюється попутно загальному потоку транспортних засобів, а також таксі та транспортним засобам екстрених служб (поліція, швидка медична допомога та рятувальники ДСНС).

Головне призначення таких смуг — це прискорення руху громадського транспорту та забезпечення його передбачуваності незалежно від часу доби та наявності заторів. Створення виділених смуг дозволяє робити громадський транспорт значно ефективнішим, що

відповідає принципам сталої мобільності та дає можливість перевозити більшу кількість людей без збільшення числа смуг руху на вулиці.

Виділені смуги для громадського транспорту слід проєктувати:

- на вулицях, що ведуть в центр міста;
- там, де є декілька маршрутів громадського транспорту;
- поблизу транспортних хабів;
- за можливості використання щонайменше 10 разів на годину;
- за інтенсивності понад 5 одиниць на годину там, де смуги

створюють єдину систему маршрутів автобусів і тролейбусів у місті в цілому.

Виділення смуг для руху громадського транспорту дає можливість:

- перевозити більшу кількість людей без збільшення числа смуг руху на вулиці. Для порівняння: на смузі для автомобілів може бути перевезено 600-1600 людей/год, а смугою громадського транспорту – 10000-25000 людей/год.

- збільшити швидкість руху та поліпшити якість руху;
- забезпечити дотримання чітких графіків руху, що важливо для пасажирів, які цінують свій час;
- зменшити кількість ДТП завдяки диференціації транспортних засобів та вирівнюванню їхнього швидкісного режиму;
- економити паливе завдяки підвищенню швидкості та безперешкодності руху, що поліпшує показники роботи громадського транспорту;
- забезпечити безперешкодний рух екстрених служб – швидкої медичної допомоги, поліції, рятувальників ДСНС.

Спочатку при влаштуванні смуги виникатимуть проблеми з автомобілістами, затори стануть довшими. Але згодом це призведе до того, що люди задумуються про свій спосіб пересування: імовірно, змінять маршрут або час виїзду, а можливо, зроблять саме те, чого ми очікуємо – змінять спосіб пересування на користь громадського транспорту, або велосипедів чи роверів.

Важливим кроком до поліпшення комфортності використання громадського транспорту стане встановлення дієвих інформаційних табло на зупинках. Там має відобразитися назва зупинки, перелік видів і

маршрутів транспорту, актуальна інформація про рух транспорту в режимі реального часу. Це сприятиме прогнозованості роботи транспорту і дозволить пасажиром зробити свідомий вибір способу переміщення.

Пріоритетний розвиток громадського транспорту дасть змогу:

- збільшити провізну здатність транспортної системи;
- зробити транспортну систему міста більш інклюзивною та доступною для широких верств населення;
- зменшити завантаження вулиць автомобілями, збільшити їхню пропускну здатність та швидкість пересування;
- уникнути необхідності будувати складні, дорогі дорожньо-транспортні споруди в різних рівнях за рахунок зменшення інтенсивності руху;
- вирішити проблему з паркуванням, зокрема, на вулицях;
- завдяки вивільненню великих територій, що були зайняті автостоянками, організувати громадські простори, облаштувати території під потреби різних верств населення міст, зробити міста більш привабливими;
- поліпшити стан навколишнього середовища в місті: зменшити загазованість, шум, вібрації, випромінювання від транспортних засобів та, навіть, зменшити температуру в місті (бо викиди автомобілів мають температуру понад 500⁰C);
- заохотити містян під час вибору способу пересування віддавати перевагу громадському пасажирському транспорту загального користування на відміну від маршруток та власних автомобілів – завдяки поліпшенню комфортності пересувань;
- якщо дозволити використовувати виділені для громадського транспорту смуги для руху електромобілів, то це може сприяти оздоровленню довкілля.

Отже, головною передумовою повоєнного відродження та забезпечення сталої мобільності в містах України має стати пріоритетний розвиток громадського транспорту.

Список використаних джерел

1. *Планування та забудова території*: ДБН Б 2.2-12:2019. – [Чинні від 2019-10-01]. – Київ: Мінрегіон України, 2019, 177 с.
2. *Вулиці та дороги населених пунктів*: ДБН В 2.3-5:2018. – [Чинні від 2018-09-01]. – Київ: Мінрегіон України, 2018, 55 с.
3. *Знаки дорожні. Загальні технічні умови. Правила застосування*: ДСТУ 4100-2014. – [Чинний від 2015-07-01]. – Київ: Мінекономрозвитку України, 2015. – 106 с.
4. *Безпека дорожнього руху. Розмітка дорожня. Загальні технічні вимоги. Методи контролювання. Правила застосування*: ДСТУ 2587:2010. – [Чинний від 2011-04-01]. – Київ: Держспоживстандарт України, 2011. – 56 с.
5. *Правила дорожнього руху України 2022: автошкола (коментар в малюнках) / О.Я. Фоменко, Б.П. Раціборинський, В.Є. Гусар. – Вид. 2-ге, переробл. й доповн. – Київ: УКРСПЕЦВИДАВ, 2022. – 112с.*

Інна Ярошук,
*кандидат історичних наук, доцент,
кафедра політичних наук і права
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID <https://orcid.org/0000-0001-8639-6648>*

НОВІ ПІДХОДИ В КОНЦЕПЦІЇ ВІДБУДОВИ ЗРУЙНОВАНОГО ЖИТЛА

Незважаючи на те, що війна продовжується, вже зараз виникла необхідність планувати відновлення країни. Відбудова України відкриває унікальну можливість модернізувати країну та забезпечити її майбутнє.

На думку експертів через зупинку підприємств, руйнування ланцюжків постачання, дефіциту робочої сили та інших негативних факторів, зумовлених війною, для того аби відновити такі обсяги країні, навіть з допомогою іноземних партнерів, за різними оцінками знадобиться від 10 до 15 років [1].

Для якомога швидкої відбудови міст та населених пунктів й заселення сімей в нові помешкання країна потребує принципово нового підходу та якісно нових, надшвидких смарт технологій в будівництві та урбаністиці.

Запровадження новітніх технології в будівництві допоможуть будівельним компаніям спростити багато процесів, а також досягти вищої якості, так як вони спрямовані на скорочення часу будівництва і, як наслідок, зменшення витрат. Серед них можна виділити:

- Проникна гідроізоляція. Суть цієї технології полягає в просоченні бетону спеціальним розчином, що проникає в пори та кристалізується. Завдяки цьому блокується проникнення вологи, а термін служби будівлі значно збільшується.

- Незнімна опалубка. Зараз ця технологія дуже популярна в будівництві будинків. Її перевагами є низька вартість житла і висока

швидкість будівництва. Ця технологія забезпечує монолітні стіни, але саму опалубку знімати не треба.

- Абсорбція смогу. Такі будинки поглинають усі шкідливі домішки, що осідають на поверхні будівлі. Зараз ця технологія активно використовується в Японії, але актуальна для будь-яких великих міст, зокрема й для Києва.

- Натягнута арматура. Це метод загартовування сталі, завдяки якому арматура виявляється надпотужною і здатною витримувати величезні навантаження. Така технологія дедалі частіше використовується у зведенні будівель із великим навантаженням на стіни та стелю [2].

За останні роки у будівництві з'явилася величезна кількість технологій і рішень, до яких часто вдаються забудовники. Розглянемо ще кілька інноваційних змін, які зараз активно використовують українські розробники:

- BIM (Building Information Modeling). Це інформаційне моделювання, що дає змогу оцінити рентабельність проєкту. Завдяки програмі забудовник може швидко підготувати необхідні документи, а також розрахувати прибуток, який він отримає від будівництва.

- Застосування 3D-принтерів для будівництва. Тільки передові будівельні компанії використовують принтери для виготовлення деяких елементів будинку.
- Сонячні панелі на даху. Дедалі більше компаній використовують «зелену» енергію, щоб забезпечити нею будинки. Здебільшого повністю задовольнити потреби мешканців в електроенергії за допомогою сонячних панелей неможливо, але частково це можна зробити. Такий проєкт дає жителям можливість бути певною мірою незалежними від центрального енергопостачання міста. До того ж панелі мають величезний термін служби.

- Використання дронів. Із допомогою дронів можна сфотографувати з висоти, оцінити масштаби будівництва, знайти проблемні зони. Також дрон допомагає оцінити інфраструктуру поблизу та зробити кілька красивих рекламних фотографій для інвесторів. Ці апарати також використовують для безпеки. Якщо йдеться про великий

об'єкт, то охоронцям доволі складно обійти його, тож цілодобове патрулювання дроном – відмінне рішення.

Українськими інженерами створена прогресивна prefab-технологія швидкісного виробництва та зведення збірних бетонних утеплених будинків Well-being ConTech, завдяки якій терміни багатоквартирного будівництва скоротяться вдвічі, в порівнянні навіть із сучасними поширеними в Україні та світі технологіями. Наприклад, монолітно-каркасною. Швидкість зведення багатоповерхівок передбачає побудову понад 120 квартир на місяць, що дорівнює двом шести поверхівкам.

Швидкобудуючі будинки також передбачають суттєве зниження енерговитрат при експлуатації завдяки продуманому комплексу енергоефективних рішень: це утеплена багат шарова зовнішня стіна та теплоощадні інженерні системи. В досконаліх за геометрією багат шарових стінах, утеплених мінеральною ватою, зроблені всі технологічні отвори та штроби для електрики. Тому житло, зведене за такою технологією, також називають “будинками без перфораторів”, що, безумовно, важливо для людей, які пережили жахіття війни з сиренами та вибухами. Заводське виготовлення стін та плит перекриттів також дозволить досягти рівності та гладкості поверхонь. Це все в сукупності суттєво зменшить час на проведення оздоблювальних робіт та прискорить заселення сімей.

Варто звернути увагу і на Канадську студію архітектури та дизайну WZMH Architects, яка розробила рішення для заміни пошкоджених секцій багатоповерхівок, що постраждали від війни в Україні. В будівлі пропонують вставляти збірні модульні блоки з бетону. Збірні модульні блоки вставляють в існуючу будівлю. Рішення призначене для значного зменшення кількості оздоблювальних матеріалів, таких як гіпсокартон, килим, плитка, і включає спеціальний сендвіч-шар, який усуває потребу в перегородках. Спеціальний з'єднувач полегшує процес складання, прискорює час будівництва та робить його економічно ефективним. «Концепція цих боксів полягає в тому, що підлога, стіни та стеля зроблені з бетону, тому вони міцні. Це чудово для акустики, а також для вогнестійкості», — пояснюють у WZMH Architects. [3]. Концепцію схвалило Посольство України в Канаді. WZMH разом із групою

українських архітекторів, які зараз перебувають у Канаді, співпрацюватиме з урядовими органами України та Канади, щоб втілити цю ідею в життя.

Нові технології в будівництві застосовують багато забудовників але чинні будівельні норми залишаються незмінними. У зведенні будинків використовують три основні технології:

1. Монолітна технологія. Її особливістю є використання знімної опалубки з дерев'яних панелей, пластику, пінопласту. Опалубку заливають готовою бетонною сумішшю, яку топчуть спеціальним будівельним вібратором. Щойно суміш стає повністю суха й затверділа, опалубка знімається. Завдяки цій технології житловий будинок виявляється надійним монолітним об'єктом, у якому підключені системи водопостачання, вентиляції, опалення, каналізації й електропостачання.

2. Панельне будівництво корпусу. Панельні багатоповерхівки – це конструкції з твердих залізобетонних плит, які останнім часом дедалі частіше замінюють так званими сендвіч-панелями (тришаровий виріб із двох шарів залізобетону й шару утеплювача між ними). В Україні за панельною технологією була побудована величезна кількість багатоповерхових будинків минулого століття. Зараз її застосовують багато розробників. Основною перевагою такої технології є висока швидкість будівництва, адже будинок зібраний як конструктор.

3. Технологія цегляного будівництва. Цегляні будинки тривалий час вважалися найкомфортнішими та найнадійнішими. Влітку вони мало нагріваються, а взимку забезпечують хорошу звукоізоляцію. Сьогодні технологія цегляного будівництва переважно використовується у зведенні будинків до 4-12 поверхів. Це пов'язано з високою вартістю таких будинків і не найвищими темпами будівництва.

Відбудова житла в Україні та економіки в цілому буде складатися з багатьох кроків і має максимально охоплювати планування на коротко, середньо та довгострокову перспективи. Різні регіони матимуть різні потреби для відбудови. Проте, на загальнодержавному рівні основні засади повоєнного життя мають бути спільними для всіх.

Україна у час післявоєнного відновлення повинна орієнтуватися на сталі та системні рішення, які мають базуватися на довгостроковому

баченні, що повинне стати фундаментом для майбутнього зростання та модернізації.

Потрібно планувати відновлення України ефективно, щоб якісно відновити життєдіяльність країни на довготривалій період. Системні рішення для сталого розвитку України повинні бути “якісними, ефективними та довгостроковими”[4].

Найкращий міжнародний досвід відбудови міст після масштабного руйнування свідчить, що лише інтегрований підхід за принципами сталого розвитку може відновити добробут населення, соціальне та культурне життя.

Відбудована Україна повинна стати високотехнологічною з дотриманням усіх екологічних стандартів. Тому післявоєнне відновлення інфраструктури та економіки має ґрунтуватися на найкращих доступних технологіях та практиках.

Це і імплементація законодавства ЄС та апроксимація наближення державних стандартів до європейських. Перспектива членства України в ЄС накладає на нас додаткові зобов’язання щодо наближення національного законодавства та нормативно-правової бази до ЄС. Зокрема, Директива 2010/75/ЄС про промислове забруднення, Директива 91/676/ЄС про нітратне забруднення тощо, які передбачають впровадження кращих доступних технологій та практик для господарської діяльності.

Важливою є і процедура оцінок впливу на довкілля задля оцінки екологічних ризиків до початку ведення планової діяльності. У воєнний час проведення цієї процедури обмежили у зв’язку з процесами дерегуляції бізнесу, проте у час післявоєнного відновлення ця процедура повинна бути дотримана. Компанії повинні відповідально ставитися до відбудови і враховувати усі ризики, зважаючи на зміну клімату, недостатність чистої води та необхідного відновлення природних екосистем.

Відновлення частково пошкодженої інфраструктури, будівель, підприємств не може відбуватися без дотримання чинних екологічних вимог та стандартів. Наявні вимоги не повинні сприйматися як перешкода до успішного розвитку бізнесу. Навпаки, їхнє дотримання

сприятиме майбутньому сталому розвитку підприємств із забезпечення економічної та екологічної безпеки.

Україна повинна поступово оновлювати стандарти, відповідно до яких компанії відновлюють свої підприємства, будують нове житло. Зокрема, у частині енергоефективності будівель є доцільним підвищення стандартів енергоефективності нового будівництва до класу А або визначення критеріїв енергонезалежних будинків та відбудова за стандартами NZEB (так, як це передбачено Національним планом збільшення кількості будівель з близьким до нульового рівнем споживання енергії).

Впровадження нових енергоефективних технологій дозволить значно скоротити втрати енергії під час її виробництва і споживання. Зокрема, необхідними під час післявоєнної відбудови України є програми лізингу чи пільгового кредитування для придбання енергоефективного обладнання як-то теплові насоси для централізованого чи децентралізованого тепlopостачання.

Важливими є і природо орієнтовані рішення – заходи, які вирішують ряд проблем у сфері клімату та біорізноманіття за допомогою захисту, сталого управління і відновлення природних екосистем. Подібні рішення варто використовувати у плануванні та відбудові міст, інфраструктури, веденню сільського та лісового господарства. Такі рішення не лише вирішують проблеми, а й сприяють покращенню стану навколишнього середовища, збільшують кількість екосистем, підвищують стійкість громад та екосистем до зміни клімату.

Процес відновлення України повинен орієнтуватися на удосконаленні міського планування, яке ґрунтувалося б на принципах сталого розвитку.

В основі планування міст має бути людина та її потреби, а громадські простори мають бути безпечними, доступними та комфортними для кожного, що можливо за умови дотримання таких заходів.

При відбудові зруйнованих населених пунктів планування інфраструктури міста необхідно здійснювати орієнтуючись на місцеві джерела енергії, намагатися максимально диверсифікувати джерела

генерації та скоротити відстані від місця генерації енергії до споживача. Збільшення частки відновлюваних джерела енергії в енергобалансі міста, а також заходи з енергозбереження дозволять підвищити енергонезалежність громад та пришвидшити досягнення національних кліматичних цілей [5].

Уряди та міжнародні організації висловили готовність допомогти Україні відновитися. Але Україна має стати "власником" програми реконструкції, та проводити її в інтересах громадян України, а не донорів. Допомога має переважно надаватися у вигляді грантів, а не кредитів [2].

Тому основою успіху України у довгостроковому періоді відбудови є залучення іноземного капіталу та технологій, щоб радикально модернізують країну.

Список використаних джерел

1. Марія Іващук. URL: <https://bzh.life/ua/author/marija-ivashchuk/> (дата звернення: 25.04.2023).

2. VoxUkraine. Шанс на краще життя: яким має бути план відбудови України. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2022/04/11/685537/> (дата звернення: 25.04.2023).

3. Архітектори пропонують замінити пошкоджені секції багатоповерхівок модульними блоками. URL: <http://surl.li/kcuwe> (дата звернення: 25.04.2023).

4. Україна 2022. Як не втратити свій шанс стати сильною державою. URL: <http://surl.li/dmkxd> (дата звернення: 25.04.2023).

5. Принципи зеленої післявоєнної відбудови України ЕкоДії. URL: <https://ecoaction.org.ua/zelena-vidbudova-ua.html> (дата звернення: 25.04.2023).

Олена Комова,

доцент кафедри політичних наук і права,

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6689-5140>

Павло Ратушний,

студент ОП «Політичний менеджмент»

Київського національного університету будівництва і архітектури

СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ МІСТА КИЄВА : ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Пріоритетними завданнями соціальної держави є забезпечення громадянам гідного рівня життя, гарантування соціальної стабільності, соціальної безпеки і соціальної допомоги, громадянського миру і злагоди. Вирішення цих актуальних завдань неможливе без ґрунтовного дослідження сутності основних понять, категорій та дефініцій у правовій науці. В Основному Законі України визначено, що найвищою соціальною цінністю в Україні є людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека. Згідно з Конституцією, утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Із зазначених положень випливає, що держава не є пасивним спостерігачем за реалізацією прав і свобод громадян, навпаки, є активним учасником забезпечення їх реалізації.

В Україні конституційно закріплено поняття «соціальний захист», яке включає право на забезпечення громадян у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також по старості та в інших випадках, передбачених законом. Станом на сьогоднішній день, як з об'єктивних, так і з суб'єктивних причин, залишаються невирішеними ряд проблем, що негативно позначається на рівні соціально-економічного розвитку Києва та добробуті його жителів. Загалом, у державі так і не відпрацьовано комплексний підхід щодо поліпшення фінансування системи соціального захисту, внаслідок чого розробка фінансової політики у соціальній сфері здійснюється без належного обґрунтування,

організаційно-правової та фінансової бази. У цьому контексті надзвичайно актуальним постає необхідність оцінки стану соціального захисту в Києві, його фінансування, комплексний аналіз динаміки показників системи соціального захисту населення, визначення основних напрямів та стратегічних пріоритетів реформування соціальної політики [4, с. 100].

Як відомо, соціальний захист населення – це система заходів правового, соціально-економічного й організаційного характеру, що гарантується та реалізується державою для досягнення гідного життя людини, тобто його матеріальної забезпеченості на рівні стандартів сучасного розвитку суспільства. Іншими словами, це комплекс заходів, спрямованих на захист добробуту кожного члена суспільства в конкретних економічних умовах чи іншій ситуації. Його мета полягає в тому, щоб, забезпечивши людям мінімально необхідний життєвий рівень, надати кожному можливості вільно розвиватися, реалізувати себе, свої здібності, гарантувати дотримання стабільності в суспільстві, соціальної солідарності, загального добробуту населення [4, с. 101].

Слід зазначити, що глибинний сенс нової історичної парадигми відносин між державою та людиною полягає в тому, щоб місце пануючої в минулому ідеології “керування” держави людиною посіла протилежна - ідеологія “служіння” держави людині. Сьогодні з’явилися реальні шанси справді поставити владу на службу кожному громадянину, адже у програмі діяльності Кабінету Міністрів України проголошується, що “головним завданням уряду є утвердження й реалізація прав і свобод людини, формування громадянського суспільства та побудова правової держави” [1, с. 11]. Водночас, соціальна політика держави залишається спрямованою переважно на підтримку непрацевдатних та малозабезпечених верств суспільства, а не на забезпечення соціально-економічних прав працевдатних громадян, тобто права на працю, її гідну та своєчасну оплату. Аномально виглядає ситуація, коли розмір мінімальної заробітної плати тривалий час був менший і лише сьогодні досяг розміру мінімальної пенсії. Офіційно зареєстроване безробіття становить 8,6%, чисельність українських трудових мігрантів - близько 10% (до 5 млн осіб на рік) [1, с. 12].

Важливе значення при розгляді соціального захисту населення Києва має аналіз його структури, яка включає в себе наступні елементи: форми реалізації соціального захисту в місті Києві, функції та принципи, необхідні для виконання поставлених цілей. Соціальний захист в місті Києві проявляється у трьох формах: соціальні гарантії; соціальне страхування; соціальна допомога.

Соціальну допомогу для жителів міста Києва можна поділити на два основних види: державну та недержавну. Державна соціальна допомога фінансується переважно за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів. Недержавна соціальна допомога надається певним верствам населення за рахунок різноманітних благодійних фондів (у тому числі міжнародних), які можуть створюватися як юридичними, так і фізичними особами (в тому числі іноземними громадянами).

Щороку більше 20% державного бюджету витрачається на фінансування програми "Соціальний захист та соціальне забезпечення в Україні", якою передбачено надання найуразливішим верствам населення передбачених законодавством соціальних виплат. Проте зростання частки видатків на соціальний захист не супроводжується істотним підвищенням соціальних гарантій. Адже велика частина коштів йде на покриття дефіциту Пенсійного Фонду, чинна система соціального захисту, і насамперед пільг та субсидій, не забезпечує належного рівня підтримки незахищених верств населення, незважаючи на зростання питомої ваги видатків зведеного бюджету на зазначені цілі. Хронічна нестача коштів на фінансування програм соціального захисту і соціального забезпечення пояснюється, передусім, тим, що діюча система пільг є фінансово необґрунтованою, значною мірою декларативною, непрозорою і соціально несправедливою. Вона не орієнтується на захист від бідності – частка пільговиків серед небідних становить 30%, а серед бідних – 23% [4, с. 102].

Формування нової концепції державного управління у сфері соціального захисту населення, особливо в умовах обмежених ресурсів, вимагає наукового обґрунтування й удосконалення механізмів державного управління перебудови сфери соціального захисту населення відповідно до суспільних потреб, міжнародних норм і стандартів.

Механізми державного управління є визначальними детермінантами діяльності системи соціального захисту населення, тобто вони відображають окремі рівні, функції й структури системи і є об'єктом змін, спрямованих на покращання соціального захисту населення в Україні. Концепція адміністративної реформи в Україні визначила основну мету – формування системи державного управління, що стане ближчою до потреб і запитів людей, а головним пріоритетом її діяльності буде служіння народові [2, с. 10-11].

Реформування державного управління у сфері соціального захисту населення стосується як центральних, так і місцевих органів виконавчої влади. Проблема полягає в тому, щоб оптимально поєднувати локальні й загальнодержавні інтереси, проводити конкретну соціальну політику на місцях. У цьому процесі важливим є визначення ролі вищих органів держави у сфері соціального захисту, теоретико-правових засад діяльності органів виконавчої влади в реалізації соціальної політики держави, наданні соціальних послуг населенню [2, с. 11].

Неефективність використання коштів, які виділяються, їхнє нецільове використання призводить, навпаки, до погіршення ситуації в країні, поширення невдоволення та соціального напруження серед населення. Якнайшвидше виявлення ключових проблем та втілення в життя шляхів їхнього розв'язання допоможе вирішити багато проблем. На даному етапі система соціального захисту населення має низку проблем практично по усіх напрямках своєї діяльності. Так, незадовільним є стан пенсійного забезпечення, необґрунтованими та невідповідними реальним можливостям є видатки на соціальні пільги, а розміри обов'язкових соціальних внесків, хоч і є одними з найвищих у Європі, проте не дають бажаного соціального ефекту. Тому на даному етапі важливої ролі набуває реформування систем соціального захисту у напрямку підвищення адресності соціальної допомоги, розподіл навантаження між бюджетом та позабюджетними соціальними фондами та недержавними фондами соціального страхування у бік підвищення ролі останніх двох [3, с. 94].

Натомість, слід наголосити, що перед нашою державою стоїть завдання побудови такої системи соціального захисту, яка змогла б

швидко та якісно підвищити рівень життя соціально незахищених груп населення і водночас не бути стримуючим фактором для розвитку економіки. Рішення може бути знайдено у створенні гнучких, спроможних швидко адаптуватися в нових економічних умовах систем управління соціальними ризиками, що базуються на кращих світових досягненнях та враховують національні особливості розвитку.

Дуже важливими у цьому контексті є місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування як суб'єкти управління соціальним захистом населення забезпечують на регіональному та місцевому рівнях реалізацію державної політики та виконання регіональних програм соціального захисту населення. При цьому визначені різними законами України (“Про місцеве самоврядування в Україні” та “Про місцеві державні адміністрації”) функції районних державних адміністрацій та функції міських, районних в місті рад є практично однаковими, оскільки виконання їх забезпечують управління праці та соціального захисту населення, які підпорядковані, крім названих органів, і головному управлінню праці та соціального захисту населення облдержадміністрації. Слід тільки зазначити, що Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” визначає як власні повноваження, так і повноваження, делеговані державою.

Отже, основними викликами щодо оптимізації механізму державного управління соціальним захистом в Києві є наступні: неоптимальна структура доходів населена, проблема реалізації додаткових пільг і соціальних виплат, суперечність між широким розумінням соціальних послуг і невизначеність стратегічних пріоритетів державної політики щодо соціального захисту в конкурентоспроможній економіці України. Для підвищення ефективності системи соціального захисту населення важливе значення мають принципи соціального захисту, які дозволяють окремим її елементам та підсистемам гнучко та динамічно адаптуватися до будь-яких змін соціально-орієнтованої економіки.

Список використаних джерел

1. Авер'янов В. Не керувати людиною – служити їй. *Віче*. 2005. № 4. С. 10-15.
2. Косенко О. Дія влади: Оцінка незалежних експертів. *Соціальний захист*. 2005. № 6. С. 9-10.
3. Павлюк К. В. Модернізація системи соціального захисту в контексті накопичення соціального капіталу в Україні. *Фінанси України*. 2012. № 4. С. 94-99.
4. Товстиженко О.В., Марченко Н.А., Приходько М.М. Соціальний захист населення: сутність та проблеми його фінансування. *Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління*. 2014. № 1(21). С.100-104.

*Ольга Бачинська,
аспірантка кафедри інформаційних технологій в архітектурі,
Київський національний університет будівництва і архітектури
ORCID 0000-0002-5039-3100*

РУСИФІКАЦІЯ МАРІУПОЛЯ

Маріуполь є другим за значенням містом Донецької області, розташований на березі Азовського моря в гирлі річки Кальміус. Місто має декілька важливих для України підприємств, до нападу Росії було облаштованим, зеленим і привабливим. Маріуполь має своєрідну історію, цікаве походження назви [1; 2; 3]. Під час війни, яка почалася в 2014 р. місто опинилося на шляху російських військ. Воно має стратегічне значення в цій війні, тому постраждало найбільше за всі інші великі населені пункти. Маріуполь був захоплений військовими злочинними угрупованнями ДНР 13 квітня 2014 року і звільнений українськими добровольчими батальйонами 13 червня 2014 року. Не дивлячись на це Росія вчинила терористичний акт на території міста – обстріляла Градами житлові квартали, школи, ринок, приватний сектор житлового масову «Східний» 24 січня 2015 р. Під час повномасштабного вторгнення в Україну в 2022 р. 1 березня Маріуполь був захоплений російськими військами і досі перебуває в окупації. За цей час РФ вчинила серію терактів проти мирного населення, які мали страшні жертви. Наразі практично все населення або вбите в своїх будинках, квартирах, сховищах, де жителі міста намагалися переховуватися від обстрілів, чи вивезене в Росію. Частині мешканців вдалося евакуюватися на підконтрольні Україні території, або пройти російський полон і повернутися в Україну [3].

Маріуполь – це страшний біль України, бо місто було здано росіянам, а воїни, які боронили його на заводі Азовсталь, також потрапили в полон, де частина з них загинула. Досвід російсько-української війни показує, що напад РФ був спрямований на ті області та регіони України, які були значно русифіковані, в цілому на схід та

південь країни. В причинах і методах цієї русифікації варто розібратися більш досконально, щоб протистояти російській пропаганді по всій території України.

Об'єктом дослідження є історія та русифікація Маріуполя. Предмет дослідження: способи та етапи русифікації Маріуполя. Мета дослідження: виявити закономірності русифікації україно-грецького Маріуполя. Методика дослідження: аналіз історії, виявлення впливу Росії на кожному етапі.

Біда, яка сталася з Маріуполем, має свої корені – це русифікація міста. Місто виникло в XVI ст. і має не дуже довгу історію. В його житті можна виділити три значні етапи – історичний період до 1917 р., соціалістичний з 1917 р. по 1991 р., та період незалежної України з 1991 р. і до сьогодні. Русифікація Маріуполя також має три етапи, відповідно до його історії.

Первісно місто було засновано українськими козаками у вигляді форпосту в гирлі річки Кальміус при впадінні її в Азовське море. Ця фортеця носила назву Домаха. Після знищення на її місці було закладено поселення Павлівськ, назване на честь російського імператора. В цей час Російська імперія виселила православних греків та православних інших національностей з Криму і розмістила їх у Павловську. Містечко отримало грецький колорит і християнську назву Маріанополь – на честь Богоматері Діви Марії. Далі в містечку селилися німці, італійці та інші європейці католицької віри, а місто без зміни назви присвятили Марії, дружині російського імператора. Розвивалося містечко не дуже активно, бо не мало виходу до морського порту [1; 2; 3]. В 1864 р. 50%, тобто половину населення складали греки. Крім того в місті жили були росіяни і українці – 42,7%, європейці католицької віри – 1,4% та євреї – 5,3% [4].

Наприкінці XIX ст. почала розвиватися промисловість, і в 1890 р. в Маріуполі збудували два металургійні заводи. В цей час відбулася перша русифікація міста. Перепис населення 1897 р. показав, що кількість руських в місті значно збільшилася – до 63,2%. Греки раніше складали половину населення і були частиною історії міста. Тепер на фоні збільшення мешканців їх залишилося всього 5,1%. Українці, які були вагомим колективом серед мешканців, тепер становили тільки 10,0%.

Збільшилася кількість єврейської діаспори – до 15,1%. Також з'явилося багато мешканців різних національностей, які склали невеличкі етнічні групи [4].

Другий етап русифікації пов'язаний з соціалістичним періодом існування міста. З 1917 р. Маріуполь розвивався, як промисловий центр. Два старих металургійних заводи об'єднали в один, до другої світової війни заклали новий металургійний завод Азовсталь і підприємство морського пароплавства в Азовському морі. Після руйнацій під час другої світової війни місто відроджувалося і розбудовувалося. Житлові райони розширили на берег моря і об'єднали з забудовою узбережжя, розвивався морський порт і підприємство пароплавства. Якийсь час місто носило назву партійного діяча Жданова, який народився, провів дитинство і підлітковий вік в Маріуполі, але як партійний функціонер відзначився репресіями, особливо митців українського спрямування. Місто Жданов вийшло на перше місце по злочинності в СРСР, тому в 1989 р. йому повернули стару назву і знищили пам'ять Жданова – скульптури та музей. Разом з промисловістю в радянський час розвивалася і курортна галузь Маріуполя, по узбережжю будували багато санаторіїв та відкривали пляжі [2; 3; 5].

В цей час заселення міста руськими, що почалося в ХІХ ст., продовжує себе проявляти. Дослідники зауважують, що з розвитком промисловості етнічний склад Маріуполя змінився, бо його заселили і заповнили робітники з навколишніх районів ще до другої світової війни [3]. В 1926 р. перевага серед руських зберігалася на рівні 39,8%, кількість українців становила 36,3%, зменшилася кількість євреїв до 11,9%, але трохи збільшилася грецька діаспора – до 8,0%. Крім того в місті проживали різноманітні представники європейських народів, але їх було небагато. Наприкінці радянського періоду в 1989 р. домінування руських в місті зберіглося і навіть збільшилося до 48%, збільшилася і кількість українців – до 42%. Греки склали 5% мешканців, та ще 5% займали різноманітні інші національності [4]. Через те, що ця місцевість стала зосередженням грецького народу, не дивлячись на малу чисельність греків у місті на початку та в кінці радянського періоду в школах було викладання грецькою мовою [2; 3; 5].

Другою стороною радянської русифікації було облаштування побуту робітників, надання квартир в нових житлових будинках, путівок у санаторії, психологічна обробка відповідно до лінії комуністичної партії СРСР, по суті заборона на власну думку і індивідуальний розвиток особистості. В результаті в місті сформувався робітничий клас, який мав непогано облаштоване життя, був слухняний і підкорювався лінії партії.

Третій етап русифікації був спецоперацією Російської Федерації вже під час незалежності України. В 1990-і рр. розвалився СРСР і зруйнувалася усталена економічна система, через що промислове виробництво могло простоювати чи навіть закриватися. Це був важкий час, коли жителі багатьох українських міст залишалися без зарплати, не маючи сільських угідь та можливості вирощування тварин для їжі, могли голодувати. Ймовірно в той час багато мешканців Маріуполя з тугою згадували радянський час зі стабільною зарплатою і періодичними подарунками від підприємств. Але були і позитивні зрушення: металургійні заводи міста увійшли в «Індустріальний союз Донбасу», складалося нове функціонування промисловості. Грецька діаспора відкрила консульство Грецької Республіки. З 2000-х рр. в Україні життя стало налагоджуватися. На початку 2000-х рр. Маріуполь був визнаний найкращим серед всіх міст України по благоустрою [2; 3; 5].

За 1990-і рр. кількість руських в місті зменшилася до 44,4%, українців стало навпаки більше і вони зайняли перше місце по кількості жителів – 48,7%. Греки склали 4,3%, а також в Маріуполі проживали інші національні меншини. В російськомовній Вікіпедії при наведенні даних по Маріуполю [4] підкреслено, що в XIX ст. руських в місті було 63,2%, тобто на майже 20% кількість руських зменшилася, і це дуже засмучувало Російську Федерацію. Зате у мовному питанні відчувалася значна перевага російської мови – її назвали рідною 89,5% жителів міста, українською володіли тільки 9,87%, зустрічалися носії інших мов [4]. Таким чином, навіть українці Маріуполя в переважній більшості були російськомовні і знаходилися в ареалі російської і російськомовної культур. Місцеві краєзнавці відзначають [2], що вплив російської культури відбивався навіть в тому, що первісна українська історія міста замовчувалася владою, тобто заснування Маріуполя починали рахувати

від російського містечка Павлівськ, а не від української фортеці Домаха.

Ще однією стороною русифікації у період незалежності стала Російська православна церква, яка набудувала свої споруди в Маріуполі після отримання Україною незалежності. До 1917 р. різні етнічні громади зводили свої храми, тому сакральні споруди міста відрізнялися різноманіттям – 9 православних храмів, декілька синагог, католицький костел [5; 6]. Після антирелігійного радянського періоду, який тривав 70 років, релігійна ситуація сильно змінилася у всіх містах України, якісь релігії можуть додаватися, інші навпаки щезають. За роки незалежності в Маріуполі звели – 11 церков Російської православної церкви, 4 невеличких церкви ПЦУ, по одній споруді Римо-католицької церкви та Української Греко-Католицької церкви, 3 молитовних будинки християн-баптистів, мечеть Сулеймана Великого та Роксолани [6]. У порівнянні з історичним минулим в місті додалися сакральні споруди мусульман, християни-баптистів та українських греко-католиків. Як і в історії, існує один католицький храм. Серед православних переважає Російська православна церква, яка раніше за всіх почала зводити свої споруди в 1990-і рр. Вона потрапила в Маріуполь ще в історичний період разом з Російською імперією під час завоювання великої частини українських земель. В той час РПЦ витіснила Київську митрополію і забрала собі всі православні споруди. У сьогоденні, спираючись на свої історичні корені, ця церква домінує у всіх регіонах України. Маріуполь був не виключенням, в ньому також споруд РПЦ більше, ніж інших сакральних будівель. Як ознака формування української гілки православ'я у незалежній Україні в місті з'явилися 3 сакральні споруди Православної церкви Київського патріархату, яка стала продовження традиції знищеної Київської митрополії [5]. Коли в 2019 р. отримала статус незалежної Православна церква України, інші гілки українського православ'я увійшли до її складу, разом зі своїми храмами. Тому на даний час в місті вже існує 4 сакральні споруди цього напрямку, деякі на стадії будівництва [6].

РПЦ на теренах України проводила проросійську політику. Коли люди приходили до її храмів, шукаючи вирішення своїх проблем та звертаючись до Бога, в цей момент священики РПЦ починали

нав'язувати прихожанам ідеї «руського міру», прийняття Росії, як старшого брата, Путіна, як царя сучасної Росії. Вони стверджували, що РПЦ – єдина і канонічна на території України, замовчуючи факт існування Київської митрополії з давніх часів, коли ніякого православ'я в Росії ще не було. Не останню роль в окупації України зіграла саме Російська православна церква, налаштувавши своїх прихожан проти України і української армії. Саме переважання РПЦ в Маріуполі і є ще однією вагомою стороною русифікації міста, бо російське православ'я дуже сильно впливало на людей.

Таким чином, русифікація Маріуполя була тривалою і значною. Вона складалася із заселення руськими міста, розповсюдження російської мови і культури, ідеологічної обробки соціалістичними ідеями, а пізніше православно-російськими. Ідеологічну обробку в ХХ ст. виконувала комуністична партія СРСР, а потім на себе таку роль взяла Російська православна церква. Заселення руськими Маріуполя з часом зменшилося з історичних показників 63,2% до сучасних 44,4%, але Російська Федерація дуже переживала з цього приводу. В місті продовжувала домінувати російська мова навіть серед українського населення. Через це не тільки руські, але й українці знаходилися під впливом російської культури, яка нищила українську історію міста і слугувала трампліном для просування російських ідей. Соціалістичні ідеї вже відійшли у минуле разом з крахом СРСР, але соціалізм був пов'язаний з розвитком міста і стабільністю життя містян, тому ще досі в Україні є шар старого покоління, яке зітхає за соціалізмом. Інформаційно-психологічну обробку сучасного жителів в незалежній Україні взяла на себе РПЦ, і робила вона це через свої церкви. РПЦ набудувала свої храми в Маріуполі набагато більше, ніж українські гілки православ'я, які тільки утворилися після антирелігійного періоду і були значно слабшими. Україна багато робила для розвитку міста, але одномоментно викоринити таку потужну русифікацію було просто неможливо. Для цього знадобилися б десятиліття і покоління, щоб позбутися російської мови і культури, туги за соціалізмом та руйнівного впливу РПЦ, повернути українську мову, історію міста і культуру. Нажаль цього часу у Маріуполя не було, він опинився на шляху

російської регулярної армії в 2014 р. Саме ця русифікація сприяла тому, що Маріуполь росіяни визначили як «руське місто» і вирішили приєднати до російської федерації. Місцеві мешканці це підтримали, зустрічаючи лайкою та погрозами українські добровольчі батальйони, які звільняли їх від російських бандитських угруповань на початку російсько-української війни. В результаті повторна навала російської армії призвела до масової загибелі мешканців Маріуполя і руйнації міста.

Список використаних джерел

1. Замки та храми України: Донеччина, Маріуполь. URL: <https://castles.com.ua/mariupol.html> (дата звернення: 05.12.2022).
2. Д. Шурхало. Історія Маріуполя від заснування до «Азовсталі». Радіо Свобода, 10.05.2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/istoriya-mariupol/31842579.html> (дата звернення: 05.12.2022).
3. Вікіпедія: Маріуполь. URL: <http://surl.li/kcuwm> (дата звернення: 05.12.2022).
4. Вікіпедія: Населення Маріуполя. URL: <http://surl.li/kcuwn> (дата звернення: 05.12.2022).
5. Вікіпедія: Мариуполь. URL: <http://surl.li/kcuwo> (дата звернення: 05.12.2022).
6. Вікіпедія: Храми Маріуполя. URL: <http://surl.li/kcuws> (дата звернення: 05.12.2022).

Олександр Бондаренко,
аспірант ф-ту урбаністики та просторового планування.
Наук. керівник: к.е.н., доц. Денисенко Наталія Олегівна,
кафедра міського господарства КНУБА
ORCID: 0000-0002-2440-0442

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МІСТ

Стрімкий розвиток все більше зближує різні індустрії, урбанізація починає перетворювати міста, а також стимулює технологічні інновації та обмін новими ідеями.

Заради ефективності увага світової економіки зміщується з країн у міста. Міста ефективні, і економічний результат міст набагато більший, ніж економіка країн.

Згідно з дослідженнями Оксфордського університету, до кінця століття очікується, що 90% населення світу проживатиме в містах, ця довгострокова тенденція відкриває величезні можливості для інвесторів.

Трійка найбагатших країн світу (за ВВП на душу населення) — Катар, Люксембург і Сінгапур. Згідно з CIA World Factbook за 2018 рік, у цих містах проживає понад 90 відсотків населення всіх трьох країн. [1, с. 2461, 1876, 2672].

І навпаки, трійкою найбідніших країн світу є Центральнаафриканська Республіка, Демократична Республіка Конго та Бурунді. У цих країнах частка населення, що проживає в містах (тобто рівень урбанізації), становить 40,6%, 43,5% і 12,7% відповідно. [1, с. 662, 770, 578].

Згідно з даними Всесвітньої книги фактів CIA за 2018 рік, рівень урбанізації в Україні становить 70,1%. [1, с. 3098].

Розглянемо такий приклад. Оскільки нас цікавить ефективність урбанізації, візьмемо довільну вибірку з 30 країн світу, включаючи три найбагатші та три найбідніші. Визначаємо рівень урбанізації та ВВП на душу населення по кожній країні. Будуємо два графіки відносно

зростання рівня урбанізації, а також визначаємо лінію тренду по графіку ВВП на душу населення (див. рис.1).

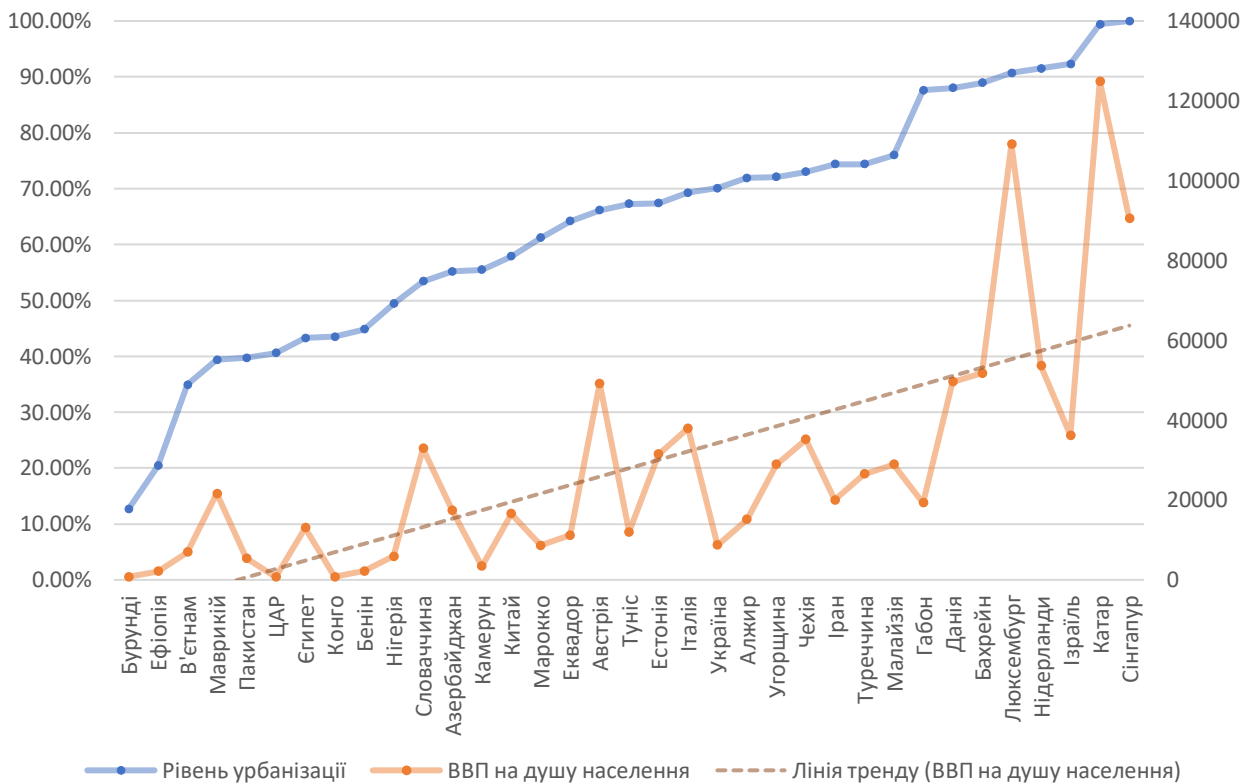

Рис.1. Графік співвідношення рівня урбанізації та ВВП на душу населення

Якщо порівняти багатство країн з рівнем урбанізації, то за графіком лінія тренду вказує на залежність, чим вищий рівень урбанізації, тим вищий рівень економічного зростання.

Існує прямий зв'язок між містами та створенням багатства. Урбанізація створює ефективність і приваблює підприємства та людей через можливості працевлаштування. Це, у свою чергу, приваблює більше компаній через наявність талантів. Цей талант допомагає підприємствам розвиватися та впроваджувати інновації, що, у свою чергу, залучає більше талантів. Такі переваги урбанізації.

Урбанізація не є чимось новим. З перших днів промислової революції люди переїжджали до міст у пошуках кращої роботи. Однак зараз темпи зростання прискорюються.

Населення світу пройшло через процес швидкої урбанізації з 1950 року. У 1950 році понад дві третини 70% людей у світі проживало в сільських поселеннях. У 2007 році вперше в історії чисельність міського населення світу перевищила чисельність сільського населення, і з тих

під кількість міських жителів у світі продовжує зростати швидше, ніж сільське населення. За прогнозами у 2030 році частка населення світу, що проживатиме у містах досягне 60%. А також, що до 2050 року світ буде більш ніж на дві третини міським 68%, що приблизно відповідає глобального розподілу населення між сільськими і міськими районами середини двадцятого століття. [2, с. 9].

Оскільки роль міст зростає в регіональному, національному та глобальному економічному середовищі, це робить актуальним питання збереження і підвищення міської привабливості та конкурентоспроможності, особливо в умовах економічної нестабільності.

Зростає також інтенсивність конкуренції. Поки світові мегаполіси отримують все більші переваги у конкурентній боротьбі, міста, які не працюють над інвестиційною привабливістю, втрачають час і можливості. А перевагу мають ті міста, що роблять все для залучення інвестицій ззовні.

Інвестиційна привабливість є одним із видів привабливості, спрямованим на залучення бізнесу до певної території. Привабливість у науковій літературі сприймається як наявні ресурси міста, здатність міста утримувати їх та залучати нові, отримуючи таким чином перевагу по відношенню до інших міст та забезпечуючи розвиток міста. Таке визначення привабливості передбачає, що вона є циклічним процесом, оскільки привабливе місто приваблює та утримує в місті певні цільові групи (нових мешканців, туристів та інвесторів), тобто наслідком привабливості стає внесок, який в подальшому визначає результат. Інвестиційні потоки стають наслідком чи цільовій території вдається переконати потенційного інвестора у вигодах від використання переваг своєї привабливості [3, с. 49].

Також можна сказати, інвесторів приваблює місто, якщо є можливість заробити гроші. Вони оцінюватимуть привабливість можливостей міста, оцінюючи їхню ймовірну віддачу або прибуток, і їх зацікавлять ті міста, які пропонують їм найкраще поєднання масштабу, ризику та прибутку.

При оцінці інвестиційної привабливості міста можливо визначити окремі фактори та надати рекомендації і пропозиції щодо підвищення та підтримки інвестиційної привабливості, а також щодо позиціонування міста як інвестиційно привабливого.

Міста мають складну економіку, на яку впливає величезна кількість факторів. У результаті інвестори враховують широкий спектр міських характеристик і поведінки, оцінюючи привабливість міста (див. рис.2) [4].

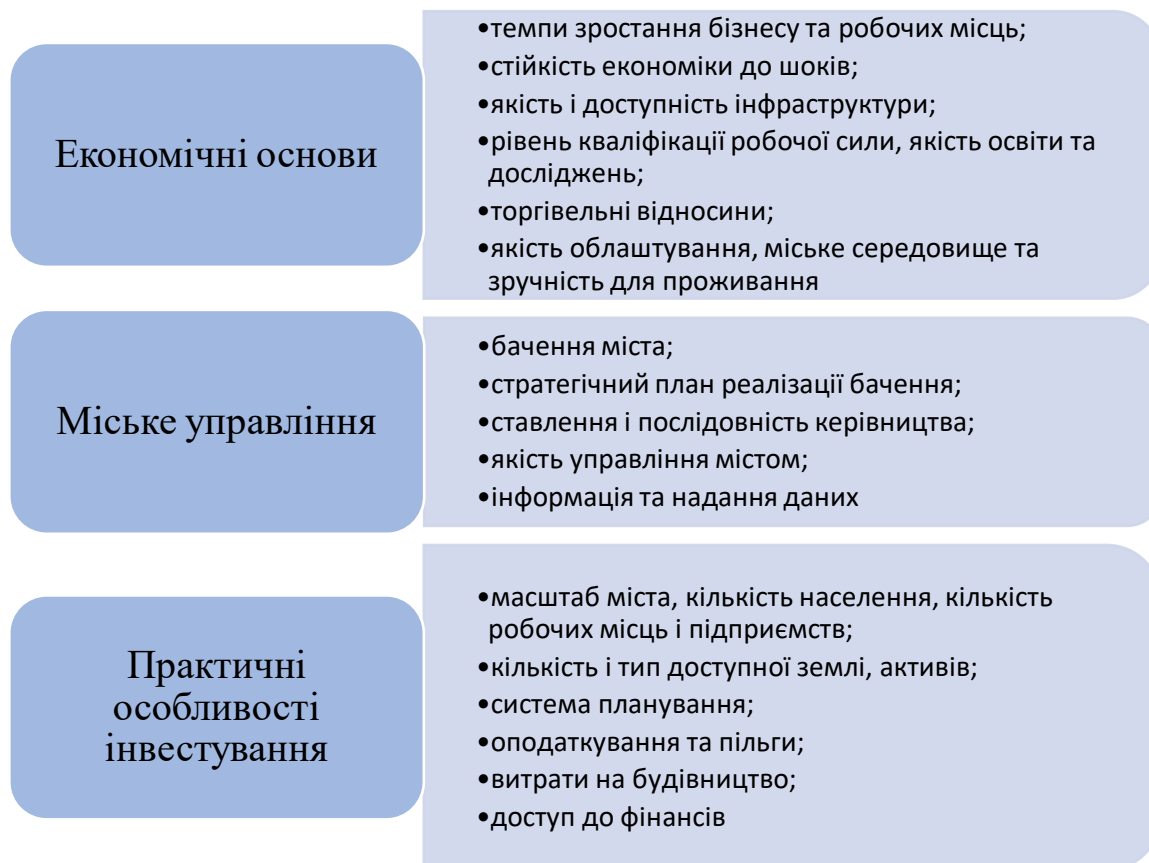

Рис.2. Напрямки оцінки інвестиційної привабливості міста

Як зазначає інвестор у глобальні міста, Tom Walker (Global Listed Real Assets), найефективніший спосіб життя людей це міста, така ефективність створює багатство. Інвестори прагнуть визначити де з'являються інновації, які створюють нові робочі місця, що приваблює нових людей та більші інвестиції. Philip Barnes (Barratt Development Plc) каже, що інвестори шукають місцеву владу, яка зацікавлена в інвестиціях, та буде сприяти досягненню результатів. А також маючи

довгострокові плани зростання обсягів, концентруються на сферах які користуються попитом.

Отже, світова тенденція урбанізації сконцентрує основну частину людського ресурсу в містах. Це надасть позитивний ефект, як для місцевих економік так і для глобальної. Роль міст значно зростає та з'являється природня конкуренція серед них. Міста які швидше це зрозуміють та впровадять ефективні рішення матимуть перевагу.

Список використаних джерел

1. Agency C. I. CIA World Factbook 2018-2019. Skyhorse Publishing Company, Incorporated, 2018. 3715 с.
2. World Urbanization Prospects: The 2018 Revision. UN, 2019. URL: <https://doi.org/10.18356/b9e995fe-en> (дата звернення: 02.12.2022).
3. Snieska V., Zykiene I. City Attractiveness for Investment: Characteristics and Underlying Factors. Procedia - Social and Behavioral Sciences. 2015. Vol. 213. P. 48–54. URL: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.11.402> (дата звернення: 01.12.2022).
4. What makes a city attractive to investors? Centre for Cities. URL: <http://surl.li/kcuxl> (дата звернення: 01.12.2022).

Надія Шебек,

доктор архітектури, професор, ORCID 0000-0001-6038-3945

Роман Дерпа,

студент, ORCID 0000-0001-7386-6591

Київський національний університет будівництва і архітектури,

ЕВОЛЮЦІЙНО-ГЕНЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ РІЧКИ ПОЧАЙНИ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З ОДНОЙМЕННИМ ПАРКОМ У М. КИЄВІ

Незважаючи на велике історичне значення річки Почайни – місця хрещення Київської Русі, упродовж останнього століття пам'ять про річку було знищено. За радянські часи її русло відрізали від Києва, припинили згадувати на мапах стародавню назву "Почайна", згодом підмінивши її на маловідому назву "Опечень", що належало частині русла, яке було перетворене на ланцюг озер. А ділянка річкового русла, що входить в межі парку «Почайна», залишилась зовсім без імені. В результаті вже в кінці 60-тих років ХХ ст., коли проектувався район Оболонь, про Почайну пам'ятали лише старожили, краєзнавці, письменники та поети (Микола Шарлемань, Ліна Костенко). Після будівництва району Оболонь (70 – 80 роки ХХ ст.) забуття стало практично повним. Ті, хто шукав річку в місті, знаходили лише одну згадку – вулицю Почайнинську на Подолі. Тому виникла легенда, що Почайна, як більшість річок, знаходиться під поверхнею вулиці. Але вона залишилася на Оболоні, і нібито проходить через перепускний канал, покинута серед складського району, під насипом залізниці, завалена сміттям [1, с. 76].

988 року християнство було проголошене офіційною релігією на Русі. За деякими літописами, саме в Почайні відбувалося хрещення киян. За часів Київської Русі землі Оболоні неодноразово згадуються в історичних джерелах.

Упродовж ХVII – початку ХVIII століть господарське та громадське життя Києва почало поступово розширюватися. Збільшується чисельність населення, поживляються торгово-економічне життя.

Близькість Дніпра, заплавні озера та річка Почайна сприяли розвитку на території Оболоні рибальства, ремесел та промислів, зростанню торгівлі.

До початку 18-го століття Поділ був відділений від Дніпра сухопутною косою (рис.1), яка значно ускладнювала доступ суден до гавані з північного напрямку, примушуючи огинати її південніше.

У 1712 році – в піщаній косі, прорили канал, який спрощував доступ суден до гавані. У період з 1712-го по 1740 роки залишок коси замивався. Однак навіть зараз, стоячи посередині Пішохідного мосту на Труханів острів, можна відзначити, що судна в цій частині Дніпра уникають досить мілкового центру річки.

У 1897 – 1899 роках гавань розширили для влаштування Київського річкового порту. У 1930-х роках процес "знеособлення" Почайни продовжився. Тоді почалося будівництво Північного залізничного напівкільця, яке відрізало старовинну річку від гавані. Таким чином, Почайна позбулася своєї романтичної, оповитою легендами історичної частини.

У 70-х роках минулого століття, з початком активного будівництва житлового масиву Оболонь, доля Почайни зайшла в глухий кут невизначеності. Ще в 1967 році київський краєзнавець Микола Шарлемань виступив із закликом "Збережемо Почайну!". Викликавши громадський резонанс, Шарлемань та інші небайдужі кияни отримали від столичної влади офіційну відповідь щодо поточного стану річки. З'ясувалося, що літописна водойма продовжує існувати. Крім того, після будівництва залізничної дамби поруч з нею річка розширилася, утворивши озеро Опечень [2].

Пообіцявши облаштувати рекреаційну зону, міська адміністрація засипала більшу частину озера Опечень і верхню частину русла річки. Почайна перетворилася в систему озер, пов'язаних між собою системою підземних колекторів, а також річку, що витікає із самого південного озера в районі проспекту Степана Бандери і протікає до дніпровської затоки Вовкувата, куди, історично, річка ніколи не повертала, а проходила прямо, в район київської гавані. Всі озера отримали статус "технічних водойм". Такий статус не передбачений чинним законодавством, заплутує киян і дозволяє недобросовісним

підприємцям і чиновникам поступово засипати заради будівництва мальовничі озера і річки, а також використовувати їх в якості зливової канами.

На сьогодні частина історичного русла річки представлена системою озер Опечень (Йорданське, Кирилівське, Андріївське (Богатирське), Пташине, Лугове, Мінське), з'єднаних поміж собою системою колекторів (діаметром 1,2 м). Нижче системи озер на земельній ділянці, розташованій під проспектом Степана Бандери, частина русла Почайни (близько 270 м) проходить у підземному колекторі. На поверхню землі Почайна знову виходить з протилежного боку проспекту в невеличкому зеленому масиві праворуч ТЦ «Плазма» (пр. С. Бандери, 20Б). Далі історичне місце русла річки закінчується і з'являється штучний струмок (водопровідний канал, який був створений для зливу відходів) невеликий і захаращений, який змінює напрямок русла і перенаправляє річку промисловим районом до початку вулиці Вербової, де повертає в бік Дніпра і, проходячи вздовж насипу Північного залізничного напівкільця, впадає в затоку Вовкувату.

З іншого боку залізничного насипу, за вулицею Електриків знаходиться середня частина русла Почайни, яку зараз відділяє від Дніпра Рибальський острів (півострів). У кінці XIX ст. вона являла собою невелику затоку, що називалась Оболонською. У 1897–1899 роках у затоці було проведено масштабні гідротехнічні роботи з облаштування нової гавані Київського річкового порту за проектом інженера Миколи Максимовича.

Історики неодноразово підкреслювали, що гавань є частиною русла Почайни, з якою річка втратила зв'язок у результаті будівництва Північного залізничного напівкільця на початку XX століття. Але остаточно сучасний її вигляд – система озер Опечень – був сформований в результаті проведення гідронамивних робіт з будівництва Мінського району Києва (пізніше перейменованій в Оболонський район) [3].

Проте після забудови району нижня частина великого озера Опечень була засипана, а верхня розділена гілкою метро на дві частини: озера Йорданське і Кирилівське. У верхів'ї, частини русла річки також були засипані (наприклад, намив майданчика для будівництва пивзаводу

Оболонь), і вона остаточно перетворилася на ланцюг озер, пов'язаних між собою системою підземних колекторів або не зв'язаних взагалі.

У 2002 році озера системи Опечень, згідно з наказом Київської міської державної адміністрації № 200, були передані у ведення Комунального підприємства «Плесо» не як залишки річки чи то інший водний об'єкт, а як «відкрита дренажна система».

Після цього озера отримали спірний статус «технічних водойм», їх стали поступово засипати заради будівництва різних об'єктів інфраструктури. Наприклад, в період 1998–2001 рр. з карт зникли два озера за адресою пр. Степана Бандери 34 В, де зараз знаходиться торгово розважальний центр.

У результаті київські вчені, краєзнавці, дослідники різних років не один раз били тривогу, розповідаючи, як річка Почайна зникає по частинах, і так само люди втрачають пам'ять про неї.

З огляду на багату історію та важливу роль, яку виконує сьогодні Почайна, можна з впевненістю стверджувати, що територія має надзвичайно великий потенціал, який взагалі не проявлений, адже як говорила Ліна Костенко:

«Мені відкрилась істина печальна:

життя зникає, як ріка Почайна.

Через віки, а то й через роки,

ріка вже стане спогадом ріки.

І тільки верби знатимуть старі:

киян хрестили в ній, а не в Дніпрі» [4].

Спостерігаючи за картами 9-го – 13-го століття, можна побачити, що Почайну зображували, як потужну річку (рис.1). Але з часом річка все більше ставала мілководнішою та отримувала складнішу форму русла.

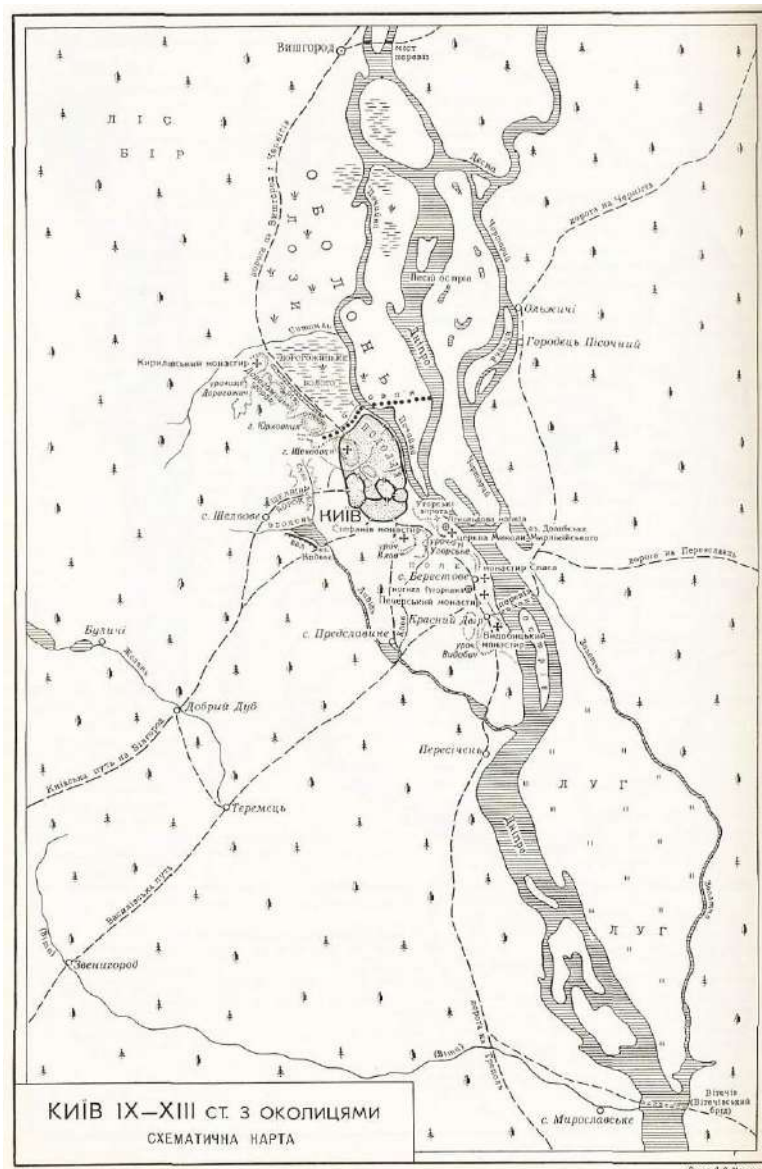
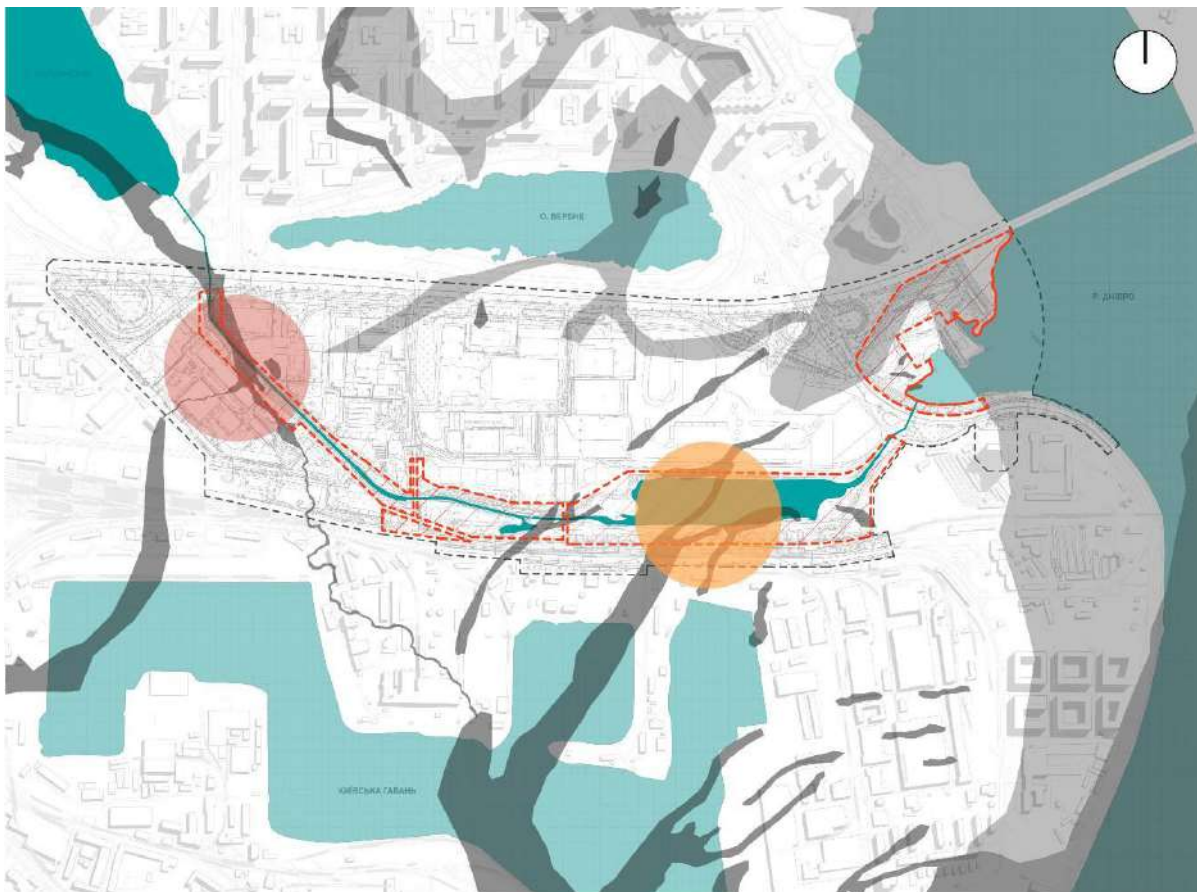

Рис. 1. Схематична карта Києва 9-13 ст. [5]

Важливою частиною дослідження було накладання історичних карт Києва на сучасну ситуацію, для виявлення цінних ділянок на території парку «Почайна», де могло пролягати історичне русло. Для дослідження були обрані карти 1846–1897 рр. які зафіксували останній стан річки до суттєвих змін та вже мають, відносно, придатну для розгляду, топографічну точність (рис. 2-7).

Рис. 2. Карта Києва 1846 р. [6]

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

	- МЕЖІ ПАРКУ "ПОЧАЙНА"		- НАКЛАДАННЯ ВОДОЙМ З КАРТИ 1846 р.
	- МЕЖІ ТОПОЗІОМКИ		- НАКЛАДАННЯ ТЕРИТОРІЙ ПІДПОЛНЕННЯ З КАРТИ 1846 р.
	- СУЧАСНЕ РУСЛО РІЧКИ ПОЧАЙНА		- МОЖЛИВЕ СПІВПАДІННЯ СУЧАСНОГО ТА ІСТОРИЧНОГО РУСЛА ПОЧАЙНОЇ НА ТЕРИТОРІЇ ПАРКУ "ПОЧАЙНА"
	- ІНШІ ВОДОЙМИ (СУЧАСНИЙ СТАН)		- МОЖЛИВЕ СПІВПАДІННЯ СУЧАСНОГО РУСЛА ПОЧАЙНОЇ ТА ІСТОРИЧНИХ ТЕРИТОРІЙ, КУДИ РІЧКА РОЗЛИВАЛАСЯ НА ТЕРИТОРІЇ ПАРКУ "ПОЧАЙНА"

Рис. 3. Суміщення водойм з карти Києва 1846 р. з сучасною ситуацією

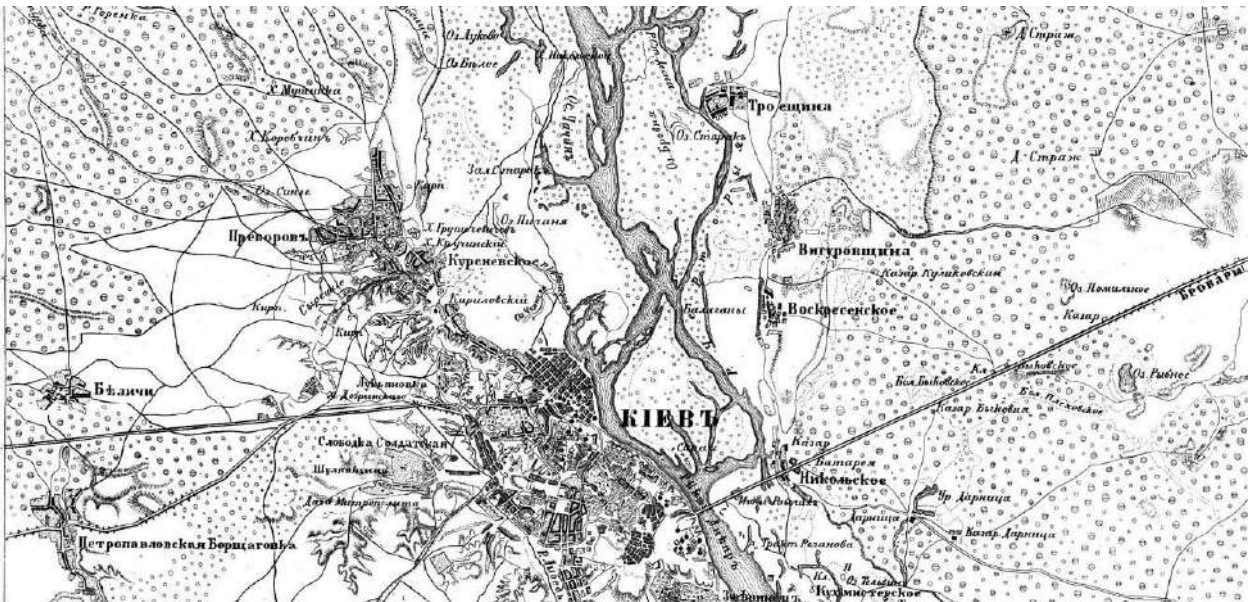
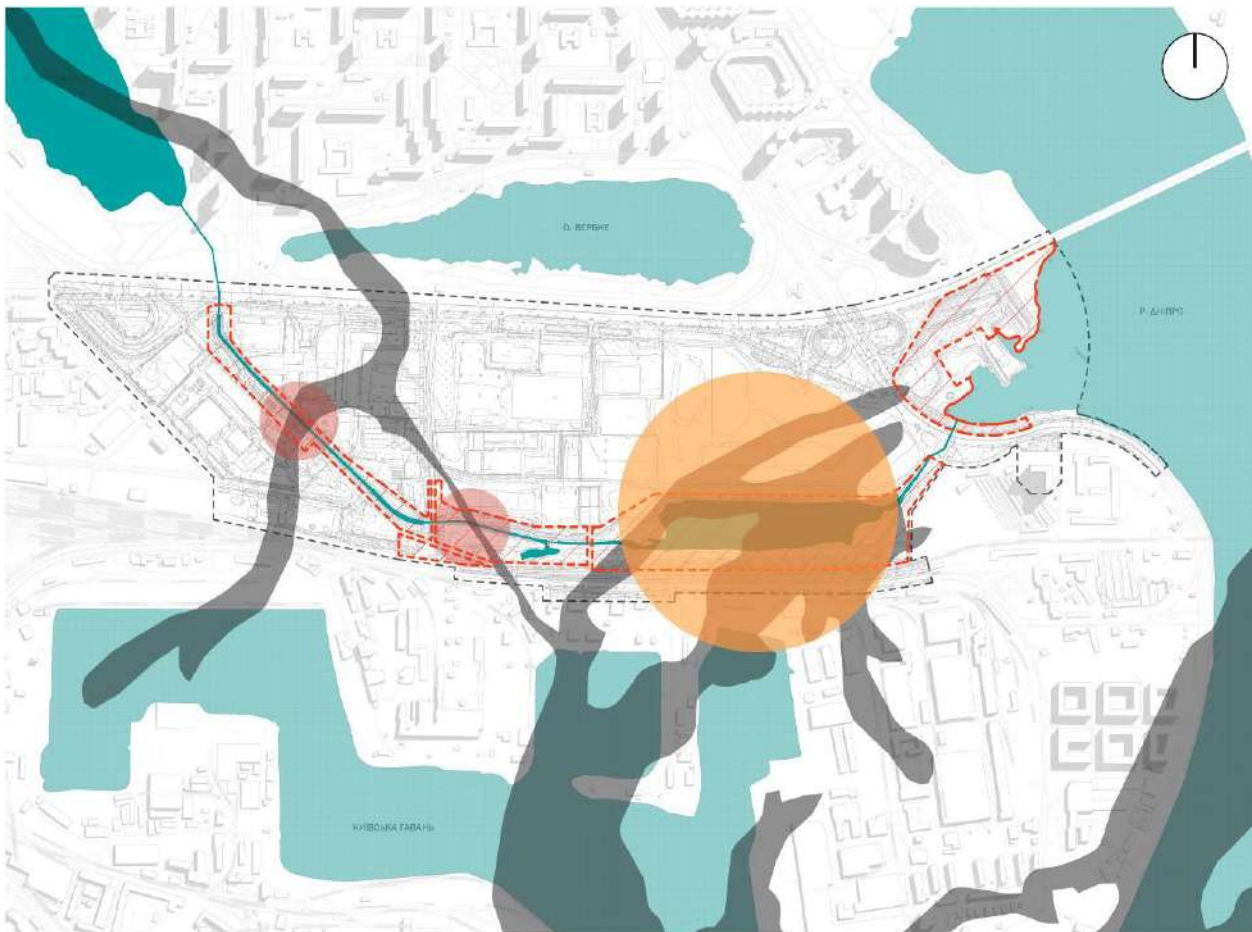

Рис. 4. Карта Києва 1850 р. [5]

- УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ**
	- МЕЖИ ПАРКУ "ПОЧАЙНА"		- НАКЛАДЕННЯ ВОДОЙМ З КАРТИ 1850 Р.
	- МЕЖИ ТОПОЗИОМКИ		- МОЖЛИВЕ СПІВПАДІННЯ СУЧАСНОГО ТА ІСТОРИЧНОГО РУСЛА ПОЧАЙНОЇ НА ТЕРИТОРІЇ ПАРКУ "ПОЧАЙНА"
	- СУЧАСНЕ РУСЛО РІЧКИ ПОЧАЙНА		- МОЖЛИВЕ СПІВПАДІННЯ СУЧАСНОГО РУСЛА ПОЧАЙНОЇ ТА ІСТОРИЧНИХ ТЕРИТОРІЙ, КУДИ РІЧКА РОЗЛИВАЛАСЯ НА ТЕРИТОРІЇ ПАРКУ "ПОЧАЙНА"
	- ІНШІ ВОДОЙМИ (СУЧАСНИЙ СТАН)		

Рис. 5. Суміщення водойм з карти Києва 1850 р. з сучасною ситуацією

Рис. 6. Карта Києва по зйомці 1897р. [7]

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

	- МЕЖІ ПАРКУ "ПОЧАЙНА"		- НАКЛАДАННЯ ВОДОЙМ З КАРТИ 1897 р.
	- МЕЖІ ТОПОЗЙОМКИ		- МОЖЛИВЕ СПІВПАДІННЯ СУЧАСНОГО ТА ІСТОРИЧНОГО РУСЛА ПОЧАЙНОЇ НА ТЕРИТОРІЇ ПАРКУ "ПОЧАЙНА"
	- СУЧАСНЕ РУСЛО РІЧКИ ПОЧАЙНА		- МОЖЛИВЕ СПІВПАДІННЯ СУЧАСНОГО РУСЛА ПОЧАЙНОЇ ТА ІСТОРИЧНИХ ТЕРИТОРІЙ, КУДИ РІЧКА РОЗЛИВАЛАСЯ НА ТЕРИТОРІЇ ПАРКУ "ПОЧАЙНА"
	- ІНШІ ВОДОЙМИ (СУЧАСНИЙ СТАН)		

Рис. 7. Суміщення водойм з карти Києва за зйомкою 1897 р. з сучасною ситуацією

За результатом дослідження можна припустити, що сучасний водопровідний канал збігається з колишнім руслом річки Почайни, а територію сучасної затоки Вовкувата в давнину затоплювали води Почайни під час повеней. Орієнтуючись на дані припущення, парк «Почайна» міг би отримати цінні тематичні зони, пов'язані з легендарною рікою, в місцях перетину його території з історичним руслом.

Список використаних джерел

1. Шовкопляс Г. М. Найдавніші пам'ятки на Оболоні в Києві/Тематичний збірник наукових праць. К.: Міністерство культури України. Національний музей історії України, 1992. С. 76-86.
2. Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: Наукова думка, 2005. 672 с.
3. Парнікоза І.Ю. Київські острови та прибережні урочища на Дніпрі – погляд крізь віки. URL: <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Kyiv/Islands.html> (дата звернення: 15.05.2023).
4. Збірка віршів – Ліна Костенко. Українська література. Електронна бібліотека. URL: <http://surl.li/ksuxu> (дата звернення: 15.05.2023).
5. Карти Києва. Старий Київ. URL: <http://starkiev.com/карты-киева> (дата звернення: 15.05.2023).
6. План міста Київ, 1846 року. URL: <http://toursdekiev.com.ua/ru/kyiv-map-1846> (дата звернення: 15.05.2023).
7. Конкурс «Парк Почайна». URL: <https://parkpochayna.wixsite.com/pochayna> (дата звернення: 15.05.2023).

*Андрій Валівко,
магістр спеціальності «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»,
помічник-консультант народного депутата України*

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИКИ ВІДБУДОВИ РУЙНУВАНЬ, ЗАВДАНИХ ПОВНОМАСШТАБНИМ РОСІЙСЬКИМ ВТОРГНЕННЯМ

Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України в лютому 2022 року призвело до значних руйнувань об'єктів інфраструктури. Від атак російських злочинців страждали і продовжують страждати не лише прифронтові регіони, але й території, які знаходяться за сотні кілометрів від активних бойових дій. Усвідомити реальний масштаб руйнувань наразі неможливо. Адже ворог продовжує нищити українські міста, села та селища. Мільйони українців залишилися без даху над головою і змушені були шукати прихистку в інших країнах, тисячі підприємств релоковані із зони військових дій у більш безпечні регіони. Вже зараз відомо про більш, ніж 150 тисяч пошкоджених або зруйнованих житлових об'єктів. Крім них руйнувань зазнали освітні, медичні, адміністративні будівлі, об'єкти критичної інфраструктури: електромережі, газопостачання, водогони, автомобільні шляхи, телекомунікації. Вартість реконструкції сягає за найскромнішими розрахунками 500 мільярдів доларів. Джерелами фінансування можуть виступати як внутрішні донори, так і зовнішні. Але для ефективного використання коштів та уникнення корупційних ризиків потрібні зміни у законодавстві.

Хоч і досі триває активна фаза війни, є очевидним, що потрібно вже зараз займатися відбудовою постраждалих регіонів, адже на цих територіях продовжують перебувати люди і потрібно забезпечити їх відповідними умовами проживання, створити робочі місця, відновити об'єкти соціальної інфраструктури. Через продовження бойових дій, ракетних обстрілів з боку російських злочинців, нестачу фінансових

ресурсів відбудова проводиться точково. Комплексну реконструкцію слід проводити після завершення війни.

Процес масштабної відбудови є унікальним шансом для України перескочити кілька етапів економічного та державного розвитку. І надасть змогу модернізувати промислове виробництва, перейти від експорту сировини до переробки в тих галузях, які дають найбільшу експортну виручку, налагодити логістичні маршрути в західному напрямку, інтегруватися до сучасних виробничих ланцюжків та підвищити технологічну конкурентоздатність, розвинути вітчизняний військово-промисловий комплекс, знизити кількість шкідливих викидів з підприємств в атмосферу, встановлюючи ефективні очисні прилади, робити українські міста більш зручними та інклюзивними для їхніх мешканців [1]. Ці та інші заходи сприятимуть наближенню до європейських стандартів та створять передумови до повної інтеграції України з Європейським Союзом.

Деякі держави, як-от Польща, Німеччина та Нідерланди, після закінчення війн переживали так званий посттравматичний ріст, коли вдавалося не лише побороти наявні труднощі, а й перевершити довоєнні показники якості життя. Їхній досвід повоєнного розвитку може допомогти Україні швидше відновити свою інфраструктуру й повернутися до нормального життя. Важливо підкреслити, що досвід повоєнної відбудови в країнах Європи не завжди був вдалим. Однак саме аналіз помилок минулого допоможе українцям уникнути власних, врахувавши всі можливі ризики. Наприклад, в Боснії і Герцеговині, після завершення Боснійської війни (1992–1995 роки), не відбулося значного економічного зростання, незважаючи на фінансову та різного роду ресурсну допомогу від інших країн, що прагнули допомогти країні в майбутньому інтегруватися в Європу. Серед тогочасних помилок називали брак загальної стратегії розвитку, відсутність єдиного центру для координації програм із реконструкції, дублювання зусиль різних організацій, нецільове використання коштів, низький управлінський потенціал владних органів тощо [2].

Отже, відбудова зруйнованої інфраструктури України є одним із наймасштабніших світових проєктів. За умови швидкої перемоги

України та завершення військових дій така реконструкція триватиме 10-15 років і вимагатиме значних фінансових витрат – станом на зараз 500-750 мільярдів доларів. Планується відбудова міст, сіл, селищ, підприємств, об'єктів критичної та соціальної інфраструктури. Водночас ці процеси повинні проходити у відповідності з нормами Європейського Союзу, що є надзвичайно важливим у контексті євроінтеграційних прагнень України. Тому варто залучати передові технології при проектуванні та будівництві нових інфраструктурних об'єктів. Водночас, комплексне відновлення можливе лише після припинення бойових дій на території України. Але наразі слід точково відбудовувати інфраструктуру, щоби зупинити відтік людського потенціалу та стимулювати біженців повертатися в Україну та мотивувати їх брати участь у відбудові, створюючи робочі місця. Надзвичайно важливим є залучення досвіду повоєнної відбудови країн Європи після Другої світової війни, але з урахуванням сучасних умов та особливостей геополітичного, економічного та соціального становища України.

Таким чином, враховуючи вищезазначене, слід зазначити, що для швидкого, якісного та ефективного відновлення зруйнованої інфраструктури України необхідно: по-перше, внести зміни до законодавства для уніфікації нормативно-правових документів у сфері містобудування із Єврокодами, по-друге, реалізувати програми повернення та реінтеграції українських біженців, по-третє, забезпечити достатній нагляд та моніторинг за використанням фінансових ресурсів, створити механізми мінімізації корупційних ризиків, по-четверте відновлювати та будувати інфраструктурні об'єкти з урахуванням можливих безпекових загроз.

Список використаних джерел

1. Відбудова України після війни: хто, як і за чий гроші. Економічна правда. URL: <http://surl.li/cbhtq> (дата звернення: 23.04.2023).
2. Повоєнне відновлення України. Стати кращими, ніж були. Ukraïner. URL: <https://ukraïner.net/povoienne-vidnovlennia-ukrainy/> (дата звернення: 23.04.2023).

*Сергій Козак, аспірант,
директор ТОВ «Консалтинговий центр культурного надбання»*

ПРИНЦИПИ ТА МЕТОДИ ВИЗНАЧЕННЯ ЗОН ОХОРОНИ ПАМ'ЯТОК КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ НА ПРИКЛАДІ ПАМ'ЯТКИ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗНАЧЕННЯ «ЗЕМЛЯНІ УКРІПЛЕННЯ ЄЛИЗАВЕТинської ФОРТЕЦІ» В М. КРОПИВНИЦЬКИЙ.

Науково-проектна документація з визначення меж і режимів використання зон охорони пам'ятки архітектури та містобудування національного значення «Земляні укріплення Єлизаветинської фортеці» (пам'ятки історії місцевого значення «Фортеця Святої Єлизавети. Вали земляні») за адресою: Кіровоградський район, м. Кропивницький, вул. Фортеця, 21.

Наразі, в рамках демократичного процесу, ринкової глобалізації і децентралізації, а також масового туризму і активному використанню спадщини, а також змін клімату, відповідно і змінилися умови в яких перебувають історичні міста. Вони піддалися певним факторам та проблемам розвитку, які не існували на момент прийняття в 1972 році найбільш пізньої рекомендації ЮНЕСКО по територіях історичних ареалів.

В останні пів століття охорона культурної спадщини історичних міст стала важливим сектором державної політики у всьому світі. Це відповідь на необхідність збереження спільних цінностей і плідного використання культурної спадщини. Стрімкий розвиток цивілізаційних та урбаністичних процесів у сучасному місті обумовлює необхідність нових підходів та нових моделей життя у містах з орієнтації на підвищення стійкості та якості життя мешканців міста. Поєднання історичної та сучасної архітектури - це унікальна цінність для місцевих територіальних громад. На сьогоднішній день ця цінність має служити освітнім цілям, дозвіллю, туризму, безпечному та повноцінному розвитку ринку майна.

Необхідність здійснення такої роботи впливає з вимог Закону України «Про охорону культурної спадщини», а також Земельного кодексу України. Зони охорони пам'яток є складовою частиною охоронного зонування як містобудівного засобу збереження об'єктів культурної спадщини. До охоронного зонування, крім зон охорони пам'яток відносяться території пам'яток та території державних історико-культурних заповідників. Ця науково-проектна документація опрацьовувалася відповідно до ДСТУ Б Б.2.2-10:2016 «Склад та зміст науково-проектної документації щодо визначення меж і режимів використання зон охорони пам'яток архітектури та містобудування».

Мета роботи – забезпечення охорони, збереження і доцільного використання пам'яток та традиційного характеру середовища шляхом розроблення науково-проектної документації «Визначення меж і режимів використання зон охорони пам'ятки містобудування та архітектури» у зв'язку із швидким розвитком містобудівної ситуації.

Для обґрунтування меж охоронної зони пам'ятки обрана методика, згідно з якою довкола земляних укріплень визначається територія, необхідна для фізичного збереження і захисту укріплень від негативних зовнішніх впливів. Такою зоною є територія довкола укріплень в межах 1-35 м від межі пам'ятки, в залежності від її характеристик (укріплення з більшою площею потребують ширшої захисної зони), повної території, яку історично займали земляні укріплення фортеці, наявної території вільної від забудови, наявних будівель та споруд які оточають фортецю та пропонованої зони археологічного культурного шару. Також важливим фактором визначення меж є території з оптимальною умовою зорового сприйняття пам'яток, які зумовлені видовим розкриттям, і будівництво в межах якої нових будинків або реконструкція існуючої забудови без обмежень може мати негативний композиційно-видовий вплив на зорове сприйняття пам'ятки, вважається зоною регулювання забудови.

Крім того, цією науково-проектною документацією розробляються межі охоронних зон та зони регулювання забудови частини пам'ятки культурної спадщини, що враховують заходи щодо забезпечення збереження пам'ятки та її подальше ефективне та раціональне

використання, історично сформовані природно-ландшафтні характеристики та складну топографію місцевості, оскільки район ділянки дослідження належить до містобудівних утворень, для яких характерна підпорядкованість архітектурних компонентів природно-ландшафтним.

Впровадження запропонованих у цій науково-проектній документації зон охорони та їх режимів використання дозволить забезпечити максимальний ступінь збереженості та ефективного використання наявних пам'яток культурної спадщини, запобігти їх руйнуванню чи знищенню.

Робота доповнюється матеріалами картографії, історіографії та сучасними ситуаційними схемами з позначенням місць розташування пам'яток культурної спадщини.

Нормативні документи

Закон України «Про охорону культурної спадщини»;

Закон України «Про охорону археологічної культурної спадщини»;

Закон України «Про основи містобудування»;

Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»;

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»;

Земельний кодекс України;

ДБН Б.2.2-12:2019. «Планування і забудова територій»;

ДСТУ Б Б.2.2-10:2016 «Склад та зміст науково-проектної документації щодо визначення меж та режимів використання зон охорони пам'яток архітектури та містобудування»;

Анатолій Лепешко,

аспірант кафедри міського господарства ФУПП, архітектор,

ORCID: 0000-0002-6018-3596

Наук. керівник: д.т.н., проф. Прусов Д.Е., ORCID: 0000-0002-1720-2798

Київський національний університет будівництва і архітектури

ЕКОЛОГІЧНІ ЗАХОДИ ПРИ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЕТАПАХ ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В НАСЕЛЕНИХ ПУНКТАХ

Розвиток технічних транспортних засобів відкриває нові можливості для транспортування населення та вантажів, проте за історичного розвитку, коли їх було менше, вимоги до екологічних умов транспортної інфраструктури значно відрізнялися ніж сьогодні. Основними негативними чинниками екологічних умов транспортної інфраструктури, виступають викиди вуглекислих газів від транспортних засобів на рідкому паливі та шумове забруднення від їх руху по дорожньому покритті. Перший чинник в перспективі планується ліквідувати шляхом заміни двигунів внутрішнього згорання на електродвигуни. Другий чинник замінити так просто на жаль не виходить, тому доводиться шукати нові шляхи формування транспортної інфраструктури, щоб убезпечити людей які перебувають у зоні враження наднормовим акустичним впливом.

Одним з популяризованих заходів убезпечення людей від шумового забруднення транспортної інфраструктури виступають, так звані, «зелені дороги», які зумовлюють розвиток пішохідних доріг віддалених від автомобільних. Таке рішення значно покращує екологічні умови для пішоходів, виключаючи як викиди вуглекислих газів, так і шумове забруднення від транспортних засобів. Також є й інші заходи, коли за різних обставин не завжди виходить передбачити планування «зелених доріг». В основному така тенденція спостерігається у історичних районах міст.

Розглядаючи трансформаційні етапи транспортної інфраструктури в населених пунктах можна помітити, як змінюється їхня екологічна

складова. В залежності від кількості населення яке проживає в населеному пункті, можна спостерігати різні екологічні умови. Відповідно, чим більше населення тим складніша ситуація з екологічними умовами. На лінійній діаграмі (Рис. 1) зображено тенденцію зміни екологічних умов відносно кожного етапу розвитку населеного пункту, переходячи від сільського населеного пункту з кількістю населення менше 10 тис. осіб, до найкрупніших міст з населенням більше 800 тис. Порівнюючи різні підходи для трансформації транспортної інфраструктури, можна сформулювати модернізований розвиток який враховує сучасні рішення з врахуванням екологічних складових. Типовий розвиток впливає з поступового історичного процесу формування транспортної інфраструктури населеного пункту, без прогнозованих етапів які в перспективі можуть вимагати внесення в планувальну структуру корективів з збільшеними затратами.

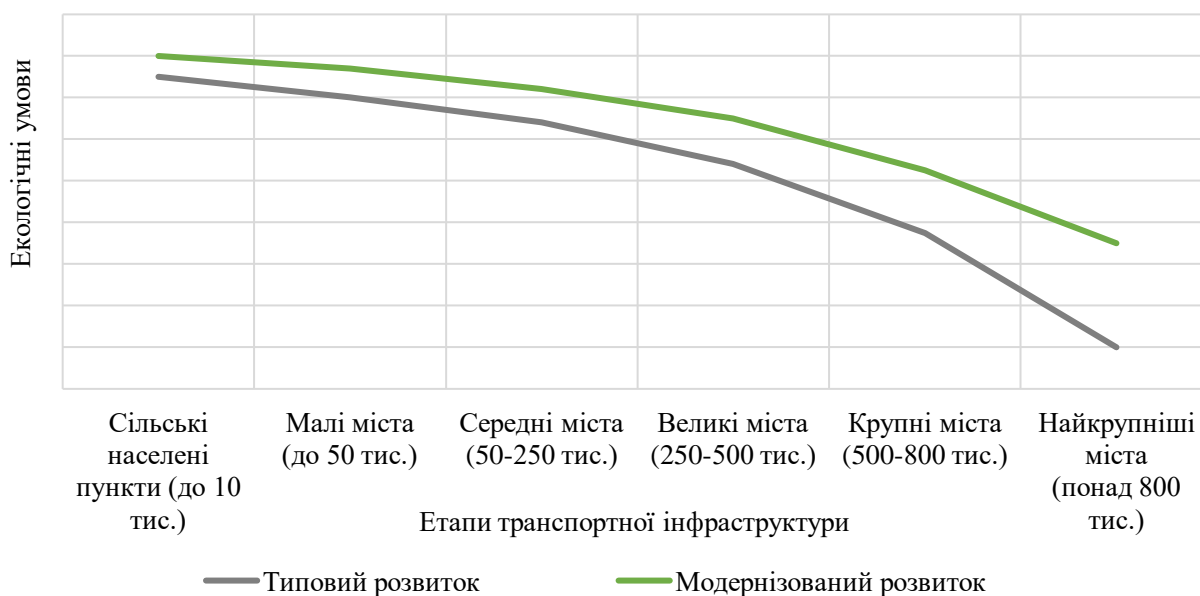

Рис. 1. Екологічні умови в залежності від етапу розвитку транспортної інфраструктури та характером її розвитку

Для того, щоб уникати негативних наслідків при зміні трансформаційних етапів, слід розуміти та завчасно передбачати відповідне планування для врахування перспективних заходів екологізації населених пунктів. Такий підхід допомагає розглядати ряд конфігурацій транспортних систем з різними показниками екологізації. Можна зауважити, що за статистичними даними 2020 р. в Україні значна

чисельність населених пунктів припадає на міста з населенням від 10-20 тис. мешканців (рис. 2), що характеризує менше навантаження на екологічні умови транспортної інфраструктури (рис. 3).

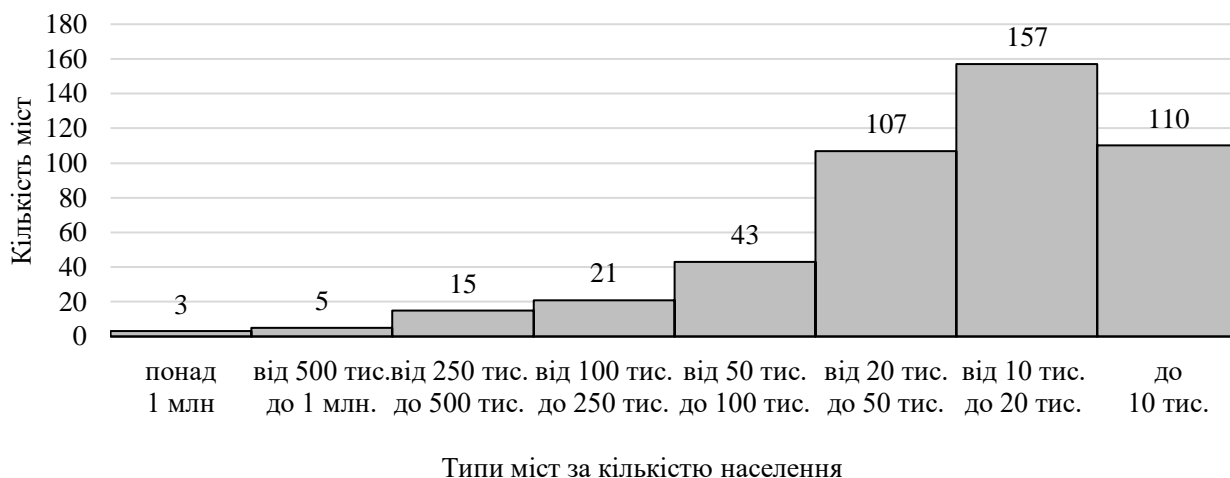

Рис. 2. Кількість міст відносно кількості мешканців які проживають в них [1]

За підрахунком частки розселення по містах можна бачити дещо іншу картину, яке припадає більше на великі міста з чисельністю 250 – 500 тис. мешканців, більш стабільне розселення припадає на малі міста 20 – 250 тис. та з тенденцією до збільшення від 500 тис. (рис. 3).

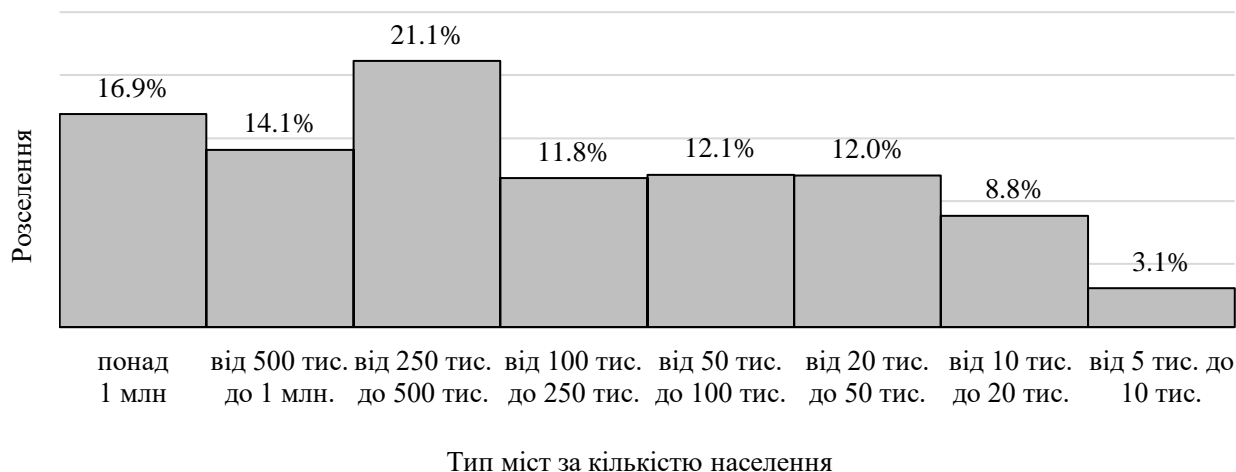

Рис. 3. Рівень допустимого розселення за типами міст

Таке розселення свідчить про концентрацію направлену на міста з населенням більше 20 тис. мешканців. Відповідно можна зауважити, що частка заселеності таких населених пунктів коливається в приблизних межах 12-21%, проте різниця екологічних умов всюди різна. Таким

чином, враховуючи етапи трансформації транспортної мережі, за модернізованим розвитком в таких містах можна, покращити екологічні умови які могли б бути на рівні з містами значно меншої інтенсивності транспортного руху.

Однозначно врахування модернізованих методів планування транспортної інфраструктури необхідно передбачати у перспективних планах всіх населених пунктів. Проте, вносячи такі зміни в містах де екологічні умови потребують прийняття негайних рішень, їхні показники можуть значно змінитися в кращу сторону.

До екологічних заходів трансформаційних етапів слід відносити комплексний набір дій, який вживається на кожному етапі розвитку транспортної інфраструктури. Модернізація транспортної інфраструктури, з боку екологізації, вимагає вживання відповідних заходів, які підвищують якісні показники для перебування людини, зменшенням шкідливих впливів. Розглянемо більш детальніше такі заходи відносно до кожного типу населеного пункту.

1. В сільських населених пунктах, може проводитися засадження вздовж автомобільних доріг зелених насаджень, встановлення шумових екранів у випадках, якщо через такий населений пункт проходить автомагістраль, відселення мешканців на більш дальші відстані, влаштування шумозахисних тунелів, переселення населеного пункту на один бік автомагістралі.

2. В малих містах слід врегульовувати швидкість руху транспортних засобів правилами дорожнього руху, передбачати розділення зеленою смугою пішохідних тротуарів з проїжджою частиною, використовувати дрібнозернисті матеріали для покриття автодоріг.

3. В центрах середніх, великих та крупних міст можна передбачати перекриття автодоріг для транзитного руху, переведення пішохідних тротуарів вздовж таких доріг у технічний тротуар для догляду за будинками та автодорогами, пішохідні тротуари прокладати в середині кварталів, або змінити сусідні вулиці в пішохідні. На віддалених від центру територіях можна передбачати підвищену щільність озеленення, регулювання руху дорожніми правилами.

4. В найкрупніших містах слід влаштовувати наземні або підземні шумозахисні тунелі, пішохідний рух зосереджувати в центри кварталів, розвивати автопаркову інфраструктуру та громадський транспорт.

Такі екологічні заходи можуть вимагати в перспективі додаткових територій чи конфігурацій кварталів, щоб можна було їх використати для наступного етапу трансформації транспортної інфраструктури. Історичні райони, досить чітко дають зрозуміти приреченість на високу інтенсивність руху, така ситуація складається через непередбачуваність розвитку транспортних засобів.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що місце для екологічних заходів в населених пунктах потрібно передбачати ще на початкових етапах розвитку населеного пункту. Це значно відрізняє планувальні методи та підходи до будівництва транспортної інфраструктури в населених пунктах. Перелік екологічних заходів може виступати, свого роду, як класифікаційний інструмент для різного типу населених пунктів. З свого боку, такі заходи допомагають скоротити пошуки якісних рішень для здійснення наступного кроку.

Список використаних джерел

1. Міста України (за населенням). URL: <http://surl.li/kbkoх> (дата звернення: 15.05.2023).

*Марина Мигун,
аспірантка кафедри політичних наук і права,
ORCID: 0000-0001-7505-7042
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ДО ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СИСТЕМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Місцеве самоврядування як форма державного управління базується на демократичних принципах та має свої особливості. Для переважної кількості європейських країн місцеве самоврядування посідає вагомим місце у контексті децентралізації влади і є основою для функціонування місцевих органів управління. У наше сьогоднішнє, коли в Україні відбувається формування нової післявоєнної моделі місцевого самоврядування, важливим є дослідження та вибір системи зі своїм багаторічним досвідом, положення якої у післявоєнний період будуть взяті, як фундаментальні. Спільнотою прийнято виділяти п'ять моделей місцевого самоврядування:

- *англосаксонська модель (США, Велика Британія, Австралія)* передбачає обрання в усіх адміністративно-територіальних одиницях представницьких органів на певний строк, як правило, не більше трьох років. Місцеві представницькі органи формально виступають та функціонують автономно в межах наданих їм повноважень. Пряме підпорядкування нижчих органів вищим не запроваджується. Для англосаксонської моделі характерною є відсутність на місцях повноважних представників центральної влади [5, с. 163];

- *континентальна модель (Італія, Франція, Фінляндія)* характерна поєднанням, з одного боку, виборності представницьких та виконавчих органів на первинному рівні самоврядування (у громадах, комунах) та, з другого – призначення з «центру» повноважних представників державної влади (комісарів, префектів) на регіональному рівні;

- *німецька модель (Австрія, Німеччина)* уособлює поєднання рис вищезазначених англосаксонської та континентальної моделей. Головною відмінною рисою є сполучення автономного місцевого самоврядування на низовому територіальному рівні з державним управлінням на вищому рівні;

- *іберійська модель (Латинська Америка)*, де роль представників центральної влади є значною, враховуючи форму держави та вплив президентської гілки влади на державне управління [3, с. 391];

- *радянська модель* заснована на принципі повновладдя представницьких органів на відповідній території. Особливість моделі пов'язують з ієрархічною підпорядкованістю складових ланок.

Аналіз вище перерахованих моделей демонструє, що найбільшу адаптивність маємо з континентальною моделлю. Континентальна (французька) система передбачає співіснування вертикалі державного управління і системи горизонтального децентралізованого управління, що займається вирішенням питань життєзабезпечення території. Прикладом застосування континентальної моделі місцевого самоврядування є Франція. Зародження реформи децентралізації визначають 1982 р. та пов'язують з Президентом Ф. Міттераном, але ідейний фундамент адміністративно-територіального реформи закладений з 1960-х років, а саме з часів президентства Шарля де Голля.

Децентралізація Франції відбулася у два основні етапи. *Початковим етапом* реформи децентралізації був поступовий курс на делегування повноважень в галузі управління та соціально-економічного розвитку органів місцевого самоврядування і розширення їх автономії. Важливою характеристикою етапу стали також деконцентрація та інституалізація місцевого самоврядування [2, с. 73]. Так, регіон став адміністративно-територіальною одиницею, який має всі необхідні повноваження [6].

Другий етап децентралізації спрямований на вирішення політичних процесів, співвідношення соціальних груп та політичних факторів, які їх представляють, і як результат мали політичні наслідки. Розподіл повноважень між органами місцевого самоврядування направлені на зменшення територіального управління та державних витрат.

Якщо провести аналогію, можна помітити, що структура децентралізації Франції має чимало спільного зі структурою реформи децентралізації в Україні. Стосується це як фінансової складової, так і складової міжмуніципального співробітництва, укрупнення громад. На етапі післявоєнного відродження перед Україною постануть ідентичні питання і проблематика, що і були до війни.

По-перше, і одне із основних - це фінансова автономія, самостійність громад, яку можна досягти за рахунок залучення інвесторів, міжнародних капіталів та надходжень. Після війни значна кількість громад зіштовхнеться з потребою заощаджень фінансів, низьким ресурсним забезпеченням та нестачею кадрів. Інвестиції іноземних капіталів допоможуть у вирішенні фінансових складнощів.

По-друге, аспект міжмуніципального співробітництва. Відповідно до Реєстру про співробітництво громад [4] станом на 28.02.23 р. зареєстровано 925 угод. У співвідношенні до кількості об'єднаних територіальних громад (періодом на 02.05.23 р. їх налічується 1439) [1], маємо дуже низькі показники співробітництва.

По-третє, укрупнення регіонів, тому як реформа 2020 року не торкнулася обласного рівні. Реалізація цих заходів потребуватиме політичного союзу зацікавлених соціальних груп та спільної взаємодії.

Таким чином, орієнтуючись на найкращі практики європейських країн щодо ідейного функціонування органів місцевого самоврядування, особливо Франції, варто брати до уваги політичні передумови реалізації реформи. Світова практика зазначає, що французька модель на сьогодні є найуспішнішою моделлю впровадження реформи децентралізації. У свою чергу післявоєнний період в Україні вимагатиме чітких політичних рішень по територіальному відновленню громад та подальших заходів покращення системи місцевого самоврядування.

Список використаних джерел

1. Децентралізація дає можливості. Кількість територіальних громад. URL: <http://surl.li/ksuyi> (дата звернення: 02.05.2023).
2. Перегуда Є. В. Виконавча влада України: Політико-правові аспекти модернізації: монографія. К.: Логос, 2013. 408 с.

3. Попко В. Іберійська модель місцевого самоврядування. Часопис Київського університету права. 2016. № 3.
4. Реєстр договорів про співробітництво територіальних громад від 28.02.2023р. URL: <http://surl.li/kcuym> (дата звернення: 02.05.2023).
5. Стешенко Т., Шпак Ю. Сучасні моделі місцевого самоврядування. URL: <http://surl.li/ekxnu> (дата звернення: 02.05.2023).
6. La loi constitutionnelle du 28 mars 2003 relative à l'organisation décentralisée de la République. – Retrieved from: <http://surl.li/efwju>.

БУДІВЕЛЬНЕ ПРАВО

*Катерина Апанасенко,
доктор юридичних наук, доцент,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-2917-1255>*

ПРО ОКРЕМІ ЗАКОНОПРОЄКТНІ ІДЕЇ У ГАЛУЗІ МІСТОБУДУВАННЯ У СВІТЛІ ПРАКТИКИ ЄСПЛ

На розгляді у Парламенті України зараз перебуває законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування сфери містобудівної діяльності» [1], зміст якого викликав серйозні застереження в Асоціації міст України [2], Міністерстві культури та інформаційної політики України [3] тощо. Зважаючи на потенційний вплив відповідного закону на галузь містобудування та його експонентне зростання в обставинах післявоєнної відбудови України, завданням цього дослідження є предметніший аналіз деяких із озвучених публічно проблем, зокрема, з урахуванням практики Європейського суду з прав людини (далі – Суду, ЄСПЛ). Зупинимося на двох проблемах: одна з них стосується звуження сфери державного регулювання дозвільних відносин у галузі охорони культурної спадщини, інша – введення альтернативного державному – приватного – виду містобудівного контролю.

Щодо першого питання. У своїй дисертаційній роботі авторка достатньо глибоко проаналізувала стан правового регулювання дозвільних відносин у сфері охорони культурної спадщини і виявила чисельні прогалини й недоліки [4, с. 322-345, 356-360]. Це один із серйозних факторів, що обумовлюють сталу для країни проблему збереження культурної спадщини, яка ще до війни руйнувалася у великих масштабах унаслідок протиправних будівельних та земляних робіт [4, с. 344-345, 364]. Іншими причинами фахівці визначають відсутність

контролю за виконанням законів, низьку правову культуру підприємців-забудовників та місцевих органів влади тощо.

Відомо, що правова поведінка й культура швидко не змінюються. Тому в наявній ситуації очевидною задачею держави є посилення державного регулювання й контролю у сфері охорони культурної та археологічної спадщини, а не його звуження, як пропонує законопроект.

Так, законопроект (ст. 31-2 нової редакції Закону «Про регулювання містобудівної діяльності» (далі – законопроекту)) передбачає здійснювати погодження проєктної документації на будівництво з органом охорони культурної спадщини тільки щодо науково-проєктної документації на реставрацію та складових частин проєктної документації на нове будівництво та реконструкцію об'єктів, розташованих на території об'єкта всесвітньої культурної спадщини та його буферної зони. У пропонованих процедурах державної реєстрації права на виконання підготовчих робіт і права на виконання будівельних робіт (ст. 34 – 36 законопроекту) не передбачається долучати органи охорони культурної спадщини до аналізу правомірності забудови, як і в інший спосіб перевіряти відповідність планованих робіт пам'яткоохоронному законодавству. Поодинокі підстави відмови в реєстрації названих прав, пов'язані з наявністю в об'єкта знесення, реставрації тощо статусу пам'ятки культурної спадщини (ч. 11 ст. 35, ч. 13 ст. 36 проєкту), абсолютно не вирішує питання збереження культурної спадщини.

Як наслідок, поза контролем уповноважених державних органів залишається забудова охоронюваних територій та об'єктів культурної спадщини, окрім об'єктів всесвітньої культурної спадщини та їх буферної зони.

За чинним Законом «Про охорону культурної спадщини» (п. 17 ч. 2 ст. 5, п. 13 ч. 1 ст. 6) потрібно отримувати дозвіл на проведення будівельних робіт від органу охорони культурної спадщини. Ці правила не знаходять відображення в містобудівному законодавстві, а за законопроектом вони по суті стають мертвими нормами, адже при автоматичній реєстрації прав на підготовчі та будівельні роботи наявність такого дозволу не перевірятиметься.

Описаний законодавчий підхід є необґрунтованим, суперечить публічним інтересам у збереженні об'єктів культурної спадщини. Правова поведінка забудовників не свідчить на користь дерегуляції цієї сфери, що авторка обґрунтувала раніше [4, с. 345, 359], і про що заявляє Міністерство культури.

Достатньо жорсткий підхід законодавців до державного регулювання й контролю в галузі охорони культурної спадщини є нормою в законодавствах різних країн світу [4, с. 324]. Добре це ілюструє й практика ЄСПЛ. У фокусі уваги Суду в подібних справах – обмеження у використанні власності, обумовлені віднесенням її до категорії культурної спадщини (справа «*Petar Matas v. Croatia*») або перебуванням в охоронюваній зоні (наприклад, справа *CEA Ferme de Fresnoy v. France*). Охорона культурної спадщини визнається легітимною метою втручання в реалізацію права власності. Суд вважає конвенційними добросовісні та своєчасні дії державних органів для досягнення цієї мети. Важливо, щоби держава своєчасно інформувала власників про охоронні заходи, пропонувала їм варіанти полегшення тягаря обмежень їхніх прав, створювала доступні й ефективні правові механізми для оспорення вжитих заходів (*Phocas v. France, Potomska and Potomski v. Poland, CEA Ferme de Fresnoy v. France тощо*).

Щодо другого питання. Законопроектні ідеї про запровадження приватного містобудівного контролю, включаючи альтернативу для суб'єктів містобудівних відносин обирати між державним і приватним контролем (ст. 38-1 – 38-3), також викликає серйозні застереження.

Прекрасний юридичний аналіз відповідних законопроектних норм проведено Головним юридичним управлінням Апарату ВРУ (п. 9) [5]. Слушними є твердження про невиправдану передачу функцій держави чи місцевого самоврядування суб'єктам господарювання, що не узгоджується з конституційними приписами (ст. 5, 13, 19 Конституції України) та нормами Закону «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», Цивільного кодексу України та Господарського кодексу України.

Суттєвими видаються й корупційні ризики. Презумпція раціональності, запропонована теоретиками економічного аналізу права

[6, с. 127–128], підказує, що створювати відповідні суб'єкти господарювання будуть учасники будівельного ринку. Як наслідок, відносини з містобудівного контролю певною мірою можуть «замкнутися» на взаєминах кількох забудовників, без жодного державного чи громадського впливу на їхній перебіг.

Після введення в дію пропонованих законодавчих змін важко стверджувати про ефективність державного контролю у сфері містобудування. І вже зовсім нелогічними є законопроектні норми про можливість вибору виду контролю де-факто порушником містобудівного законодавства. Щороку органи ДАБК виявляють чисельні містобудівні правопорушення. За пропонованими змінами відповідні порушники матимуть змогу обирати суб'єкта контролю за власними протиправними діями, що є просто не пояснюваним.

Ознайомлення з практикою ЄСПЛ підказує про неможливість або складність внесення подібних новел у систему містобудівного контролю.

Будівельна діяльність розглядається Судом як різновид небезпечних видів господарювання, щодо яких держава за статтею 2 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод має нести конкретні позитивні зобов'язання, наприклад, це належне територіальне планування та контрольована міська забудова, а також *проведення нагляду за будівельними роботами* (справи *M. Özel and Others*, п. 173-175, *Cevrioğlu v. Turkey*, п. 57, 67). Суд наголошує на виключній важливості наглядових/ інспекційних заходів щодо дотримання будівельних правил і визнає обов'язком держави створення ефективного механізму інспекцій будівельних майданчиків, на які вона видає дозволи, враховуючи рівень їхньої небезпеки. Суд вважає розумним очікувати від держави проведення інспекції протягом проміжку 2-8 місяців триваючих будівельних робіт (*Cevrioğlu v. Turkey*, п. 62, 66-68).

На відміну від інших сфер регулювання, у практиці ЄСПЛ важко знайти рішення, де би схвалювалася альтернатива державному містобудівному контролю та нагляду або допускався розсуд держави вирішувати це питання за рахунок передачі відповідних функцій приватному сектору економіки.

Отже, пропонована законопроектом часткова дерегуляція дозвільних і контрольних відносин у галузі містобудування:

- не має під собою об'єктивних пояснень з точки зору попереднього досвіду проявів правової дисципліни суб'єктами цих відносин,
- не має фінансово-економічного обґрунтування [1],
- не має обґрунтування з огляду на практику ЄСПЛ.

Список використаних джерел та літератури

1. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування сфери містобудівної діяльності (реєстр. № 5655 від 11.06.2021, 5 сесія ІХ скликання). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/26981> (дата звернення 05.12.2022).

2. Лист Асоціації міст України № 5-816/22 від 28 листопада 2022 р. URL: <https://kievvlast.com.ua/project/resources/attachments/4Ip3phRp.pdf> (дата звернення: 05.12.2022).

3. Пропозиції Міністерства культури та інформаційної політики України до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування сфери містобудівної діяльності» (реєстр. № 5655 від 11.06.2021), перше читання. URL: <http://surl.li/ksuuv> (дата звернення: 05.12.2022); МКІП наполягає на врахуванні зауважень до законопроекту №5655, інакше він може призвести до знищення української культурної спадщини (28 листопада 2022 р.). <http://surl.li/ksuuo> (дата звернення: 05.12.2022).

4. Апанасенко К.І. Дозвільні правовідносини у сфері господарювання: проблеми теорії і практики. К.: ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Макутова Національної академії наук України», 2020. 430 с.

5. Зауваження Головного юридичного управління Апарату ВРУ до проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування сфери містобудівної діяльності (реєстраційний № 5655, друге читання). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1563413> (дата звернення: 05.12.2022).

6. Воловик О.А. Погляд на право і розвиток економіко-правового дискурсу: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2014. 272 с.

Олександр Батанов,
*доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України,
провідний науковий співробітник відділу
конституційного права та місцевого самоврядування
Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України*

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ МУНІЦИПАЛЬНОГО ПРАВА У ВИМІРІ МІСТОБУДІВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АСПЕКТ

В останнє десятиліття в Україні в силу об'єктивних та суб'єктивних, внутрішніх та зовнішніх чинників, які мають політично та економічно мотивувати як центральну, так і місцеву владу, склалася ситуація «вікна можливості» для реалізації найзначнішого реформаторського проекту періоду новітньої незалежності України – проведення повномасштабної реформи у сфері децентралізації. Адже реальне місцеве самоврядування та самоорганізація територіальних громад – це конкретний крок у напрямі подальшої лібералізації управління на місцях, пов'язаний з вирішенням проблем формування громадянського суспільства та соціальної, правової, демократичної держави, посиленням захисту прав людини, їх практичною реалізацією. До того ж, реалізація справжньої муніципальної реформи в нинішніх умовах є однією з відповідей на загрози унітарності та територіальній цілісності України.

У цьому аспекті слід відзначити, що одним з чинників у становленні та розвитку демократичної правової системи України є формування муніципального права як самостійної галузі права України. Сьогодні муніципальне право – це галузь права яка динамічно розвивається. В основі її формування знаходяться об'єктивні матеріальні передумови, які пов'язані насамперед з наявністю самостійного для муніципального права предмета правового регулювання як особливої сфери суспільних відносин, які виникають на базі тієї системи самоорганізації людей, яка визнається та функціонує за місцем їх проживання.

Формування доктрини та практики муніципального права є своєрідним детектором розвитку демократії в Україні, що концентрують у собі усі найскладніші суспільно-політичні, господарсько-економічні, соціально-культурні та інші проблеми перехідного періоду, віддзеркалюють його суперечливість, незавершеність та невизначеність багатьох процесів та рішень.

За останні три десятиліття вітчизняна юридична наука виробила певні підходи до проблем місцевого самоврядування та муніципального права (М. О. Баймуратов, В. І. Борденюк, О. М. Бориславська, І. А. Галіахметов, К. В. Головка, В. П. Грובה, І. В. Дробуш, Б. В. Калиновський, В. М. Кампо, М. І. Корнієнко, В. В. Кравченко, П. М. Любченко, Н. В. Мішина, М. П. Орзіх, В. Ф. Погорілко, М. О. Пухтинський, С. Г. Серьогіна, В. А. Стрільчук). Прийняття Конституції України, формування законодавства про місцеве самоврядування, розвиток муніципального статутного права стали потужним поштовхом до активізації української муніципалогії. Нові юридичні категорії та конструкції, запозичені зарубіжні моделі та рецеповані міжнародні стандарти, реалізовані муніципально-правові інститути й окремі норми стали об'єктом багатьох наукових розвідок.

Незважаючи на складний, багатоплановий та різнофункціональний характер муніципально-правової матерії (муніципальні права людини, муніципальна демократія участі, муніципальні органи та їх служби, муніципальний устрій, муніципальна власність, муніципальні фінанси тощо), колосальну джерельну базу, суттєвий вплив муніципальних традицій, установок, доктрин, звичаїв тощо, муніципальне право є явищем динамічним, мобільним, яке швидко розвивається, вдосконалюється під впливом об'єктивних та суб'єктивних чинників, зовнішніх, так і внутрішніх процесів, які відбуваються у сучасних державах тощо.

Суспільно-правовий статус муніципального права значно підвищується та ускладнюється у зв'язку з тенденціями його антропологізації, політологізації, соціологізації, економізації, екологізації, психологізації, впливу на нього сучасних цифрових технологій, підвищення ролі фундаментальних академічних досліджень

та муніципально-правової освіти при підвищенні теоретичного та практичного інтересу до муніципальної (насамперед, статутної) нормотворчої техніки та технології муніципально-правового будівництва тощо.

Відповідні тенденції детермінують виникнення та формування нових інститутів та, особливо, субінститутів муніципального права, що є відносно самостійними компактними та функціонально обумовленими об'єднаннями муніципальних норм, що покликані здійснювати регулювання різних за обсягом єдиних груп суспільних відносин, чи окремих сторін, елементів суспільних відносин певного виду. Субінститути можуть об'єднуватися в складі основних інститутів, але ієрархія інститутів муніципального права не завжди є вертикальною – субінститути можуть існувати і безпосередньо в складі генеральних інститутів, «паралельно» з основними інститутами. Субінститути мають всі ознаки, притаманні класичним інститутам права, але ці ознаки перебувають у більш усіченому вигляді. Так, до субінститутів муніципального права можна віднести й сукупність муніципальних норм, що регулюють відносини щодо участі суб'єктів місцевого самоврядування у містобудівній діяльності.

Відповідна тематика відноситься до нових напрямків розвитку муніципальної доктрини та практики, виокремлюючись у цілісний масив містобудівних правових норм та наукових знань у межах загального концепту муніципально-правового регулювання в умовах децентралізації, громадянського суспільства, соціально-правової держави та конституційної економіки.

В основі виникнення та формування відповідного концепту є розуміння децентралізації повноважень у сфері містобудування як одного з найважливіших та суспільно актуалізованих напрямів децентралізації та муніципалізації публічного управління архітектурно-будівельною галуззю, що пояснюється з наступних аксіологічних, функціонально-телеологічних, концептуально-онтологічних та практично-праксіологічних позицій.

Фундаментальними принципами проведення сучасних демократичних реформ проголошується децентралізація публічної влади

та субсидіарність у наданні публічних послуг. Реальне місцеве самоврядування – це конкретний крок у напрямі подальшої лібералізації управління на місцях, пов'язаний з вирішенням проблем формування громадянського суспільства та соціально-правової держави, посиленням захисту прав людини, їх практичною реалізацією.

Тому, актуальність глибокого осмислення проблематики місцевого самоврядування як з точки зору генезису, організації та функціонування його інститутів та функцій, так і базисних принципів і стандартів, які вироблені не лише на міждержавному та глобальному рівнях, а у межах окремих суверенних держав та самоврядних територіальних громад, у тому числі в аспекті реалізації їх завдань та функцій в окремих сферах та секторах суспільного життя, яскравим прикладом яких є сфера містобудування, має не лише науково-методологічне і політико-ідеологічне, але й важливе соціально-практичне значення. Усвідомлення феномену місцевого самоврядування як через призму міжнародних стандартів та фундаментальних принципів, зафіксованих у них, так і через призму ординарної діяльності його суб'єктів у сфері містобудування, у повному обсязі дає можливість знайти адекватні напрями і форми розвитку муніципальної демократії та соціально-правової державності на сучасному етапі.

Процес становлення муніципальної демократії, реалізації її засад та функціонування її інститутів в усі часи пов'язувався або з опором суспільства державній владі, конфліктами з її інститутами, або ж взаємодією з нею, внаслідок чого формується авторитарний або демократичний стиль суспільно-політичного життя і управління, утверджується різний рівень свободи людини. Зрозуміло, кожна демократична держава об'єктивно має бути зацікавленою в утвердженні муніципальної демократії та прав територіальних громад на самостійне вирішення питань місцевого значення, у тому числі й містобудівного характеру.

Зрозумілим є також і те, що для цього у конституційному механізмі публічної влади держава та громадянське суспільства мають об'єднати свої зусилля щодо досягнення спільних завдань та цілей, які обумовлюють загальний зміст та спрямованість їх діяльності – права

людини, їх реалізація та захист. Таке об'єднання й утверджується на концептуальному та прикладному рівні як механізм взаємодії муніципальної влади як публічної влади територіальних громад та влади, яку здійснюють місцеві органи виконавчої влади, у процесі реалізації їх завдань та функцій. Дослідження процесів становлення, організації та функціонування публічної влади на місцях має глибокий сенс: воно формує його (процесу) теоретичне підґрунтя, чим забезпечує цілеспрямованість і системність соціально-політичних трансформацій, убезпечує від можливих похибок і суб'єктивних збочень.

Варто розуміти й те, що визнання територіальних громад як основних носіїв функцій місцевого самоврядування, наділення їх максимальним обсягом повноважень та реальних можливостей їх реалізації у містобудівній сфері дає можливість найширше врахувати життєво важливі інтереси членів територіальної громади при здійсненні просторового планування, подальшого розвитку відповідних територій, що потребує застосування комплексного підходу до формування ефективної землевпорядної, економічної, екологічної, соціальної, архітектурно-будівельної моделі забудови (урбанізації) населених пунктів.

Муніципально-правовий вимір містобудівної діяльності дозволяє зробити висновок, що у містобудуванні головну роль відіграє територіальний колектив, муніципальна співдружність, тобто спільнота людей, асоційована за локально-територіальною ознакою – територіальна громада, яка сама здійснює комплексну багатогранну й цілеспрямовану діяльність, спрямовану на створення матеріально-просторового середовища своєї життєдіяльності. Таку діяльність територіальна громада об'єктивно може здійснювати лише в колективістському розумінні, за допомогою відповідних функціонально-телеологічних, організаційних і структурно-нормативних чинників, тобто тільки у рамках місцевого самоврядування. Це дозволяє розглядати місцеве самоврядування як інституціональну та функціонально-телеологічну основу містобудівної діяльності. Саме з цих теоретико-методологічних позицій слід розглядати зазначену проблематику в

сучасних умовах становлення та розвитку децентралізованого підходу до здійснення публічної влади й управління.

Це, на нашу думку, з одного боку, сприяє визначенню інноваційного вектору розвитку муніципального права в органічному зв'язку з тенденціями субсидіарності, децентралізації та самоорганізації територіальних громад, демократичних засад суспільства і забезпечення прав людини, та, з іншого боку, – формуванню містобудівної діяльності як іманентної ознаки та характерної риси місцевого самоврядування, оскільки завдяки їй формується, впорядковується та модернізується життєвий простір людини як члена територіальної громади.

Таким чином, варто підкреслити, що визначення участі органів місцевого самоврядування у містобудівній діяльності, окреслення кола суспільних відносин, що виникають і розвиваються у процесі муніципально-правового забезпечення відповідних процесів, обґрунтування дієвих форм та способів муніципально-правової регламентації соціально-культурних, інфраструктурних, економічних, науково-технічних та інших відносин, пов'язаних із реалізацією і захистом прав людини, територіальних громад та інших суб'єктів у сфері містобудівної власності, у сучасній демократичній державі є актуальним предметом муніципально-правових досліджень.

Відповідна тематика, попри наявність окремих доволі оригінальних досліджень (прикладом чому зокрема є захищена у 2020 році докторська дисертація О. Г. Курчина на тему «Конституційно-правове забезпечення органами місцевого самоврядування містобудівної діяльності»), є затребуваною як з позицій теорії муніципального права, так і з точки зору практичної діяльності, спрямованої на удосконалення чинної та перспективної нормативно-правової бази законодавства України у сфері містобудівної діяльності.

Дослідження відповідної проблематики, яка за своєю предметною та функціональною спрямованістю знаходиться на стику муніципального, будівельного та земельного права, обумовлює постановку та передбачає послідовне вирішення цілого ряду теоретичних та прикладних завдань, а також напрацювання та перевірку робочих гіпотез, в тому числі шляхом:

- визначення аксіологічних, гносеологічних, онтологічних, функціонально-телеологічних підходів до містобудівної діяльності як об'єкту правового регулювання в сфері місцевого самоврядування;
- дослідження ролі та значення правового регулювання містобудівної діяльності в місцевому самоврядуванні;
- окреслення теоретико-методологічних засад містобудівної діяльності як сфери муніципально-правового регулювання;
- дослідження поняття компетенції органу місцевого самоврядування в сфері містобудівної діяльності;
- аналізу нормування та нормативізації повноважень органу місцевого самоврядування в сфері містобудівної діяльності;
- характеристики ролі міжнародних правових стандартів в містобудівній діяльності органів місцевого самоврядування;
- визначення особливостей децентралізації повноважень публічної влади та встановлення її зв'язку з компетенцією органів місцевого самоврядування в сфері містобудівної діяльності;
- дослідження діалектики взаємодії органів місцевого самоврядування та суб'єктів містобудівної діяльності в умовах децентралізації повноважень публічної влади;
- встановлення синергетичного зв'язку сталого місцевого розвитку і розвитку місцевого господарства з активізацією містобудівної діяльності в територіальній громаді;
- дослідження актуальних питань вдосконалення компетенції органів місцевого самоврядування в сфері містобудівної діяльності в умовах децентралізації тощо.

*Пархоменко Наталія Миколаївна,
доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАН України
завідувач відділу Інституту держави і права
імені В.М. Корецького НАН України*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Запровадження в Україні воєнного стану та негайна потреба стабілізації суспільних відносин, підтримання правопорядку спричинило швидку трансформацію механізму держави, пошук нових шляхів, форм та засобів організації державної влади та місцевого самоврядування. Саме це надало можливість Україні вже майже два роки вести жорстоку війну та одночасно підтримувати соціально-економічну стабільність, забезпечувати здійснення основних функцій держави.

В умовах воєнного стану механізм держави має отримати додаткові правові, інституційні та організаційні засоби, аби забезпечити ефективне державне управління, організацію влади на всій території держави, її відновлення на деокупованих районах. Саме з цією метою Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення керованості державою в умовах воєнного стану» від 24 березня 2022 року № 2156–ІХ, яким зокрема внесено зміни до законів України: «Про центральні органи виконавчої влади», «Про Кабінет Міністрів України» та «Про правовий режим воєнного стану».

Законом запроваджено таке: надання права у разі необхідності Кабінету Міністрів України в умовах воєнного стану визначати місцезнаходження міністерств, інших центральних органів виконавчої влади; надання повноважень сільському, селищному, міському голові територіальної громади, на території якої не ведуться бойові дії та не прийнято рішення про утворення військової адміністрації населених пунктів, за погодженням з керівником відповідної обласної військової адміністрації приймати низку важливих рішень; спрощення процедури прийняття кадрових рішень щодо політичних посад, посад державної

служби, посад в органах місцевого самоврядування, посад керівників суб'єктів господарювання державного та комунального секторів економіки в умовах воєнного стану; врегулювати особливості здійснення повноважень органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану; надання додаткових повноважень Кабінету міністрів України в умовах воєнного стану для ухвалення швидких рішень нагального характеру та ін.[1]

Загалом з 24 лютого 2022 року необхідно констатувати активізацію правотворчої діяльності Парламенту України. Зокрема, Верховна Рада України: розглянула 825 питань порядку денного; прийняла 384 закони в цілому, зокрема, 50 — у новій редакції; проголосувала 33 ратифікації та 15 денонсацій. Парламентом прийнято приблизно 100 законодавчих актів, безпосередньо спрямованих на протидію збройній агресії російської федерації, зокрема, 9 заяв та 24 звернення до міжнародної спільноти із цього приводу. У сфері європейської інтеграції вже прийнято 39 законів, 31 законопроект — за основу[2]. Втім практично всі ключові щодо організації роботи державного механізму нормативно-правові акти, Парламент України прийняв протягом перших півроку війни. Завдяки запровадженню відповідних правових регуляторів було налагоджено або стабілізовано економічну, соціальну, політичну та військово-промислову сферу, що в підсумку дозволило Україні вистояти та вести активну боротьбу за збереження державності та суверенітету, визначити власне місце на геополітичній мапі світу.

З новими викликами зіштовхнулась і судова влада в Україні. Зокрема йдеться про проблеми забезпечення організації та здійснення судочинства. Відповідно до ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства в умовах воєнного стану забороняється. 24.02.2022 Рада суддів України прийняла рішення «Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні в умовах припинення повноважень ВРП та воєнного стану у зв'язку зі збройною агресією збоку рф», а 03.03.2022 Верховна Рада прийняла Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо зміни підсудності судів». Окрім того ще

було прийнято низку розпоряджень та видано наказів щодо організації роботи судів в умовах загрози життю і здоров'ю відвідувачів суду, працівників апарату суду, суддів, зміну підсудності, умови припинення роботи окремих судів, форм проведення засідань суду, продовження процесуальних строків тощо.

Відповідно реалії воєнного стану змінили уявлення щодо традиційних механізмів організації публічної влади, форм та методів її здійснення. На різних рівнях влади було запроваджено нові посади, нові органи, які вже майже два роки виконують завдання із забезпечення громадського порядку, безпеки населення, контролю правового режиму воєнного стану та заходів, пов'язаних із життєдіяльністю в громадах.

З одного боку, такі органи покликані забезпечити обороноздатність населених пунктів, з іншого – захистити права, свободи та законні інтереси громадян, що мешкають на території цих міст та сіл. Саме в аспекті забезпечення прав і свобод громадян виникають проблеми, пов'язані із потребою чіткого уявлення та правової визначеності щодо повноважень нових органів влади та тих, що існували до війни, припинили або продовжують свою діяльність. Йдеться про військові адміністрації, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування – інститут народовладдя, через який здійснюють управління місцевими справами у низових адміністративно-територіальних одиницях шляхом самоорганізації жителів за згоди та при сприянні держави[3]. Втім щодо доцільності функціонування чи розпуску останнього під час війни наразі точаться дискусії.

Отже наразі в умовах воєнного стану одночасно співіснують та функціонують військові адміністрації, що перебравли на себе повноваження державних адміністрацій та органи місцевого самоврядування. Загалом протягом року відбулося налагодження взаємодії та конструктивного партнерства цих органів влади в ім'я здобуття перемоги і відбудови України.

Таким чином відбулося посилення централізації у системі виконавчої влади; зміна порядку реалізації функцій органів місцевого самоврядування, за якого пріоритетними стають функції, обумовлені воєнним станом та викликами у сфері національної безпеки і оборони.

Окремо варто згадати щодо трансформації сутності та змісту механізму держави, його апарату в аспекті вимог, виконання яких Європейський Союз у 2022 році визначив як умову того, що статус України як кандидата в члени Європейського Союзу збережеться, а саме: реформа Конституційного Суду України; продовження судової та антикорупційної реформ, включно з призначенням керівника САП; боротьба з відмиванням коштів; реалізація антиолігархічного закону тощо. Наразі окремі з цих вимог вже виконано. Окрім того, попри повномасштабну війну, влада продовжила активний процес адаптації українського законодавства до права ЄС. «Україна виконала 72% всіх зобов'язань, передбачених Угодою про асоціацію з Європейським союзом»[4].

Аналіз теоретичних засад механізму держави та їх практична реалізація в умовах воєнного стану в Україні та повоєнний період обумовлений нагальною потребою вдосконалення взаємодії між органами державної влади, апаратом держави та інститутами громадянського суспільства, а також приведення у відповідність до принципів та стандартів належного урядування в країнах Європейського Союзу. Адже ефективне державне управління є однією з передумов для демократичного розвитку, зміцнення громадянського суспільства, захисту прав і свобод громадян, є чинником забезпечення національної безпеки та оборони, політичної, економічної та соціальної стабільності.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення керованості державою в умовах воєнного стану» від 24 березня 2022 року № 2156–ІХ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1256191>.

2. Рік роботи Верховної Ради України в умовах війни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rada.gov.ua/news/Topovyna/233494.html>.

3. Місцеве самоврядування / О. В. Батанов // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба,

А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2019. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-67944>.

4. Місцеве самоврядування / О. В. Батанов // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2019. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-67944>.

*Олександр Пилипенко,
доктор історичних наук, професор,
кафедра гуманітарних дисциплін
Національного університету харчових технологій,
ORCID: 0000-0002-6096-9433*

ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПРО ПРАВОВИЙ СТАТУС ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

Визначення правового статусу окупованих територій Україна, як суверенна, незалежна держава розпочала ще на початку військово-політичного конфлікту на Донбасі. У 2015 р. Верховна Рада України ухвалила постанову, в якій визнала Російську Федерацію агресором і закликала міжнародну спільноту «визнати Російську Федерацію державою-агресором, що всебічно підтримує тероризм та блокує діяльність Ради Безпеки ООН, чим ставить під загрозу міжнародний мир і безпеку, а так звані «ДНР» і «ЛНР» визнати терористичними організаціями» [1]. Через три роки, у 2018 р., Україна визнала тимчасово окупованими територіями у Донецькій та Луганській областях ті частини території держави, в межах яких збройні формування Російської Федерації та окупаційна адміністрація Російської Федерації встановили та здійснюють загальний контроль. Відповідальність за матеріальну чи нематеріальну шкоду, завдану Україні внаслідок російської збройної агресії, законом покладено на РФ відповідно до принципів і норм міжнародного права.

9 грудня 2019 р. відбувся Паризький саміт «нормандської четвірки», який став першим заходом такого високого рівня, починаючи з 2016 р. На ньому сторонам вдалося підписати важливий документ, згідно якого передбачалось:

1) Повністю припинити вогонь. Ця домовленість постійно порушувалася російською стороною і навіть після досягнення згоди про повне та всеосяжне припинення вогню з 27 липня 2020 р. мають випадк[1]и обстрілів українських позицій та вбивства українських

солдат. Тим не менш загальне число втрат з початку припинення вогню значно скоротилося.

2) Оновити і реалізувати план розмінування територій: певний рух у цьому напрямі почався лише у липні 2020 р., а у серпні сторони узгодили 20 ділянок для розмінування.

3) Узгодити три нові ділянки для розведення сил до кінця березня 2020 р. Незважаючи на зусилля української сторони, принципової згоди щодо ще чотирьох нових ділянок вдалося досягти лише на початку вересня.

4) Прискорити обмін полоненими і надати доступу до місць їхнього розміщення представникам Червоного Хреста. Відбулося лише два обміни – у грудні 2019 та квітні 2020 р., у результаті яких було звільнено 96 українців, однак заплановані на осінь обміни було скасовано.

5) Відкрити нові пункти пропуску. Навіть в умовах карантину Україна забезпечувала роботу наявних КПВВ і пропускала громадян за наявності поважних причин з початку червня, а з 15 червня Україна в односторонньому порядку відновила повноцінну роботу всіх КПВВ. Лише наприкінці жовтня вдалося домовитися про синхронне відкриття з 10 листопада двох нових пропускних пунктів: «Щастя» і «Золоте». Але фактично вони не працюють, як і всі інші КПВВ, окрім «Станиці Луганської» і, частково, «Новотроїцького» – бойовики не пропускають людей у бік ОРДЛО.

6) Надати місії ОБСЄ повний доступ на окуповані території. Ця домовленість постійно порушується окупантами.

7) Продовжити переговори щодо правового статусу органів місцевого самоврядування в ОРДЛО [2].

В українському законодавстві потрібно було закріпити «формулу Штайнмайера» для проведення місцевих виборів в ОРДЛО. Свої пропозиції Київ надав ОБСЄ ще у червні 2019 р., але відтоді прогрес у цьому напрямі був відсутній. Не в останню чергу це було зумовлено наполяганням Росії на закріпленні особливого статусу територій у Конституції України, що було неприйнятним для української сторони. 15 грудня Верховна Рада була змушена продовжити ще на рік дію ст. 1

закону «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» [3].

У постанові про чергові місцеві вибори в 2020 р. Верховна Рада України зазначила неможливість проведення виборів на тимчасово окупованих територіях ОРДЛО та Автономної Республіки Крим [4]. Через неможливість забезпечити представництво спільних інтересів територіальних громад сіл, селищ і міст Донецької та Луганської областей не призначено і не було проведено виборів депутатів відповідних обласних рад. На початку листопада сторони представили свої плани щодо подальших переговорів. План Російської Федерації, внесений від імені бойовиків, відповідав баченню Москви, зафіксованому в Мінських угодах.

Згідно з ним, Україна спершу повинна була піти на суттєві політичні поступки і тільки потім отримати контроль над кордоном і територією ОРДЛО. Російський план містив навіть більш амбіційні цілі: вимогу розміщувати Збройні сили України в ОРДЛО лише за згодою Донецької і Луганської обласних рад, для організації зборів громадян України кількістю понад 100 осіб теж потрібен особливий дозвіл. Російська Федерація вимагала ухвалення цієї дорожньої карти Верховною Радою України і тільки після цього могли початися подальші кроки, зокрема і звільнення утримуваних осіб [5, с. 5]. На початку листопада 2020 р. Україна підготувала План спільних кроків, суть якого зводилася до наступного:

1. Не пізніше середини листопада 2020 р. – забезпечити повний і безумовний доступ міжнародних організацій, включно з Міжнародним комітетом Червоного Хреста, до всіх утримуваних осіб.

2. Не пізніше 15 грудня 2020 р. – звільнити утримуваних осіб за принципом обміну затриманих осіб «усіх на усіх».

3. Не пізніше середини грудня 2020 р. – збільшити склад моніторингової місії ОБСЄ до 1500 людей у порівнянні з 825 особами зараз. Вона має отримати безпечний доступ, зокрема, до ділянок кордону, не контрольованих Україною.

4. У робочій групі ТКГ узгоджується законопроект про амністію, який ухвалює Верховна Рада.

5. Верховна Рада ухвалює закон про особливості місцевих виборів на непідконтрольних територіях з врахуванням «формули Штайнмаєра».

6. Україна отримує контроль над кордоном.

7. До кінця 2020 р. – зустріч лідерів держав «нормандського формату», які оцінять процес реалізації домовленостей, обговорять умови безпеки та політичні умови для місцевих виборів.

8. Початок 2021 р. – демілітаризація непідконтрольних територій.

9. Забезпечення Україною нормального життя на звільнених територіях.

10. Росія скасовує документи, які передбачають пряме втручання у життя на непідконтрольних територіях, насамперед спрощений порядок надання їх жителям громадянства РФ.

11. Проведення місцевих виборів не пізніше 31 березня 2021 р. відповідно до Конституції та законів України та з дотриманням стандартів ОБСЄ.

12. Створення на колишніх непідконтрольних територіях вільної економічної зони, що має діяти протягом 30 років [5, с. 5-7].

У Тимчасовій контактній групі стверджували, що виведення іноземних військ, незаконних збройних формувань і найманців з території України на початку 2021 р. можливе. При цьому наводився приклад Ізраїлю, який вивів свої війська із «зони безпеки» в Лівані протягом доби після 18 років перебування в країні. За підрахунками спостерігачів у Донбасі нараховується близько 40 тис. бойовиків. Також наголошується дієвість пункту «Плану дій» про скасування владою Російської Федерації низки рішень і документів, які передбачають пряме втручання в життя ОРДЛО. До позитивних здобутків 2020 р. слід віднести те, що на початку червня Україна залучила до роботи мінської ТКГ в якості представників ОРДЛО переселенців з Донецька та Луганська.

До початку широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України 24 лютого 2022 р. в Україні діяло два окремі закони щодо тимчасово окупованих територій: Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» (далі- Закон) [6] – щодо АР Крим, а Закон

України “Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях” (далі – Закон 1) – щодо окремих районів Донецької та Луганської областей [7].

Законом України “Про внесення змін до Закону України “Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України у зв’язку з військовою агресією Російської Федерації проти України” від 15.03.2022 (далі – Закон 2) [9] та Законом України “Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України” від 21.04. 2022 (далі – Закон 3) були внесені зміни до Закону, а Закон 1 втратив чинність 07.05.2022 на підставі прийняття нового закону [9].

Таким чином, правовий режим на тимчасово окупованій території України з 07 травня 2022 року регламентується єдиним Законом. З урахуванням змін, внесених до Закону 2014 р. новими законами 2022 р (Законом 2, 3), тимчасово окупованою територією визначається:

1) сухопутна територія тимчасово окупованих Російською Федерацією територій України, водні об’єкти або їх частини, що знаходяться на цих територіях;

2) внутрішні морські води і територіальне море України навколо Кримського півострова, територія виключної (морської) економічної зони України вздовж узбережжя Кримського півострова та прилеглого до узбережжя континентального шельфу України, внутрішні морські води, прилеглі до сухопутної території інших тимчасово окупованих Російською Федерацією територій України, на які поширюється юрисдикція органів державної влади України відповідно до норм міжнародного права, Конституції та законів України;

3) інша сухопутна територія України, внутрішні морські води і територіальне море України, визнані в умовах воєнного стану тимчасово окупованими рішенням Ради національної безпеки і оборони України, введеним у дію указом Президента України. 4) надра під територіями і повітряний простір над цими територіями.

На термін дії зазначеного закону було запроваджено:

- особливий правовий режим перетину кордонів тимчасово окупованої території;
- особливий правовий режим укладення угод;
- проведення виборів і референдумів заборонено (парламентські вибори в мажоритарних округах півострова Крим, навіть у випадку дострокового припинення повноважень обраних там раніше депутатів. Забороняється діяльність, яка підлягає державному регулюванню (лицензування, отримання дозвольних документів, сертифікація та інша господарська діяльність), ввезення та/або вивезення товарів військового призначення, організація залізничних, автомобільних, морських, річкових, паромних, повітряних сполучень. Заборонено також використання державних ресурсів, в тому числі природних, фінансових і кредитних. заборонено здійснення грошових переказів та фінансування зазначених видів діяльності. Господарська діяльність допускається у випадку, якщо вона відповідає державним інтересам України, мирному врегулюванню конфлікту, деокупації або гуманітарним цілям.

Інші нормативно-правові акти також регулюють правовий режим окупованій території: Конституція України, Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», Закон України «Про прикордонний контроль», Кримінальний Кодекс України (ст. 332-1, 438), Кримінальний процесуальний кодекс України, КЗАП (ст. 202, 204-2), Розпорядження КМУ «Про тимчасове закриття пунктів пропуску через державний кордон та пункти контролю» [10]. Виходячи з цього, окупація території України Російською Федерацією зовсім не означає припинення дії законодавства України на цій території. Воно є чинним. Зберігається право на оформлення документів, які підтверджують громадянство України, засвідчують особу (її спеціальний статус) для громадян, які мешкають на окупованій території і осіб, що переселилися з тимчасово окупованої території. Документи видає центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері міграції. Також ці громадяни мають право на усі види соціального захисту.

Отже, на сучасному етапі слід ефективніше використовувати міжнародний досвід залучення зовнішніх донорів до відбудови

постконфліктних територій, зокрема у формі цільових фондів багатьох міжнародних організацій та участі ООН. У вітчизняному законодавстві закріплено правовий статус території ОРДЛО та тимчасово окупованих територій, що має важливе значення для відновлення територіальної цілісності України. Передбачено основні елементи концепта перехідного правосуддя, зокрема: кримінальне переслідування, звільнення від кримінального переслідування чи покарання, встановлення фактів, відшкодування шкоди, люстрація тощо. Обґрунтовано необхідність реформування економіки у процесі відбудови деокупованих територій та відмови від фіскальних преференцій при розробці державної стратегії відновлення і розбудови миру в південних та східних регіонах України.

Список використаних джерел

1. Постанова Верховної Ради України «Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором» від 7.01. 2015, № 129-VIII. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T150129> (дата звернення: 15.05.2023).
2. Мінський протокол. URL: <http://surl.li/kcuuy> (дата звернення: 15.05.2023).
3. Закон України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей». *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 45. Ст.2043.
4. Постанова Верховної Ради України Про призначення чергових місцевих виборів у 2020 році. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. №33. Ст. 230.
5. Кресіна І.О., Кресін О.В., Стойко О.М. __Відродження постконфліктних територій: світовий досвід і Україна. К.: Норма права, 2021. 148 с.

6. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 р. № 1207-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. №26. Ст. 892.

7. Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях». *Відомості Верховної Ради*. 2018. №10. Ст. 54.

8. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України" у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2138-20#Text> (дата звернення: 15.05.2023).

9. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2217-20#Text> (дата звернення: 15.05.2023).

10. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про тимчасове закриття деяких пунктів пропуску через державний кордон та пунктів контролю» від 26 лютого 2022 р. № 188-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 15.05.2023).

Наталія Сердюк,

*доктор юридичних наук, професор, кафедра політичних наук і права
Київського національного університету будівництва і архітектури,
ORCID 0000-0003-4279-4294*

НАУКОВО-ІННОВАЦІЙНІ ОСВІТНІ ЦЕНТРИ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ МІСТ І РЕГІОНІВ УКРАЇНИ.

Успішна адаптація в процесі активної вертикальної професійної мобільності залежить від якості отриманої певної професійної освіти або перепідготовки і придбаних при цьому управлінських, лінгвістичних, інформаційних, міжкультурних та інших компетенцій. Ці компетенції обслуговують процес освоєння і застосування професійних знань, що постійно розвиваються, підтримуючи конкурентоспроможність сучасних працівників-професіоналів. Під якістю освіти розуміється не тільки градація за рівнями освіти (професійно-технічна, вища, післядипломна), але і набір компетенцій, які виходять за рамки виключно вузькопрофільної спеціалізації, що оснащують молодого працівника практико-орієнтованими знаннями ефективної поведінки на ринку праці.

Таким чином, інститут освіти в цілому і компетентісний підхід до освіти, зокрема, є механізмом, що сприяє управлінню, контролю та подоланню ризиків, які виникають у процесі переходів всередині професії і під час зміни професії [1]. Компетентісний підхід поглиблює, розширює і доповнює академічний, та відповідає умовам ринкового господарювання, оскільки передбачає орієнтацію на формування поряд з професійними знаннями, уміннями та навичками розвиток універсальних здібностей та ключових компетенцій разом із професійними технологіями, які відповідають потребам ринку праці. У наукових дослідженнях необхідно сконцентруватися на вивченні довгострокових результатів від якості отриманої освіти і подальшої освітньої активності людини з точки зору їхньої ефективності в управлінні та подоланні адаптаційними ризиками в процесі професійної мобільності.

Таким чином, інноваційна освіта можлива лише в результаті

комплексу перетворень у змісті освіти, управлінні знаннями, технологіях освіти, мотивуванні й оцінці її якості. У сучасних умовах створення інноваційної моделі вищої освіти в країні вимагає значних зусиль за такими напрямками: вдосконалення системи управління вищою освітою; зміна змісту та організації навчального процесу; впровадження в навчально-виховний процес інноваційних освітніх технологій; створення систем менеджменту якості освіти; розвиток інноваційних форм інтеграції освіти, науки і виробництва; створення нових моделей закладів вищої освіти; підвищення ефективності наукових досліджень у закладах вищої освіти; вдосконалення кадрового потенціалу вищої школи.

Освіта є складовою частиною духовності людини і від її рівня залежить якість людських ресурсів певної держави. У добу інформаційних технологій неможливо вважатися цивілізованою державою без наявності освітнього комплексу, визнаного здійснювати високоефективну підготовку громадян.

Необхідно активно переходити на нові технології в освіті. Вона повинна набути рис індустріальності. Школи варто перетворити на центри, подібні технопаркам, академістечкам, які повинні розташовуватися у національних парках або заповідних зонах. У таких центрах можна здійснити концентрацію сучасних технічних засобів, чого не дозволяють зробити наші школи-маломірки, та університетські корпуси стиснуті житловими і виробничими кварталами. У таких територіально виділених комплексах, науково-інноваційних центрах, з'явиться можливість розмістити та ефективно їх використовувати лекційні, комп'ютерні, сервісні і виставочні комплекси, об'єднати в собі організації, фірми, об'єднання, що охоплюють весь цикл здійснення інноваційної діяльності від генерації нових ідей до випуску й реалізації наукоємної продукції.

Технопарки вперше з'явилися в США у Стенфордському університеті як результат збільшення кількості студентів після Другої світової війни та проблем з фінансуванням навчального закладу. З огляду на те, що університет володів великою ділянкою землі, яку не мав права продавати її, керівництвом навчального закладу було прийнято рішення здавати землю в довгострокову оренду для використання в якості

офісного парку. Орендарями могли виступати тільки високотехнологічні компанії, що дозволило забезпечити роботою випускників університету, а також розв'язати проблему дефіциту висококваліфікованих фахівців. Тим самим, навчальний заклад став отримувати дохід, а компанії могли скористатися лізинговими інструментами. Ідея Термана і її реалізація на території Стенфордського університету стали початком Кремнієвої (Силіконової) долини. (Англ. The Father of Silicon Valley) [2]. У Європейських країнах аналогічні наукові парки почали з'являтися у 70-х роках ХХ ст. Але, на відміну від технопарків США, вони розвивалися повільно, забезпечуючи наукові центри та університети набором необхідних послуг, сприяли пошуку інвесторів.

Технопарки створюються великими науковими центрами на спеціально відведених для них упоряджених територіях, які насичені першокласною інженерною, науково-виробничою, інформаційною і соціальною інфраструктурою.

У межах технопарків можливе створення венчурних фірм і венчурних фондів, основною діяльністю яких є проведення дослідно-конструкторських досліджень і розробка нових наукоємних ідей, які можна застосувати на практиці. Поняття венчурного бізнесу, як новий вид підприємницької діяльності, при якому фінансується підприємство, що працює над введенням у виробництво певної новації, увійшло в український діловий світ порівняно недавно. Це фірми або компанії, що займаються реалізацією ризикованих бізнес-проектів, серед яких, бізнес-ідеї, фірми-start-up, фірми-новачки, фірми-експансери.

Більшість цивілізованих держав вже сьогодні вкладають значний відсоток бюджету на розвиток і реформування освіти і науки за новими вимогами і стандартами сформованими у ХХІ ст. розуміючи неминучість переходу до нової освітньої системи.

Тому технопарки забезпечать основні напрями наукової діяльності безпосередньо КНУБА: підвищення якості архітектурних рішень і ефективності будівництва; створення ефективних будівельних конструкцій і вдосконалення методів їх розрахунку; удосконалення технологій, організації, економіки та управління будівництвом та реконструкцією об'єктів; розробка ресурсозберігаючих технологій,

виконання будівельно-монтажних робіт у складних умовах будівництва; створення, удосконалення та експлуатація будівельної техніки; підвищення ефективності інженерно-геодезичних робіт в будівництві; охорона праці та навколишнього середовища.

У таких центрах повинні працювати не лише педагоги, а й медики, інженери і фахівці різних напрямів діяльності – це індустрія виховання підростаючого покоління заснована не тільки на теорії, а й на практичному застосуванні. Сьогодні про таке виховання і навчання взагалі не говоримо, а повинні піклуватися про майбутнє нашої країни, про наших дітей. Саме вони продовжать будувати соціальну, правову, постіндустріальну державу, основу якої в наших силах закласти вже сьогодні, тим самим забезпечивши собі гідну старість.

В сучасній Україні створення таких наукових центрів стало можливим у зруйнованих містах. Відновлення яких, вимагає і дозволить застосування новітніх технологій просторового планування, як мегатренд впливу на розвиток сучасної соціальної держави у найближчі десятиліття відкриває можливість будівництва нових міст з новими сучасними функціями, в яких не буде проблем, що дісталися нам від архітектурних особливостей колишнього містобудування.

Державна соціальна політика України повинна взяти курс на перетворення рукотворного середовища соціуму, що оточує його, у бік впровадження новітніх архітектурних та містобудівних ідей і рішень, що прикрашають і полегшують життя людини, а також спрямованих на модернізацію виробництв, що взаємодіють з освітою та забезпечують високу комфортність робочого процесу для людини і гармонійну взаємодію цих виробництв із середовищем.

Відповідно до Цілей сталого розвитку (2015-2030 роки), схвалених на Саміті ООН у вересні 2015 року, на основі Європейської соціальної хартії було схвалено Стратегію подолання бідності (Розпорядження Кабінету Міністрів України 16.03.2016 № 161-р), у якій визначено напрями соціальної підтримки, що здатні створити основу для інтеграції безробітних у національний ринок праці та сприятимуть зниженню масштабів бідності: бронювання робочих місць, професійне навчання і перенавчання (перехід вищої освіти від парадигми «освіта на все життя»

до парадигми «освіта впродовж усього життя»), юридичне консультування, професійно-орієнтаційна робота, проведення спеціалізованих ярмарків вакансій, стимулювання самозайнятості, підтримка (фінансова, юридична, навчальна) у відкритті власної справи, надання психологічної допомоги тощо [3]. Доцільна розробка загальнонаціональних, регіональних, галузевих і міжгалузевих програм підготовки фахівців за інноваційно орієнтованими спеціальностями.

Інноваційна освіта можлива лише в результаті комплексу перетворень у змісті освіти, управлінні знаннями, технологіях освіти, мотивуванні й оцінці її якості. У сучасних умовах створення інноваційної моделі вищої освіти в країні вимагає значних зусиль за такими напрямками: вдосконалення системи управління вищою освітою; зміна змісту та організації навчального процесу; впровадження в навчально-виховний процес інноваційних освітніх технологій; створення систем менеджменту якості освіти; розвиток інноваційних форм інтеграції освіти, науки і виробництва; створення нових моделей закладів вищої освіти; підвищення ефективності наукових досліджень у закладах вищої освіти; вдосконалення кадрового потенціалу вищої школи.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 р. № 1401-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1401-19> (дата звернення: 15.05.2023).
2. Carolyn E. Tajnai, manager Stanford computer forum Stanford university, California, 94305 USA. May, 1985. URL: <http://surl.li/kcuzg> (дата звернення: 15.05.2023).
3. Як ООН підтримує Цілі сталого розвитку в Україні. Організація Об'єднаних Націй Україна: веб-сайт. URL: <https://ukraine.un.org/uk/sdgs>; Про схвалення стратегії подолання бідності: Розпорядження Кабінету Міністрів України 16.03.2016 № 161-р. URL: <http://surl.li/kcuza> (дата звернення: 15.05.2023).

Віталій Чернега,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри приватного права
Київського національного економічного ун-ту імені Вадима Гетьмана
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9118-6562>

«ПІДМУРОК» МЕХАНІЗМУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІСТОБУДІВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Норми права та їхні галузеві аналоги завжди перебувають у центрі уваги наукової спільноти. Проте «підмурок» механізму правового регулювання містобудівної діяльності (норми містобудівного права) поки що спеціально не розглядався.

Метою дослідження є формування візії «підмурка» механізму правового регулювання містобудівної діяльності в Україні.

Одним із елементів механізму правового регулювання містобудівної діяльності є *норми містобудівного права*. «Підмурок» механізму правового регулювання містобудівної діяльності становлять: Конституція України, Цивільний кодекс України (далі – ЦК України), Господарський кодекс України, Земельний кодекс України, закони України («Про регулювання містобудівної діяльності», «Про Генеральну схему планування території України», «Про основи містобудування», «Про архітектурну діяльність», «Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду», «Про землеустрій»), а також інші нормативно-правовими актами. Принагідно треба зазначити, що особливості регулювання містобудівної діяльності на територіях, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, у межах зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, визначаються Законом України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи».

У механізмі правового регулювання містобудівної діяльності значну роль відіграють *регулятивні норми*. Доцільно почергово розглянути їх. Так, згідно з абз. 1 ч. 2 ст. 16 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» містобудівна документація на місцевому рівні *може бути* оновлена за рішенням місцевих рад.

Інший приклад *уповноважувальних норм містобудівного права* фігурує в ч. 13 ст. 17 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» зміни до генерального плану населеного пункту *можуть* вноситися за результатами містобудівного моніторингу не частіше одного разу на рік.

Уповноважувальними також є норми, встановлені абз. 1 ч. 16 ст. 17 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» проведення експертизи містобудівної документації генеральних планів сіл та селищ може здійснюватися за рішенням замовників.

Другу групу регулятивних норм становлять *зобов'язуючі норми містобудівного права*. Приміром, відповідно до ч. 3 ст. 21 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» замовники містобудівної документації *зобов'язані* забезпечити: 1) оприлюднення прийнятих рішень щодо розроблення містобудівної документації на місцевому рівні з прогнозованими правовими, економічними наслідками та наслідками для довкілля, у тому числі для здоров'я населення; 2) оприлюднення проєктів містобудівної документації на місцевому рівні, пояснювальної записки, розділу «Охорона навколишнього природного середовища» або звіту про стратегічну екологічну оцінку на своїх офіційних веб-сайтах, а також вільний доступ до такої інформації громадськості; 3) реєстрацію, розгляд та врахування пропозицій громадськості до проєктів містобудівної документації на місцевому рівні; 4) проведення громадських слухань щодо проєктів містобудівної документації на місцевому рівні; 5) узгодження спірних питань між громадськістю і замовниками містобудівної документації на місцевому рівні через погоджувальну комісію; 6) оприлюднення результатів розгляду пропозицій громадськості до проєктів містобудівної документації на місцевому рівні.

Третю групу регулятивних норм становлять *заборонні норми містобудівного права*. Так, результати розгляду радою зазначених проєктів мають виключно рекомендаційний характер і *не можуть* вимагатися під час погодження та затвердження проєкту будівництва (абз. 2 ч. 5 ст. 20 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності»).

Заборонними також є норми, встановлені абз. 2 ч. 5 ст. 32 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» до незначних наслідків (СС1) *не можуть* бути віднесені об'єкти: характеристики можливих наслідків від відмови (стану об'єкта, при якому неможливо використовувати його або складову частину за функціональним призначенням) яких перевищують: рівень можливої небезпеки для здоров'я і життя людей, які постійно перебуватимуть на об'єкті, – 50 осіб; рівень можливої небезпеки для здоров'я і життя людей, які періодично перебуватимуть на об'єкті, – 100 осіб; рівень матеріальних збитків чи соціальних втрат, пов'язаних із припиненням експлуатації або з втратою цілісності об'єкта, – 2500 мінімальних заробітних плат (до розрахунку збитків не включаються збитки замовників будівництва, які будують об'єкти без залучення коштів державного або місцевого бюджетів, кредитних коштів, наданих під державні гарантії, коштів державних та комунальних підприємств, бюджетних установ); пам'ятки культурної спадщини національного та місцевого значення, визначені відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини; нове будівництво яких здійснюється в охоронній зоні пам'яток культурної спадщини національного та місцевого значення (розміри охоронної зони визначаються відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини»); об'єкти підвищеної небезпеки, ідентифіковані відповідно до Закону України «Про об'єкти підвищеної небезпеки»; житлові будинки понад чотири поверхи; об'єкти, які підлягають оцінці впливу на довкілля відповідно до Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» (крім об'єктів, які виробляють електричну енергію з енергії вітру, за умови позитивного висновку уповноваженого органу з оцінки впливу на довкілля).

Важливе місце в системі норм містобудівного права посідають *атипові норми містобудівного права*. *Норми-цілі містобудівного права* належать до атипових норм містобудівного права. Так, комплексний план розробляється та затверджується з метою забезпечення сталого розвитку територіальної громади з додержанням принципу збалансованості державних, громадських та приватних інтересів та з урахуванням концепції інтегрованого розвитку території територіальної громади (за наявності) (абз. 2 ч. 2 ст. 16¹ Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності»).

Згідно з абз. 1 ч. 1 ст. 18 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» план зонування території розробляється у складі комплексного плану, генерального плану населеного пункту з *метою* визначення умов та обмежень використання території у межах визначених функціональних зон.

Одним із видів атипових норм містобудівного права є *норми-дефініції містобудівного права*. Так, у Законі України «Про основи містобудування» містяться такі норми-дефініції містобудівного права: «містобудування (містобудівна діяльність)» (абз. 1 ч. 1 ст. 1), «містобудівна документація» (абз. 1 ч. 1 ст. 17).

Більшість норм-дефініцій містобудівного права фігурують у ст. 1 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності»: «будівництво», «генеральний план населеного пункту», «детальний план території», «замовник», «інженер-консультант», «інженерно-транспортна інфраструктура», «комплексний план просторового розвитку території територіальної громади», «концепція інтегрованого розвитку території територіальної громади», «лінії регулювання забудови», «містобудівна документація», «містобудівні умови та обмеження забудови земельної ділянки», «план зонування території (зонінг)», «програма комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини)», «приміська зона», «проектна документація», «схеми планування території на регіональному рівні», «сталий розвиток території територіальної громади», «територія», «червоні лінії», «засоби безперешкодного доступу до об'єктів», «маломобільні групи населення», «функціональна зона території».

У Законі України «Про регулювання містобудівної діяльності» також закріплено такі норми-дефініції містобудівного права: «містобудівний кадастр» (абз. 1 ч. 1 ст. 22), «єдина державна електронна система у сфері будівництва» (ч. 22¹), «електронний кабінет» (ч. 1 ст. 22³), «містобудівний моніторинг» (ч. 1 ст. 23), «адреса об'єкта нерухомого майна» (ч. 1 ст. 26³), «технічні умови» (ч. 1 ст. 30), «клас наслідків (відповідальності) будівель і споруд» (ч. 1 ст. 32), «технічна інвентаризація об'єкта нерухомого майна» (ч. 1 ст. 39³), «державний архітектурно-будівельний контроль» (абз. 1 ч. 1 ст. 41), «державний архітектурно-будівельний нагляд» (ч. 1 ст. 41¹).

Термін «лінійний об'єкт енергетичної інфраструктури» вживається в Законі України «Про регулювання містобудівної діяльності» у значенні, наведеному в Законі України «Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів». Термін «оператор системи розподілу» вживається у Законі України «Про регулювання містобудівної діяльності» у значенні, наведеному в Законі України «Про ринок електричної енергії».

У Законі України «Про архітектурну діяльність» фігурують такі норми-дефініції містобудівного права: «архітектурна діяльність», «об'єкти архітектурної діяльності (об'єкти архітектури)», «суб'єкти архітектурної діяльності», «архітектурне рішення», «проект», «завдання на проектування», «погодження проекту», «експертиза», «замовник», «інжинірингова діяльність у сфері будівництва (інжиніринг)», «архітектор (інженер), що має кваліфікаційний сертифікат», «технічний нагляд», «саморегульвні організації у сфері архітектурної діяльності».

У ст. 1 Закону України «Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду» закріплено такі норми-дефініції містобудівного права: «власник жилого (нежилого) приміщення», «застарілий житловий фонд», «інвестиційний проект комплексної реконструкції кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду», «інвестор-забудовник», «маневрений житловий фонд», «об'єкт реконструкції застарілого житлового фонду», «непридатні для проживання будинки», «реконструкція жилого

будинку», «реконструкція житлового фонду», «стартові жилі будинки», «суспільна потреба», «квартал (мікрорайон)».

У механізмі правового регулювання містобудівної діяльності важливо з'ясувати темпоральні питання, зокрема: початок перебігу строку (ч. 1 ст. 253 ЦК України), його закінчення (ст. 254 ЦК України), а також порядок вчинення дій в останній день строку (ч. 1 ст. 255 ЦК України). Ідеться про *темпоральні норми містобудівного права*.

Доцільно розглянути *оперативні норми містобудівного права*. Цей вид атипових норм фігурує, наприклад, у Розділі V Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» з назвою «Прикінцеві положення». Так, згідно з п. 9⁴ згаданого розділу Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» будівництво об'єктів, визначених підпунктом 1 п. 9³ цього розділу, здійснюється для забезпечення тимчасовим житлом внутрішньо переміщених осіб з числа працівників підприємств, переміщених із зони бойових дій, а також осіб, які належать до соціально незахищених верств населення. Перелік категорій соціально незахищених верств населення, які мають право на отримання житла в таких об'єктах, визначається Кабінетом Міністрів України.

Інший приклад оперативних норм містобудівного права міститься в п. 9⁵ Розділу V Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» Кабінетом Міністрів України може бути змінено перелік об'єктів будівництва, що підлягають обов'язковій експертизі під час дії воєнного стану, а також встановлено особливості проведення такої експертизи. Можна продовжувати наводити прикладні ілюстрації цього виду атипових норм містобудівного права (і не лише через призму приписів Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності»), але обсяг цієї наукової публікації унеможливорює це зробити.

Важливо також розглянути *колізійні норми містобудівного права*. Так, відповідно до ч. 2 ст. 3 Закону «Про регулювання містобудівної діяльності», якщо міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою, встановлено інші правила, ніж передбачені Законом «Про регулювання містобудівної діяльності», застосовуються правила міжнародного договору.

*Алла Бабюк,
кандидат юридичних наук, доцент, кафедра політичних наук і права,
Київський національний університет будівництва і архітектури
ORCID 0000-0002-5906-9366*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОЧИНІВ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ

Сьогодні в науковій літературі вживається ряд термінів якими означають правовідносини з іноземним елементом, зокрема: «правочин з іноземним елементом», «міжнародний комерційний договір (контракт)», «міжнародний комерційний правочин», «зовнішньоекономічний договір (контракт)» тощо.

Згідно зі статтею 202 Цивільного кодексу України, правочином є дія, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків [1]. Відповідно, під правочином з іноземним елементом слід розуміти дію, спрямовану на набуття, зміну або припинення приватних правовідносин з іноземним елементом. В контексті міжнародного приватного права іноземним елементом виступає суб'єкт, об'єкт чи юридичний факт з іноземною ознакою.

З огляду на зазначене, міжнародний комерційний договір (контракт) та зовнішньоекономічний договір (контракт) можна вважати різновидом правочинів з іноземним елементом.

Відповідно до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», зовнішньоекономічний договір (контракт) – матеріально оформлена угода двох або більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їх іноземних контрагентів, спрямована на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав та обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності [2].

Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності мають право укладати будь-які види зовнішньоекономічних договорів (контрактів), крім тих, які прямо та у виключній формі заборонені законами України. Зовнішньоекономічний договір (контракт) може бути визнано недійсним

у судовому порядку, якщо він не відповідає вимогам законів України або міжнародних договорів України [2].

Міжнародний комерційний контракт, зазвичай, укладається між суб'єктами різної «національної приналежності». Таке ускладнення у цьому випадку характеризує ознаку суб'єкта правовідносин. Суб'єктом може бути іноземна юридична особа, іноземна фізична особа, яка займається підприємницькою діяльністю.

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про міжнародне приватне право», ознакою, яка характеризує суб'єктивний склад іноземного елемента, є: хоча б один учасник правовідносин є громадянином України, який проживає за межами України, іноземцем, особою без громадянства або іноземною юридичною особою [3].

Серед міжнародних договорів, що регулюють зовнішньоекономічні договори (контракти), можна виділити такі:

- «Конвенція ООН про позовну давність у міжнародній купівлі-продажу товарів» (1974 р.) (набула чинності для України 01.05.1994 р.);
- «Віденська конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів» (1980 р.) (набула чинності для України 01.02.1991 р.);

Щодо міжнародних комерційних договорів на практиці достатньо широко застосовуються також джерела недержавного регулювання – так зване «комерційне (торгове) право» або «звичаї міжнародного торгового та ділового обороту» такі як:

- «принципи міжнародних комерційних договорів УНІДРУА» (принципи UNIDROIT) (1994 р.);
- «принципи європейського контрактного права»;
- уніфіковані правила і звичаї, що публікуються Міжнародною торговельною палатою;
- типові контракти і рекомендації з складання міжнародних комерційних договорів, що розробляються різними міжнародними організаціями [4, с. 146].

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 15.05.2023).
2. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квітня 1991 р. № 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> (дата звернення: 15.05.2023).
3. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 р. 2709-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 15.05.2023).
4. Мироненко І. В. Міжнародне приватне право: Навчальний посібник. 2-ге вид., доповн. і перероб. К.: Алерта, 2013. 288 с.

Олена Кулеба,
кандидат юридичних наук,
доцентка кафедри політичних наук і права,
керівник Юридичного управління Держслужби з надзвичайних ситуацій,
Орест Філіпович, магістрант ОП
«Захист прав людини у сфері будівництва та містобудування»,
Київський національний університет будівництва і архітектури

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИМОГ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПІД ЧАС ПЛАНУВАННЯ ТА ЗАБУДОВИ ТЕРИТОРІЙ

24 лютого поточного року розпочалось широкомасштабне вторгнення російських військ на територію України. З перших годин цього вторгнення російські війська активно застосовували ракетні та артилерійські комплекси для нанесення ударів по цивільному населенню. Непоодинокими є випадки застосування ними видів озброєння, заборонених до використання відповідно до Конвенції про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію, укладеної в Женеві 10 жовтня 1980 року.

Більш того, практика повного ігнорування російською федерацією міжнародно визнаних правил та звичаїв ведення війни суттєво підвищує ризик застосування нею по відношенню до України зброї масового ураження, як то: хімічна, біологічна чи навіть ядерна зброя.

Куди сховатися від обстрілів? Запитання ще й досі доволі актуальне, хоч агресор уже більше року нищить наші міста й села. Про надійні сховища українці згадали відразу, щойно почалося широкомасштабне вторгнення. Почали цікавитися, де є ті сховища, що збудовані ще в радянські часи, і чи можна там надійно сховатися від бомбувань. А вже потім почали використовувати як сховища підвальні приміщення, намагалися їх пристосовувати для можливостей тривалого перебування там людей. Але виявилось, що навіть таких «сховищ», котрі можна пристосувати й потім використовувати, зовсім небагато.

Наразі, маємо вже тисячі загиблих та поранених українців, у тому числі сотні дітей.

При цьому, як засвідчили перші місяці широкомасштабної війни, можливості наявної в Україні системи цивільного захисту щодо забезпечення цивільного населення від описаних вище ризиків є вкрай обмеженими.

Переважна більшість укриттів, розташованих у населених пунктах можна класифікувати, як найпростіші укриття, тобто цокольні або підвальні приміщення, інші споруди підземного простору, в яких можливе тимчасове перебування людей (підвали в багатоквартирних будинках і навчальних закладах, паркінги тощо). Значна частина таких укриттів не обладнана евакуаційними виходами, не має доступу до систем водопостачання та водовідведення, не пристосована для зберігання продуктів харчування, не говорячи вже про спроможність захистити населення у випадку застосування зброї масового ураження.

Відповідно, наявна система цивільного захисту не в змозі повною мірою забезпечити захист людей від ризиків, пов'язаних з бойовими діями.

На сьогодні в Україні обліковується понад 21 тис. захисних споруд. Із них — майже 74 % - готові та обмежено готові до використання. Решта (26 %) - неготові до використання.

Найбільше захисних споруд належить до комунальної власності — 9680 споруд (46 % загальної чисельності), у державній власності перебуває — 5833 споруди (28 %), у приватній — 5577 споруд (26 %).

Звичайно, численні об'єднання співвласників багатоквартирних будинків ще в березні 2022 року почали самотужки облаштовувати паркінги (в кого вони, звичайно, є) та підвальні приміщення для їхнього використання під укриття з можливістю тривалого перебування там мешканців.

Почалося також масове облаштування підвальних приміщень у школах, лікарнях та адміністративних будівлях, бо законодавство тепер вимагає мати облаштовані захисні споруди в будівлях, у яких постійно перебуватимуть понад 50 фізичних осіб або періодично — понад 100 фізичних осіб.

Аналіз звітної інформації обласних та Київської міської державних (військових) адміністрацій щодо забезпечення укриття населення у об'єктах фонду захисних споруд свідчить, що укриття населення на підконтрольних Уряду України територіях здійснюється в 311 937 об'єктах фонду захисних споруд цивільного захисту, а саме: у 5231 сховищі, 14 032 протирадіаційних укриттях, 419 спорудах подвійного призначення, 78 швидкосторуджуваних захисних спорудах цивільного захисту та 292 177 найпростіших укриттях. Це дозволяє забезпечити захист приблизно 17,3 млн осіб, що складає близько 44 % населення України (станом на 01.01.2022 за даними Державної служби статистики України).

Зважаючи на такі обставини, постало питання про термінове розгортання в Україні мережі захисних споруд цивільного захисту, спроможних забезпечити, або принаймні суттєво підвищити рівень безпеки громадян.

У зв'язку з цим місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування вживаються заходи щодо збільшення фонду захисних споруд цивільного захисту, зокрема, з початку збройної агресії покращено стан готовності 2 838 захисних споруд цивільного захисту, обстежено та поставлено на облік як найпростіші укриття 2 587 об'єктів (споруд, приміщень), організовано фінансування заходів з облаштування та будівництва захисних споруд (у тому числі швидкосторуджуваних) на загальну суму 640,2 млн гривень.

Інформація про місця розташування усіх об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту доводиться до відома населення всіма доступними засобами (розроблено та розміщено на офіційних вебсторінках інтерактивні карти, буклети, доводиться інформація через ЗМІ тощо).

Окрім того давалась ознаки відсутності належної законодавчої бази щодо обов'язковості реалізації інженерно-технічних заходів цивільного захисту, вимог пожежної та техногенної безпеки під час розроблення містобудівної та проектної документації. Оскільки наявність розділу інженерно-технічних заходів цивільного захисту (ІТЗЦЗ) в містобудівній документації і раніше встановлювалась на рівні відповідних Державних

будівельних норм, однак на практиці вони не завжди діяли та реалізовувались.

Забезпечення ефективного захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій різного характеру, у тому числі спричинених воєнними діями, не можливо без удосконалення законодавства у сфері цивільного захисту.

Досвід організації та проведення заходів цивільного захисту в умовах збройної агресії російської федерації висвітлив певні законодавчі прогалини.

Питання постало так гостро, що народні депутати у співпраці із фахівцями Мінрегіону та ДСНС зареєстрували, терміново розглянули й ухвалили Закон України № 2486-IX від 29 липня 2022 року “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення вимог цивільного захисту під час планування та забудови територій” (далі – Закон № 2486), яким внесли зміни до Кодексу цивільного захисту України та Закону «Про регулювання містобудівної діяльності».

Норми цього Закону України врегулювали низку питань щодо обов’язковості реалізації інженерно-технічних заходів цивільного захисту, вимог пожежної та техногенної безпеки під час розроблення містобудівної та проектної документації. А це і будівництво захисних споруд та інших об’єктів, призначених для укриття населення, облаштування систем оповіщення та інформування, створення умов для стійкого функціонування об’єктів критичної інфраструктури та ряд інших питань. Також безумовно позитивна новація в цьому Законі – це врегулювання питань із орендою та підготовкою до використання споруд цивільного захисту у разі виникнення надзвичайних ситуацій.

Цей Закон України надзвичайно своєчасний та є відповіддю на запит суспільства щодо посилення безпеки та захисту населення і територій в умовах збройної агресії російської федерації проти нашої держави.

Зокрема Законом № 2486:

1) визначено, що містобудівна документація на регіональному та місцевому рівнях повинна містити розділ щодо інженерно-технічних

заходів цивільного захисту. Затвердження вказаної містобудівної документації за відсутності такого розділу забороняється;

2) передбачено, що обмеження щодо передачі (надання) земельних ділянок із земель державної або комунальної власності у власність чи користування фізичним або юридичним особам для містобудівних потреб, визначені частиною третьою статті 24 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» не поширюються на випадки будівництва та експлуатації окремо розташованих захисних споруд цивільного захисту;

3) встановлено, що проектна документація на будівництво об'єктів, що за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів з середніми (СС2) та значними (СС3) наслідками, на яких постійно перебуватимуть понад 50 фізичних осіб або періодично перебуватимуть понад 100 фізичних осіб, обов'язково повинна передбачати розділ щодо інженерно-технічних заходів цивільного захисту, проектні рішення якого мають забезпечувати дотримання вимог доступності для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення;

4) встановлено таку додаткову підставу для відмови органу державного архітектурно-будівельного контролю у видачі сертифіката про прийняття в експлуатацію закінченого будівництвом об'єкта як невідповідність об'єкта проектній документації на будівництво такого об'єкта та/або вимогам будівельних норм, у тому числі щодо дотримання вимог, передбачених розділом щодо інженерно-технічних заходів цивільного захисту;

5) врегульовано джерела фінансування витрат, пов'язаних з утриманням у готовності до використання за призначенням захисних споруд цивільного захисту;

6) врегульовано строки приведення у готовність до прийому населення захисних споруд цивільного захисту, споруд подвійного призначення, найпростіших укриттів незалежно від форми власності у разі переведення єдиної державної системи цивільного захисту, її складових в режим підвищеної готовності, надзвичайної ситуації, надзвичайного стану та в особливий період;

7) передбачено істотні умови договору оренди захисної споруди цивільного захисту (її частини), яка перебуває у державній або комунальній власності, та підстави для його розірвання у односторонньому порядку;

8) уточнено перелік осіб, на яких покладається обов'язок із забезпечення пожежної безпеки під час проектування та забудови населених пунктів, будівництва будівель і споруд.

Реалізація норм Закону № 2486 розширить можливості державної системи цивільного захисту щодо убезпечення цивільного населення в умовах широкомасштабної війни.

Звичайно, з метою забезпечення реалізації Закону № 2486 було внесено зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 10 березня 2017 №138 «Про деякі питання використання захисних споруд цивільного захисту» у частині внесення змін до Типового договору оренди захисних споруд цивільного захисту (*постанова Кабінету Міністрів України від 6 січня 2023 р. № 20*) та до Переліку об'єктів, проектна документація на будівництво яких повинна включати розділ інженерно-технічних заходів цивільного захисту, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 09 січня 2014 року № 6 (*постанова Кабінету Міністрів України від 3 січня 2023 р. № 4*).

У той же час на сьогодні лишається ряд інших неврегульованих питань, а також нормативно-правові акти, які потребують внесення змін у зв'язку з прийняттям Закону № 2486.

Зокрема удосконалення механізму впровадження інженерно-технічних заходів цивільного захисту у містобудівній та проектній документації під час планування та забудови території неможливо без прийняття законопроекту «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності у сфері містобудівної діяльності» (реєстр. № 5877), якими передбачено посилення відповідальності за недотримання вимог інженерно-технічних заходів цивільного захисту під час розроблення містобудівної документації, проектування, експертизи та будівництва об'єктів різного призначення.

Потребує розроблення таких проектів, як:

ДСТУ “Вимоги щодо розроблення розділу інженерно-технічних заходів цивільного захисту у містобудівній документації” як документу відкритого доступу (*на заміну ДСТУ-Н Б Б.1.1-19:2013 “Настанова з виконання розділу інженерно-технічних заходів цивільного захисту (цивільної оборони) у містобудівній документації на мирний час” та ДСТУ-Н Б Б.1.1:2013 “Настанова з виконання розділу інженерно-технічних заходів цивільного захисту (цивільної оборони) у містобудівній документації на особливий період”*);

внесення змін до ДСТУ 8773:2018 “Склад та зміст розділу інженерно-технічних заходів цивільного захисту в складі проектної документації на будівництво об'єктів”;

нової редакції ДБН В.1.2-4:2019 “Інженерно-технічні заходи цивільного захисту” як документу відкритого доступу.

ДБН “Склад та зміст розділу інженерно-технічних заходів цивільного захисту (цивільної оборони) у містобудівній документації” (*на заміну ДБН Б.1.1-5:2007 “Склад, зміст, порядок розроблення, погодження та затвердження розділу інженерно-технічних заходів цивільного захисту (цивільної оборони) у містобудівній документації” (перша та друга частини)*);

нового ДБН “Захисні споруди цивільного захисту” (*на заміну ДБН В.2.2-5-97 “Будинки і споруди. Захисні споруди цивільного захисту”*).

В зазначених проектах ДБН доцільно врахувати передовий світовий досвід із зазначеного питання та передбачити унормування технічних вимог до швидкоспоруджуваних захисних споруд, захищених просторів та первинних укриттів, як об'єктів будівництва.

Окрім того відповідно Закону України від 17.02.2022 року № 2081-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства з питань цивільного захисту» з 1 квітня 2023 року запроваджується обов'язкова експертиза проектної та містобудівної документації із питань інженерно-технічних заходів цивільного захисту.

З метою реалізації вимог цього Закону України потребує також внесення змін до Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників «Будівельні, монтажні та ремонтно-будівельні роботи»

стосовно унормування вимог до фахівців, які будуть здійснювати експертизу проектів будівництва щодо додержання нормативів з питань інженерно-технічних заходів цивільного захисту, а також розроблення відповідних програм підготовки зазначених експертів та організації їх навчання.

Отже, реалізація та дотримання норм Закону № 2486 забудовниками та розроблення нових підзаконних актів максимально сприятиме вжиттю заходів у сфері будівельної діяльності, пов'язаних із захистом населення від вибухів, вибухових хвиль, ураження небезпечними хімічними, радіоактивними і біологічно небезпечними речовинами.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення вимог цивільного захисту під час планування та забудови територій». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2486-20#Text> (дата звернення: 15.05.2023).

2. Проект Закону «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності у сфері містобудівної діяльності». Ресетр. №5877 від 01.09.2021. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/27591> (дата звернення: 15.05.2023).

3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства з питань цивільного захисту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2081-20#Text> (дата звернення: 15.05.2023).

5. Підземний паркінг в умовах війни став нерухомістю подвійного призначення. URL: <http://surl.li/kcsmj> (дата звернення: 15.05.2023).

Ігор Мамонтов,
Заслужений юрист України, кандидат юридичних наук,
професор кафедри політичних наук і права
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID: 0000-0002-7040-6247

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ДОСВІД ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЗРУЙНОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

Велика чисельність міжнародних воєнних конфліктів призвела до формування організаційно-правових механізмів відбудови повоєнних руйнувань. З огляду на існуючі практики і підходи, для формування векторів удосконалення будівельного законодавства значну цінність має вивчення міжнародно-правових особливостей і зарубіжного досвіду державно-приватного партнерства у сфері повоєнної відбудови.

Фахівці американського донорського фонду USAID констатують, що на початковому етапі фінансування іноземними донорами, фінансування йде за цільовим принципом в більшості випадків до місцевої влади та керівників територіальних громад, так як держава на вищому рівні не може своєчасно адмініструвати їх використання. Незважаючи на численні дослідження, що висвітлюють цю проблему, нарощування потенціалу держави є занедбаним аспектом підтримки реконструкції. Там, де інституції слабкі, державу часто обходять. В Афганістані 75% допомоги спрямовувались за межі державного бюджету. У Боснії та Герцеговині цей показник становив 80%. У Палестині через західний бойкот уряду ХАМАС західна допомога після 2006 р. майже повністю спрямовувалася через офіс президента, минаючи обраний парламент [1].

В реалізації проектів з відновлення національні чи місцеві органи влади можуть співпрацювати з неурядовими організаціями, приватним сектором та партнерами з розвитку. Такі проекти зазвичай підлягають затвердженню та звітності в порядку визначеному законом. Для формалізації домовленостей про співпрацю виконуються такі

інструменти, як офіційні домовленості, угоди, платформи тощо. Можуть також бути розширені існуючі програми (територія, об'єкти охоплення тощо), що на етапі раннього відновлення забезпечує готові ресурси та швидке застосування заходів. Щоб пом'якшити затримки в реалізації проектів (повільний процес закупівель, несвоєчасне використання коштів та кількість необхідного персоналу) уряд може укладати контракти з приватною компанією чи міжнародною організацією для проведення конкретних реабілітаційних заходів. Приклад - проект відбудова Мараві (Філіппіни) використанням угоди про розподіл витрат між Програмою ООН та Корпорацією фінансування соціального житла. Вказаний проект стосувався лише певних типів проектів, не охоплював інфраструктурні проекти. Щодо такого типу проектів наводяться рекомендації: - чітко вказати, які проекти можуть бути ними охоплені та які умови дозволені законом: - стандартизувати параметри, зокрема в частині специфікацій якості та оцінки витрат. Філіппіни через Раду з політики державних закупівель (GPPB) видали Інструкцію щодо використання рамкової угоди. Слід зазначити, що є керівництво Світового банку для фахівців з закупівель щодо розробки, укладення та виконання рамкових угод у сфері фінансування інвестиційних проектів (2018) [2].

Також, прикладом інструменту співпраці уряду і приватних, міжнародних донорів може бути Філіппінський форум розвитку - механізм уряду для: - сприяння політичному діалогу між зацікавленими сторонами щодо порядку денного розвитку країни; - формування зобов'язань між різними зацікавленими сторонами щодо пунктів порядку денного реформ. Для даного типу допомоги важлива координація проектів допомоги. Інколи профільні міністерства подають пропозиції безпосередньо донорам. Донори можуть не враховувати національні пріоритети. Створені донорами координаційні механізми можуть виходить з ладу на практиці. Деякі великі донори взагалі ігнорують систему координації. При цьому також важливим є право одержувачів сказати «ні» проектам, які дублюють існуючі зусилля або перевищують їхні можливості [1].

На переконання вітчизняних спеціалістів і дослідників [3, с. 17], Україна має висувати вимоги про репарації за всіма без винятку видами матеріальних збитків, яких зазнали держава, громадські організації, підприємці та окремі громадяни. Вони охоплюють:

- зруйноване та ушкоджене житло і майно усіх форм власності;
- зруйновані та пошкоджені об'єкти комунальної сфери, енергетичної, виробничої, транспортної та соціальної інфраструктури (заклади охорони здоров'я, освіти, дозвілля тощо), комунікації;
- знищені та виведені з ладу транспортні засоби, виробниче обладнання, сільськогосподарська техніка, сировинні, енергетичні та продовольчі ресурси, пальне, сільськогосподарські угіддя, лісопосадки, ліси тощо;
- відшкодування збитків усім громадянам, які на час війни та окупації втратили роботу, заробітну платню, стипендії та інші форми соціальної підтримки, а також підприємцям, які втратили бізнес або призупинили підприємницьку діяльність;
- відшкодування знищеної агресором військової інфраструктури, озброєння та обладнання ЗСУ;
- вартість лікування та реабілітації поранених військовослужбовців ЗСУ, бійців тероборони та цивільних громадян, які постраждали від воєнних дій та окупації;
- компенсації родинам загиблих військовослужбовців, бійців тероборони та цивільних громадян, які загинули від рук агресорів;
- вартість розмінування території, на якій велися воєнні дії;
- витрати біженців на евакуацію та перебування в інших регіонах та за кордоном. Однією з найважливіших проблем для стягнення репарацій з Білорусі та РФ на користь України є створення міжнародних гарантій та дійових механізмів для судових позовів та виконання їхніх ухвал. Необхідною умовою успішної реалізації цих намірів є політична воля світової спільноти і провідних держав задля відновлення історичної справедливості за рахунок держав агресорів [3, с. 17].

Отже, на наше переконання, реалізація зазначених настанов передбачає формування комплексної правової політики, що має базуватися на наступних векторах:

- по-перше, внесення змін і доповнень у чинні законодавчі акти, зокрема у Кримінальний кодекс України щодо визнання і встановлення відповідної міри покарання за кримінальні правопорушення у сфері зазіхання на фінансові і матеріальні ресурси, спрямовані на відбудову руйнувань в Україні;

- по-друге, удосконалення чинного законодавства щодо гарантій прав інвесторів, особливо тих, котрі беруть участь у фінансуванні відбудови повоєнних руйнувань в Україні. Криміналізація рейдерства як системного умисного правопорушення;

- по-третє, кодифікація будівельного законодавства, побудована на імплементації норм і стандартів будівництва, що чинні на наднаціональному рівні у Європейському Союзі.

Реалізація даної правової політики досзволить створити надійний організаційно-правовий механізм, котрий буде функціонувати у контексті міжнародно-правових систем з урахуванням зарубіжного досвіду і створить належне правове поле для забезпечення законності і правопорядку у процесі повоєнного відновлення зруйнованих територій.

Список використаних джерел

1. Самоходський І. Аналіз міжнародного досвіду та найкращих практик щодо прозорості та підзвітної відбудови К.: Агентство Сполучених Штатів з міжнародного розвитку (USAID), 05. 2022. URL: <http://surl.li/kcuzo> (дата звернення: 15.05.2023).

2. Посібник з відновлення після катастроф Національного управління економіки та розвитку Філіппін (2020): <http://surl.li/kcuzr> (дата звернення: 15.05.2023).

3. Ветров І., Гамула І. Формування репараційних претензій до країн-агресорів у ході війни за незалежність України. *Післявоєнний світ: люди, проблеми, цінності*: зб. Матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Київ, 15 квітня 2022 р. / Редколегія: В. П. Андрущенко (голова), І. Г. Ветров (заст. голови, відп. ред.), Г. М. Торбін (заст. голови), О. В. Потильчак (упорядн.). Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2022. С. 15 – 17.

*Костянтин Машков,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри політичних наук і права
Київського національного університету будівництва і архітектури*

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Не так давно людство зіткнулося з пандемією COVID-19. Прийняті під час пандемії правові норми у сфері регулювання трудових відносин впливають на формування судової практики, зокрема, з питань відсторонення осіб від роботи за відсутності щеплень, до цього часу.

Так, під час пандемії однією з перших спроб врегулювати трудові відносини стало прийняття 30 березня 2020 року Закону України № 540-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-2019)», яким регламентовано гнучкі форми організації праці та дистанційну роботу. Таким чином, було запроваджено можливість встановлення гнучкого режиму робочого часу на визначений строк або безстроково як при прийнятті на роботу, так і згодом.

Наступним суттєвим кроком у правовому регулюванні трудових відносин в умовах пандемії стало прийняття 04 лютого 2021 року Закону № 1213-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу», яким КЗпП України було доповнено статтями 60¹ та 60², що встановили такі форми організації праці, як надомну та дистанційну, та на юридичному рівні відокремили ці форми організації праці один від одної. Вказані статті передбачають виконання працівником своїх посадових обов'язків поза робочим місцем, різні умови поширення на працівника правил внутрішнього трудового розпорядку, тривалості робочого часу тощо. З прийняттям закону можливим стало переведення працівників на

дистанційну або надомну роботу без обов'язкового укладення з ними договору про таку форму роботи на час загрози поширення епідемії, пандемії чи необхідності самоізоляції. У такому разі переведення відбувається на підставі наказу роботодавця та за умови, що працівника буде ознайомлено з таким наказом протягом двох днів з дня його прийняття, але до запровадження спеціального режиму роботи.

18 липня 2021 року Верховною Радою України в першому читанні було прийнято за основу проект закону № 5161 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання деяких нестандартних форм зайнятості», яким було, зокрема, запроваджено новий вид режиму роботи - з нефіксованим робочим часом. Трудовий договір з нефіксованим робочим часом відрізняється від інших відсутністю конкретного часу виконання роботи та відсутністю гарантій того, що робота надаватиметься постійно. Характерним для такого режиму роботи буде виконання робіт, які носять непостійний, але повторюваний характер з обов'язковим контролем їх виконання роботодавцем. При цьому, при укладенні трудового договору з нефіксованим робочим часом кількість базових годин, у які від працівника можуть вимагати працювати, не може перевищувати 40 годин на тиждень, а кількість базових днів не може перевищувати 6 днів на тиждень. Договір з нефіксованим робочим часом доцільно укладати з бухгалтерами, перекладачами, які періодично виконують роботу за ситуативними запитами роботодавця (підготовка спеціалізованої фінансової документації, переклад документів тощо).

Не менш вирішальну роль відіграла судова практика у сфері регулювання трудових відносин під час пандемії, зокрема, в частині відсторонення працівників від роботи у зв'язку з відсутністю щеплень проти гострої інфекційної хвороби COVID-19.

Проаналізувавши рішення судів першої та апеляційної інстанцій у вище зазначеній категорії справ варто зробити висновок, що суди першої та апеляційної інстанцій у більшості випадків ставали на сторону працівників, деякі ж – посилались на перевагу інтересів громадськості над інтересами однієї особи та відмовляли у задоволенні позову про визнання наказу про відсторонення незаконним та поновлення на посаді.

Довгоочікуваним було прийняття постанови Великої Палати Верховного Суду у справі №130/3548/21 від 14 грудня 2022 року, в якій Великою Палатою вказано, що легітимним відповідно до пункту 2 статті 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод було вжиття державою певних обмежувальних заходів, пов'язаних, зокрема, із втручанням у право на повагу до приватного життя для захисту здоров'я населення від хвороби, яка може становити серйозну небезпеку для запобігання подальшому її поширенню, попередження важких ускладнень у хворих на COVID-19, мінімізації серед них кількості летальних випадків. Встановивши обов'язковість щеплення проти COVID-19 для окремих категорій працівників як умову продовження виконання ними трудових обов'язків, держава намагалася досягнути цієї мети.

Таким чином, законодавець, підлаштовуючись під пандемію, ввів до трудового законодавства нові інститути, які в майбутньому потрібно удосконалювати та розвивати.

Список використаних джерел

1. Про відміну на всій території України карантину, встановленого з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : Постанова від 27.06.2023 року №651. Кабінет Міністрів України. URL: <http://surl.li/ipevu> (дата звернення: 15.05.2023).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-2019) : Закон України від 30.03.2020 р. № 540-IX. 2020. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#Text> (дата звернення: 15.05.2023).

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу: Закон України від 04.02.2021 р. №1213-IX. 2021. Верховна Рада України. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1213-20#Text> (дата звернення: 15.05.2023).

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання деяких нестандартних форм зайнятості : проект закону від 21.09.2021 р. № 5161. 2021. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1762-20#Text> (дата звернення: 15.05.2023).

5. Постанова від 14.12.2022 року по справі №130/3548/21 : Велика Палата Верховного Суду. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109075195> (дата звернення: 15.05.2023).

Федір Медвідь,
доктор наук в галузі політології, канд.філос.наук, проф. МКА,
професор кафедри теорії держави і права та конституційного права,
Аліна Красун, *студентка,*
Тамара Світановська, *студентка,*
Міжрегіональна академія управління персоналом

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ІСТОРИОГРАФІЇ

Поняття «екологічна безпека» є різновидом ширшого поняття – «безпека», яке походить від англійського слова *security*. Як один з об'єктів правового регулювання екологічна безпека, визначена як напрям державної політики (розділ 7 Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р.), як конституційний обов'язок держави та суб'єктивне право людини і громадянина (ст.16 і 50 Конституції України), як сфера національної безпеки (ЗУ «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018р.), як стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей (ст.50 ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р.).

Загальні положення ЗУ від 21 грудня 2010 р. «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року», Стратегія національної безпеки України засвідчують, що антропогенне і техногенне навантаження на навколишнє природне середовище в Україні продовжує у кілька разів перевищувати відповідні показники у розвинутих країнах світу. Так, відповідно до ЗУ «Про національну безпеку України» під національною безпекою розуміють захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам. Згідно з ЗУ «Про охорону

навколишнього природного середовища» екологічна безпека являє собою такий стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей, що гарантується здійсненням широкого комплексу взаємопов'язаних екологічних, політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів. Екологічна безпека, як бачимо, розглядається як: захист людини і навколишнього природного середовища від шкідливого впливу; умова збереження здоров'я людей і забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку; баланс розвитку екосистем; діяльність по захисту життєво важливих екологічних інтересів; складова частина міжнародної екологічної безпеки і т. ін.[2; 3;4;15].

Актуальність питання забезпечення екологічної безпеки набувають пріоритетного значення для подальшого розвитку України, попередження загроз і небезпек її національних інтересів. Стратегія національного розвитку України, що базується на системі національних інтересів і пріоритетів, включає і стратегію національної безпеки держави, яка визначає принципи, пріоритетні цілі, завдання та механізми забезпечення життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз. З урахуванням геополітичної і внутрішньої ситуації діяльність усіх державних органів в Україні має бути зосереджена на прогнозуванні, своєчасному виявленні, попередженні і нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, захисті суверенітету і територіальної цілісності України, безпеки її прикордонного простору, піднесенні економіки країни, забезпеченні особистої безпеки, конституційних прав і свобод людини і громадянина, викоріненні злочинності, вдосконаленні системи державної влади, зміцненні законності і правопорядку та збереженні соціально-політичної стабільності суспільства, зміцненні позицій України у світі, підтриманні на належному рівні її оборонного потенціалу і обороноздатності, радикальному поліпшенні екологічної ситуації.

Екологічна безпека виступає важливою складовою національної безпеки держави, що трактується ООН як свобода і захист від загроз екологічного забруднення, насамперед, наявність чистого повітря і

незабрудненої води; можливість придбання екологічно безпечної їжі; можливість проживання в умовах, що не становлять небезпеки для здоров'я з точки зору екології (житло, умови праці та т. д.); захищеність від екологічних катастроф (доступність чистої води й чистого повітря, система землекористування, яка зберігає родючість ґрунту). Визначення екологічної безпеки у ряді моментів принципово відрізняється від загального визначення національної безпеки. Якщо екологічна безпека спрямована на запобігання екологічним негативам, тоді національна безпека передбачає не тільки запобігання, а й виявлення та нейтралізацію реальних та потенційних загроз національним інтересам, у тому числі екологічного характеру. Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави (ст. 16 Конституції України). Громадяни України мають право на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Державою гарантується екологічно безпечне навколишнє середовище. Відповідно до цього розроблені основні напрямки державної політики України в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки.

Забезпечення екологічно і технічно безпечних умов життєдіяльності суспільства віднесені до пріоритетних національних інтересів, тому що нинішня екологічна ситуація в Україні характеризується як кризова. Особливістю екологічного стану в Україні є те, що екологічно гострі локальні ситуації ускладнюються регіональними кризами. Чорнобильська катастрофа з її тривалими медико-біологічними, економічними, екологічними та соціальними наслідками стала причиною виникнення в Україні цієї кризи. Відносини по забезпеченню екологічної безпеки тісно пов'язані з раціональним і ефективним використанням природних ресурсів, охороною природного середовища, з використанням екологічно небезпечних територій та об'єктів, що обумовлює комплексність змісту поняття екологічної безпеки, яке включає в себе: а) певний стан природного об'єкта (безпека природи) і б) систему гарантій держави громадянам по забезпеченню нормальної життєдіяльності людини[6,

с.109-110; 7, с 145-147;16].

Заслуговує на увагу аналіз небезпек і загроз національним інтересам і національній безпеці України[8, с.221-229; 9. с. 734-747] як ядру національної безпеки держави, що виступає колективною здатністю протидіяти очікуваним загрозам. До актуальних загроз екологічній безпеці України Стратегія національної безпеки України, ЗУ «Про національну безпеку України» відносять: надмірний антропогенний вплив і високий рівень техногенного навантаження на територію України; негативні екологічні наслідки Чорнобильської катастрофи; значний обсяг відходів виробництва та споживання і неналежний рівень їх вторинного використання, переробки та утилізації; незадовільний стан єдиної державної системи та сил цивільного захисту, системи моніторингу довкілля; нераціональне, виснажливе використання мінерально-сировинних природних ресурсів як невідновлювальних, так і відновлювальних; погіршення екологічного стану водних басейнів, загострення проблеми транспортних забруднень та зниження якості води; неконтрольоване ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин, матеріалів і трансгенних рослин, збудників хвороб, небезпечних для людей, тварин, рослин і організмів, екологічно необґрунтоване використання генетично змінених рослин, організмів, речовин та похідних продуктів; неефективність заходів щодо подолання негативних наслідків військової та іншої екологічно небезпечної діяльності; посилення впливу шкідливих генетичних ефектів у популяціях живих організмів, зокрема генетично змінених організмів, та біотехнологій; застарілість та недостатня ефективність комплексів з утилізації токсичних екологічно небезпечних відходів [5; 11; 12].

До пріоритетів забезпечення екологічної безпеки України Стратегія відносить: збереження природних екосистем, підтримка їх цілісності та функцій життєзабезпечення; створення ефективної системи моніторингу довкілля; ресурсозбереження, забезпечення збалансованого природокористування; зниження рівня забруднення навколишнього природного середовища, забезпечення контролю джерел забруднення атмосферного повітря, поверхневих і підземних вод, зниження рівня забруднення та відтворення родючості ґрунтів; очистка територій від

промислових і побутових відходів; формування системи переробки та утилізації відходів виробництва та споживання; мінімізація негативних наслідків Чорнобильської катастрофи; недопущення неконтрольованого ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин, матеріалів, трансгенних рослин і збудників хвороб[13]. Головними причинами, на думку фахівців, що призвели до загрожуючого стану довкілля, є: застаріла технологія виробництва та обладнання, висока енергомісткість та матеріаломісткість, що перевищують у два - три рази відповідні показники розвинутих країн; високий рівень концентрації промислових об'єктів; несприятлива структура промислового виробництва з високою концентрацією екологічно небезпечних виробництв; відсутність належних природоохоронних систем (очисних споруд, оборотних систем водозабезпечення тощо), низький рівень експлуатації існуючих природоохоронних об'єктів; відсутність належного правового та економічного механізмів, які стимулювали б розвиток екологічно безпечних технологій та природоохоронних систем; відсутність належного контролю за охороною довкілля[10; 1;14]. Отже, екологічна безпека виступає як сукупність дій та комплекс відповідних заходів, процесів, які забезпечують екологічний баланс на планеті та в різних її регіонах на рівні, до якого людина може адаптуватися фізично, без збитків (політичних, соціально економічних). Завдяки екологічній безпеці здійснюється прямий зв'язок між соціумом і природою.

Список використаних джерел

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році». – К.: НІСД, 2016. – 688 с.

2. Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики на період до 2020 року»: редакція від 21.12.2010 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>.

3. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» : редакція від 26.04.2014 р. [Електронний ресурс]. — Режим

доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1264>.

4. Закон України «Про загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки 21 вересня 2000 року № 1989-III. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.

5. Закон України «Про національну безпеку України» // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2018. – № 31. – Ст.241.

6. Медвідь Ф.М., Доносо Варгас Сантьяго Феліпе, Твердохліб. А.І. Екологічна безпека як важлива складова національної безпеки України // Екологічне право України. – 2016. – № 1-2. – С.109-110.

7. Медвідь Ф.М., Курчина Т.О., Твердохліб А.І. Екологічна безпека України в сучасних умовах охорони навколишнього середовища // International Scientific Conference «Integrated business structures: models, processes, technologys»: Cjnference Proceedings, November 25, 2016. Chisinau, Republic of Moldova: Baltija Publishing. – С.145-147.

8. Медвідь Ф.М., Твердохліб А.І. Екологічна безпека України // Забезпечення національної безпеки за основними напрямками життєдіяльності України: навч.пос.: у 2-х ч.: Ч.І./ В.А. Омельчук, М.П.Стрельбицький, С.Г.Гордієнко та ін.: за заг.ред. А.М.Кислого, і М.П.Стрельбицького. К.: МАУП, 2021. – 304 с. – С.221-229.

9. Медвідь Ф.М., Урбанський М.В., Кутузов В.А., Марченко Р.О. Екологічна безпека в умовах введення в дію Стратегії національної безпеки України // The 4th International scientific and practical conference “Fundamental and applied research in the modern world” (November 18-20, 2020) VoScience Publisher, Boston, USA. 2020.- С.734-747.

10. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2011 році. – К.: Міністерство екології та природних ресурсів України, LAT & K. – 2012. – 258 с.

11. Науково-практичний коментар Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», прийнятого 25.06.1991 р. № 1264-III зі змінами і доповненнями, станом на 09.02.06. / За заг. ред. О.М. Шуміла. Х.: «Фактор», 2006. 592 с.

12. Право екологічної безпеки: навчальний посібник /Ю.А. Краснова. – К.: ЦП «Компринт», 2019. – 238 с.

13. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України № 392/2020.

14. Пирожков С.І., Хамітов Н.В. Цивілізаційна суб'єктність України: від потенцій до нового світогляду і буття людини. – К., «Вид-во “Наукова думка” НАН України», 2020. – 256 с.

15. Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дії : національна доповідь / ред. кол.: С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Ю. Ж. Шайгородський та ін. ; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – К. : НАН України, 2016. – 284 с.

16. Яценко Л.Д. Екологічна складова національної безпеки: основні показники і шляхи їх досягнення // Аналітична доповідь. – К.: НІСД, 2013. – 34 с.

Вячеслав Мироненко,
кандидат технічних наук, Центр воєнно-стратегічних досліджень
Національного університету оборони України ім. І. Черняхівського

КОНТРОЛЬ НАД РАКЕТНО-ЯДЕРНИМ ОЗБРОЄННЯМ ЯК МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ФАКТОР ПРИСКОРЕННЯ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Безпекова політика є одним з ключових факторів залучення інвестиційних ресурсів і зростання економіки загалом, що безпосередньо впливає на подолання наслідків, завданих повномасштабним російським вторгненням. Водночас постійні погрози нанесення ракетно-ядерного удару по українським містам негативно впливають на прийняття й реалізацію політичних рішень щодо фінансової допомоги у напрямку відбудови руйнувань, відновлення житлового фонду та інфраструктури, релокацію підприємств, тощо. У цьому контексті посилення міжнародно-правового контролю над ракетно-ядерним озброєнням є важливим інструментом гарантування збереження відновлених об'єктів і подальшого розвитку даного процесу.

Стабільний та мирний міжнародний порядок вимагає контролю над ядерним, біологічним та хімічним й іншими видами озброєнь і небезпечних чутливих матеріалів, а також регулювання поведінки як державних, так і недержавних акторів. Однак протягом майже десяти років у багатосторонньому контролі над озброєннями загалом спостерігався незначний прогрес, а деякі процеси зазнали серйозних невдач. Дослідники [1] констатують випадки, коли держави порушували свої зобов'язання відповідно до договорів про контроль над озброєннями, що підірвало довіру до цінності глобальної системи договорів щодо контролю над озброєннями як інструментів зміцнення безпеки. Учасники цих тенденцій, зокрема держави, як правило, не розглядають глобальні заходи в першу чергу, коли міркування про те, як досягти прогресу у вирішенні конкретних проблем. Замість цього, зусилля щодо досягнення цілей контролю над озброєннями були продовжені в основному за

рахунок неформального політичного співробітництва між невеликими групами держав або через регіональні процеси. Проте низка подій російсько-української війни надає можливість припускати, що за міжнародними зусиллями стоїть імпульс, що невпинно зростає.

Слід зазначити, що 22 країни мають ядерні матеріали, які можна використати для створення ядерної бомби, а 154 інші країни, які не мають таких матеріалів, можуть слугувати безпечними гаванями, плацдармами або транзитними шляхами для незаконної ядерної діяльності. Країни, які мають або не мають ядерних матеріалів, повинні нести відповідальність за свої зусилля щодо запобігання ядерній катастрофі, яка неминуче матиме глобальні наслідки. Необхідна постійна пильність з боку ядерних операторів, урядів і міжнародних організацій, щоб здійснювати моніторинг мінливих загроз [2].

Наразі міжнародні урядові та неурядові організації (ІОНР) [3] займаються питаннями нерозповсюдження, роззброєння та контролю над озброєннями, діяльність яких спирається на наступні договори:

- Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ);
- Договір про всеосяжну заборону ядерних випробувань (ДВЗЯВ);
- Конвенція про біологічну та токсинну зброю (КБТЗ);
- Конвенції з хімічної зброї (КХЗ);
- Договори про зони, вільні від ядерної зброї (ЗВЯВ).

Ядерний експортний контроль зосереджується на контролі тих предметів, які стосуються розробка і конструювання ядерних вибухових пристроїв. однак, після терористичних нападів на США у вересні 2001 року занепокоєння зросло наприклад, про можливе використання радіологічного розсіювального пристрою (RDD) в «брудній бомбі», в терористичному акті. Наразі існують міжнародні стандарти і національний контроль для забезпечення транспортування радіологічних матеріалів безпечним способом. Однак передачі таких матеріалів наразі не здійснюються з урахуванням критеріїв належної безпеки, щоб оцінити ризик неналежного або зловмисного кінцевого використання. Як елемент обговорення ядерної безпеки Велика вісімка (G8) індустріалізованих країн запропонувала розробити експортний контроль, який вимагатиме кінцевому користувачі радіологічних матеріалів, які повинні бути оцінені

з точки зору безпеки перед будь-яким транскордонним транспортуванням [4].

Водночас доцільно зазначити, що ядерні об'єкти та системи озброєнь не застраховані від витончених кібератак, які можуть сприяти розкраданню ядерних матеріалів, придатних для використання у зброї чи катастрофічним актам саботажу. Навіть системи управління ядерною зброєю можуть бути скомпрометовані. У цьому процесі уряди не встигають у вирішенні технічних особливостей даних загроз. У цьому контексті важливе місце відводиться інститутам громадянського суспільства, приміром в США науково-дослідний громадський центр «Nuclear Threat Initiative» (далі – NTI) [2] співпрацює з урядами та промисловістю для визначення та впровадження нових підходів до ядерного паливного циклу, які допомагають покращити управління. У партнерстві з іншою громадською інституцією – Economist Impact, NTI розробив Індекс ядерної безпеки, щоб сприяти діям щодо посилення міжнародної ядерної безпеки, відстежувати прогрес, визначати пріоритети ядерної безпеки та посилювати підзвітність. Завдяки своїм першим трьом випускам, запланованим до випуску до самітів з ядерної безпеки 2012, 2014 та 2016 років, індекс NTI вимірював прогрес, включаючи дії, вжиті для виконання зобов'язань на саміті, в епоху, коли світове лідерство та політична увага до ядерної безпеки були найвищими рівнях. Відстеження ядерної безпеки стає ще важливішим зараз в умовах російського ядерного шантажу, погроз застосування ракетно-ядерних озброєнь та дезінтеграції міжнародного безпекового середовища.

У контексті вищезазначеного слід зауважити, що роль державно-приватного партнерства є надзвичайно значною під час здійснення контролю над ракетно-ядерним озброєнням і як міжнародно-правовий фактор прискорення відбудови України має одне з вирішальних значень. Саме тому державна стратегічна політика у цій сфері має бути побудована на інтеграції державно-приватних зусиль у визначенні критеріїв ризиків, а також рівнів безпеки і потенційних загроз можливого застосування ракетно-ядерних озброєнь, на чому має базуватися формування спільної міжнародної політики по відбудові післявоєнної України.

Список використаних джерел

1. Antony I. Arms control and non-proliferation: the role of international organizations. SIPRI Yearbook 2005: Armaments, Disarmament and International Security. URL : <http://surl.li/kcvae> (дата звернення: 15.05.2023).
2. NTI Nuclear Security Index. URL : <https://www.nti.org/about/programs-projects/project/nti-index/> (дата звернення: 15.05.2023).
3. International Organizations & Nonproliferation Program. URL : <http://surl.li/kcvaа> (дата звернення: 15.05.2023).
4. The members of the G8 are listed in the glossary in this volume. See also 'Sea Island Summit 2004: G8 Action Plan on Nonproliferation', Sea Island, Ga., 9 June 2004. URL : http://www.g8usa.gov/d_060904d.htm (дата звернення: 15.05.2023).

*Валерія Павлова,
студентка будівельного факультету,
Ірина Похиленко,
кандидат юридичних наук, доцент, кафедра політичних наук і права,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5409-7408>
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ НА ВІДМІНУ ВІД ІНШИХ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ

При створенні нової фірми перед майбутніми бізнесменами стає проблема вибору організаційно-правової форми майбутнього підприємства.

Відповідно до даних Державної служби статистики України, така організаційно-правова форма господарювання, як товариство з обмеженою відповідальністю є найбільш популярною серед всіх юридичних осіб, а саме, станом на 1 січня 2023 року їх кількість в Україні становить 761776 [4].

Згідно зі статтею 140 Цивільного кодексу України товариством з обмеженою відповідальністю є засноване однією або кількома особами товариство, статутний капітал якого поділено на частки [2].

Закон "Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю" визначає правовий статус товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю (далі - товариство), порядок їх створення, діяльності та припинення, права та обов'язки їх учасників.

Правовий статус товариств з обмеженою відповідальністю та товариств з додатковою відповідальністю в сферах страхової та інвестиційної діяльності, в галузі виробництва сільськогосподарської продукції, а також в інших сферах діяльності, порядок їх створення, діяльності та припинення регулюються цим Законом з урахуванням особливостей, передбачених спеціальними законами [3].

Товариство з обмеженою відповідальністю як суб'єкт цивільного права є юридичною особою, ознаки якої відповідно до законодавчого визначення полягають у тому, що вона:

- є організацією, тобто становить певним чином організаційно і структурно оформлене соціальне утворення;
- має бути створена і зареєстрована у встановленому законом порядку;
- має цивільну правоздатність і дієздатність;
- може бути позивачем і відповідачем у суді.

Вищим органом товариства з обмеженою відповідальністю є загальні збори учасників, які складаються з учасників товариства або призначених ними представників. Учасники мають кількість голосів, пропорційну розміру їх часток у статутному капіталі.

У товаристві з обмеженою відповідальністю створюється виконавчий орган: колегіальний (дирекція, яку очолює генеральний директор) або одноособовий (директор). Дирекція (директор) вирішує всі питання діяльності товариства, за винятком тих, що належать до виключної компетенції загальних зборів учасників. Дирекція (директор) підзвітна загальним зборам учасників і організує виконання їх рішень.

Контроль за діяльністю дирекції (директора) товариства з обмеженою відповідальністю здійснюється ревізійною комісією, що утворюється загальними зборами учасників товариства з їх числа, в кількості, передбаченій установчими документами, але не менше 3 осіб. Ревізійна комісія складає висновок по річних звітах та балансах, без якого загальні збори учасників товариства не мають права затверджувати баланс товариства.

Товариство з обмеженою відповідальністю може бути ліквідоване за рішенням загальних зборів його учасників, у тому числі у зв'язку зі сплином строку, на який товариство було створене, а також за рішенням суду – у випадках, встановлених законом.

Товариство з обмеженою відповідальністю може бути перетворене в акціонерне товариство чи у виробничий кооператив [5].

У статті 144 Господарського кодексу України сформульовані підстави виникнення майнових прав та обов'язків суб'єкта господарювання.

Зокрема: угоди; створення та придбання майна; заподіяння шкоди іншій особі та інші підстави [1].

Наступним елементом правового статусу товариства з обмеженою відповідальністю є права та обов'язки учасників.

Відповідно до статті 5 Закону України "Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю" учасники товариства мають такі права:

- 1) брати участь в управлінні товариством у порядку, передбаченому цим Законом та статутом товариства;
- 2) отримувати інформацію про господарську діяльність товариства;
- 3) брати участь у розподілі прибутку товариства;
- 4) отримати у разі ліквідації товариства частину майна, що залишилася після розрахунків з кредиторами, або його вартість [3].

В статті 6 Закону "Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю" також сказано, що учасники товариства зобов'язані:

- 1) дотримуватися статуту;
- 2) виконувати рішення загальних зборів учасників товариства [3].

На сьогодні єдиною підставою для створення ТОВ є рішення його засновників (стаття 10 Закону "Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю" [3]). Однак, якщо товариство створюється кількома особами, то в разі необхідності вони можуть укласти між собою договір для визначення взаємовідносин між ними щодо створення ТОВ.

Договір про створення товариства укладається у письмовій формі та може визначати: порядок заснування товариства, умови здійснення спільної діяльності щодо створення товариства, розмір статутного капіталу, частку у статутному капіталі кожного з учасників, строки та порядок внесення вкладів та інші умови. Він діє до дня державної реєстрації ТОВ, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті зобов'язання (стаття 10 Закону "Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю"). Закон надає широку диспозитивність щодо реалізації прав учасників та здійснення корпоративного управління

товариством. Насамперед до мінімуму зведено перелік відомостей, які обов'язково повинні бути відображенні в статуті ТОВ.

Щодо органів управління товариства з обмеженою відповідальністю, то порядок створення органів встановлюється статутом та законодавством. У статті 28 Закону "Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю" зазначено, що у структурі органів ТОВ виділяють загальні збори учасників, наглядову раду (у разі утворення) та виконавчий орган [3].

Загальні збори учасників є вищим органом управління товариством, який може вирішувати будь-які питання діяльності товариства, а також призначає склад інших органів. Виконавчий орган здійснює управління поточною діяльністю товариства та може бути одноосібним (директор) або колегіальним (дирекція) на чолі з головою колегіального органу (генеральним директором), якщо статутом не передбачено інші назви.

Статутом товариства може бути передбачено утворення наглядової ради. Наглядова рада – це орган товариства, призначений загальними зборами учасників, який здійснює регулювання та контроль за діяльністю виконавчого органу товариства для захисту прав учасників.

Товариство з обмеженою відповідальністю, як і будь-яка інша юридична особа має своє майно, яке належить йому на праві власності. Майно товариства формується за рахунок внесків учасників при його створенні, а також набувається товариством в процесі його діяльності.

Підсумовуючи вищезазначене та опрацювавши літературу [6 ; 7], можна виділити переваги і недоліки ТОВ.

Перевагами товариства з обмеженою відповідальністю є:

- обмежена відповідальність (учасники ТОВ не несуть відповідальність за зобов'язаннями компанії і несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю компанії, тільки в межах належних їм часток)
- можливість здійснювати практично всі види діяльності за винятком передбачених законодавством;
- проста процедура створення і невисокі стартові витрати на формування статутного капіталу;
- необмежена кількість учасників;

- учасники ТОВ може бути юридичні або фізичні особи, як резиденти, так і нерезиденти України;

- не обмежений і розмір статутного капіталу ТОВ;

- можливість використання спрощеної системи оподаткування.

Основними недоліками товариства з обмеженою відповідальністю є:

- відкриття ТОВ потребує багато зусиль та документів. Необхідно розробити статут, сформувати статутний капітал, мати печатку

- для виходу зі складу засновників ТОВ необхідно отримати згоду інших учасників

- вихід одного учасника з товариства вимушує вилучати його частку із статутного капіталу, що може негативно позначитися на діяльності товариства

- недостатність досвіду господарювання і несумісність інтересів партнерів можуть спричинити малоефективну діяльність, а колективний менеджмент — негнучке управління товариством.

Тож можна зробити висновок, що *товариство з обмеженою відповідальністю* це одна з найбільш розповсюджених та зрозумілих для засновників форм організації бізнесу. Здебільшого це пояснюється зручностями державної реєстрації та чіткістю правової регламентації.

Як ми побачили за даними Державної служби статистики України ТОВ є найпоширеніша організаційно-правова форма господарювання, що є наслідком того, що ТОВ пропонує більше переваг, ніж будь-яка інша організаційно-правова форма господарювання.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

3. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text>.

4. Дані Державної служби статистики України щодо кількості зареєстрованих юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання. 1.01.2023 р. URL: <http://surl.li/gxwdl>.

5. Господарське право: навч. посіб. для підготовки до іспитів / В. С. Мілаш. – Х.: Право, 2015. – 328 с.

6. Перепельченко А.О. Переваги та недоліки ТОВ. URL: <https://prikhodko.com.ua/my-i-zmi/my-i-zmi/stattya/perevagi-ta-nedoliki-tov/> (дата звернення: 21.02.2023).

7. Пам'ятка «Власний бізнес: яку організаційно-правову форму обрати?». URL: <https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/vlasnij-biznes-yaku-organizacijno-pravovu-formu-obrati.pdf> (дата звернення: 21.02.2023).

*Вадим Семко,
кандидат політичних наук, доцент
кафедра політичних наук і права,
Київський національний університет будівництва і архітектури
<https://orcid.org/0000-0002-1654-2475>*

ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ КОМПЛЕКСНОЇ ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ЗОНИ

Рекреаційна діяльність безпосередньо впливає на економіку регіону та держави через споживання рекреаційних послуг. Опосередкований вплив рекреації проявляється у стимулюванні попиту на такі види економічної діяльності, як транспорт, зв'язок, готельне і ресторанне господарство, роздрібна торгівля, харчова промисловість, фінанси і страхування. Завдяки цьому покращується економічна ситуація в регіоні та державі, створюються додаткові робочі місця на постійній та сезонній основі, регіон та держава загалом отримують додаткові вигоди від притоку капіталу. Сталий розвиток та екологічна безпека рекреаційної сфери України, потребують детальної законодавчої регламентації, розробки та впровадження у законодавстві чітких категорій та визначень об'єктів та процесів, що відображають зміст рекреаційної діяльності в Україні. Лише враховуючи усі особливості та характерні риси рекреації законодавство зможе не породжувати суперечності, а сприяти всебічному розвитку рекреаційної сфери України.

Рекреація (від лат. *recreatio* – відновлення, відтворення) як вид діяльності, спрямована на відновлення розумових, духовних і фізичних сил людини шляхом загальнооздоровчого й культурно-пізнавального відпочинку, туризму, санаторно-курортного лікування, любителського та спортивного рибальства, полювання тощо [9, с. 68]. Така діяльність здійснюється, передусім, у межах рекреаційних територій, основу яких становлять землі рекреаційного призначення.

Класифікатор видів економічної діяльності від 2005 р. визначав рекреаційну діяльність як процес об'єднання дій, що приводять до

одержання відповідного набору продукції й послуг, на основі використання певних ресурсів: сировини, матеріалів, устаткування, робочої сили, технологічних процесів тощо [6]. Також доцільним є розподіл рекреаційної діяльності за тривалістю, масштабом, характером організації, сезонністю, місцем організації, характером залучених рекреаційних ресурсів, віковою характеристикою учасників, кількістю учасників [9, с. 70].

У процесі рекреаційної діяльності людина залучає до використання природних і штучних ресурси, де ця діяльність є формою природокористування. Рекреаційні ресурси – матеріальна передумова формування рекреаційної галузі народного господарства, її ресурсна база [3, с. 18]. Отже, рекреаційні ресурси – це сукупність природно-кліматичних, побутових, культурних, оздоровчих, пізнавальних, історичних та інших ресурсів, що використовуються або можуть використовуватися для надання рекреаційних послуг у процесі рекреаційної діяльності [12, с. 32].

Рекреація є процесом, в основу якого покладено відпочинок людей у вільний від роботи час. Рекреаційна сфера охоплює галузі і підприємства, які забезпечують організацію відпочинку з метою відновлення фізичних і психологічних сил людини, а також забезпечують додатковими та супутніми товарами і послугами. Рекреаційна діяльність охоплює певні види діяльності, пов'язані із туристичною, санаторно-курортною, лікувально-оздоровчою, спортивною метою [11, с. 37]. Кожен вид є певною мірою відокремленим і може бути організований незалежно від інших видів рекреаційної діяльності. Водночас через велику кількість спільних рис їх доцільно досліджувати як єдиний об'єкт економічної діяльності – рекреаційна діяльність [4, с. 50].

Рекреанти – це все населення, яке проживає в певній місцевості, на території регіону, країни, а також ті, хто проживає за межами країни і бажає організувати свою відпочинкову діяльність на спеціально відведених для цього територіях з метою задоволення потреб у відновленні фізичних сил, оздоровленні, лікуванні чи пізнавальній діяльності. Потенційно все населення населеного пункту, міста, району, області, регіону можна вважати рекреантами. Відмінність полягатиме у

виді здійснюваної ними рекреації, місця та тривалості рекреаційної діяльності. Рекреантів розподіляють за трьома базовими категоріями.

За тривалістю здійснення рекреаційна діяльність може бути короткотривалою (1–2 дні), середньотривалою (до 7 днів) і довготривалою (понад 7 днів) [11, с. 36–42]. Короткотривала рекреація, як правило, пов'язана із відпочинком та відновленням фізичних сил людини, і здійснюється переважно в межах населеного пункту, міста чи передмістя. Основними видами діяльності при цьому є відвідування театрів і кінотеатрів, прогулянки, відпочинок у паркових зонах, відпочинок за межами населеного пункту у лісових зонах (рекреаційних екосистемах). Отже, основним видом короткотривалої рекреації є лише організація відпочинку.

За тривалістю рекреацію можна класифікувати на щоденну, щотижневу та щорічну [12, с. 41]. Виходячи із вільного вибору виду рекреаційної діяльності населенням, місця та тривалості його здійснення, можна виокремити такі види рекреації:

- внутрішня рекреація – це рекреаційна діяльність людини за межами свого постійного місця проживання в межах регіону чи країни;

- іноземна рекреація (в'їзна) – це рекреаційна діяльність осіб-нерезидентів, у спеціально призначеній місцевості в межах країни, громадянами якої вони не перебувають;

- зарубіжна рекреація (виїзна) – це рекреаційна діяльність осіб-резидентів країни у межах спеціально відведених місцевостей регіону та країни, що знаходяться за межами країни походження та середовища їх проживання;

- прикордонна рекреація – це рекреаційна діяльність людей, що мешкають у прикордонних територіях з метою здійснення рекреації на спеціально відведеній місцевості на термін, що не перевищує 24 години.

Окремо виділяють рекреацію у межах країни, національну та міжнародну рекреацію [4, с. 51]. Рекреація в межах країни охоплює внутрішню та іноземну (в'їзну) рекреацію. Національна рекреація охоплює внутрішню та зарубіжну (виїзну) рекреацію. Міжнародна рекреація охоплює сукупність іноземної (в'їзної) і зарубіжної (виїзної) рекреації.

Всю сукупність людей, які здійснюють рекреаційну діяльність з відповідною метою у межах регіону чи країни на спеціально відведених місцевостях, використовуючи при цьому природні рекреаційні ресурси і умови, можна віднести до категорії відвідувачів. Проте для отримання детальних якісних і кількісних даних стосовно рекреаційної діяльності, яка ними здійснюється, доцільно розмежувати відвідувачів на рекреантів і одноденних відвідувачів. Оскільки одноденні відвідувачі із усіх видів рекреаційної діяльності займаються виключно відпочинковою діяльністю, а використання і споживання ними природних рекреаційних ресурсів з лікувальною і оздоровчою метою є дуже незначним, то для дослідження стану ринку рекреаційних послуг їх потрібно розглядати, але виділити в окрему групу. В деяких випадках їх можна прирівнювати до туристів. Відповідно до характеру рекреаційної діяльності можна виділити внутрішнього рекреанта, іноземного рекреанта, закордонного рекреанта. Внутрішні рекреанти організують свою рекреаційну діяльність у межах регіону чи країни, громадянами якої вони є. Іноземні (в'їзні) рекреанти є громадянами інших держав, здійснюють рекреаційну діяльність за межами країни проживання. Це ті особи, які відвідують Україну з метою рекреації. Зарубіжні рекреанти – рекреанти, які для здійснення рекреаційної діяльності виїжджають за межі країни проживання, громадянами якої вони є. Це особи, які подорожують за межі України з метою рекреації.

Транзитні відвідувачі здійснюють тимчасову зупинку в певній місцевості під час подорожі до основного місця призначення. Для їх врахування доцільно включити їх до одноденних відвідувачів.

Рекреанти відрізняються за метою відвідання тієї чи іншої місцевості, призначеної для рекреації. Розподіл рекреантів за метою відвідування є важливим з огляду на застосування нормативних показників споживання ними рекреаційних ресурсів, розрахунку рівня споживчих витрат і тривалості відвідування.

Мета здійснення рекреаційної діяльності збігається із видами діяльності рекреації та її функціональним призначенням. Відповідно, рекреантів можна розподілити за метою здійснення ними рекреаційної діяльності [11, с. 72; 12 с. 58]:

- санаторно-курортна мета – відпочинок або лікування, медична реабілітація, профілактика захворювань, лікування за основним профілем захворювання;

- лікувально-оздоровча – метою є профілактика захворювань, загальне оздоровлення організму, лікування окремих органів чи систем людського організму, повне лікування;

- спортивна-відпочинок, пов'язаний із участю у спортивних змаганнях та заходах;

- пізнавальна-відпочинок, пов'язаний із подорожами та відвідуванням культурно-історичних пам'яток та місцевостей.

Рекреаційна діяльність населення передбачає споживання не лише основних послуг, що їм пропонується сферою рекреації, але і товарів та послуг, що пропонуються інфраструктурними та іншими суміжними галузями. Тому всю сукупність спожитих товарів і послуг рекреантами для задоволення їхніх рекреаційних потреб вважатимемо рекреаційним споживанням. Слід зауважити, що рекреаційне споживання повинно збігатися у часі із рекреаційною діяльністю людини. До рекреаційного споживання слід також відносити спожиті товари і послуги під час підготовчого і заключного етапів рекреації. За часом здійснення рекреаційне споживання можна розділити на такі види [4, с. 52.]:

- підготовче (попереднє) споживання, пов'язане із споживанням товарів і послуг, необхідних для підготовки рекреаційної діяльності;

- поточне споживання передбачає споживання товарів і послуг безпосередньо під час здійснення рекреаційної діяльності;

- завершальне споживання, пов'язане із споживанням тих товарів і послуг, які необхідні для закінчення рекреаційної діяльності.

З огляду на споживання рекреантами товарів і послуг можна виділити основні і додаткові послуги, які споживають рекреанти. До основних належать послуги розміщення, харчування, організації рекреаційного процесу (профілактика захворювань, лікування, рекреаційні, культурні, розважальні і спортивні заходи), транспортні послуги. Характерними особливостями основних послуг рекреаційного споживання є власне їх рекреаційне, а не побутове повсякденне споживання, висока еластичність попиту (чутливість попиту залежить

від наявності та зростання кількості рекреантів, задоволення потреб яких сприяє зростанню кількості споживання рекреаційних товарів і послуг). Попит на рекреацію на певній рекреаційній території залежить від наявності природних рекреаційних ресурсів та природно-ресурсного потенціалу території. Його зменшення призводить до прямо пропорційного скорочення рекреації та рекреаційного споживання. Додаткове споживання пов'язане із придбанням сувенірної продукції, страхуванням, фінансовими послугами тощо. Вони є супутніми відносно основного рекреаційного споживання, але не є обов'язковими і не залежать прямо від здійснення рекреаційної діяльності.

Попит з боку зацікавлених груп населення визначає рекреацію як вид економічної діяльності, з іншого боку, рекреація (рекреаційна діяльність) є тим набором послуг, створення і споживання яких призначене задовольнити цей попит. Тому рекреація охоплює широке коло послуг, які стосуються цього виду діяльності: внутрішні та міжнародні перевезення, громадське харчування, зв'язок тощо [4, с. 53].

Особливості ринку рекреаційних послуг пов'язані із специфікою самих рекреаційних послуг: неможливості зберігання і нагромадження, сезонність надання і споживання рекреаційних послуг, диференціація якості наданих рекреаційних послуг, наперед визначений характер попиту на рекреаційні послуги. Відповідно все це створює нерівномірність між попитом та пропозицією рекреаційних послуг, що призводить до складності прогнозування як попиту на рекреаційні послуги, так і їх пропозиції.

Попит на рекреаційні послуги, як і на будь-які інші види товарів чи послуг, виходить із потреб людини. Потреби людини у відпочинку, оздоровленні чи лікуванні є первинними, а їхнє задоволення відбуватиметься насамперед. Потреби в оздоровленні і лікуванні формуються у зв'язку з погіршенням стану здоров'я чи з метою профілактики захворювань, потреби у відпочинку формуються у зв'язку з необхідністю зняття фізичної та моральної втоми. Отже, попит на товари і рекреаційні послуги відображає певну потребу населення у відпочинку, оздоровленні, лікуванні.

Пропозиція на ринку рекреаційних послуг – запропонований рекреаційними установами комплекс заходів із відпочинку, оздоровлення та лікування населення за певний проміжок часу. Рівень і обсяг пропозиції рекреаційних послуг залежить від можливостей використання природних рекреаційних ресурсів (природно-ресурсного потенціалу), місткості матеріально-технічної бази рекреації, лімітуючих та розвиваючих факторів рекреації, законодавчих обмежень.

На нерівномірність попиту і пропозиції впливають як цінові, так і нецінові чинники. Це передусім вимоги споживачів до якості та насиченості рекреаційних послуг, величина доходів (купівельна спроможність), рівень цін на інші рекреаційні послуги, можливість заміщення даного виду рекреаційної послуги іншими, виробничі можливості, ресурсне забезпечення, інфляційні очікування, кількість рекреаційних закладів, що надають послуги тощо [4, с. 53].

Важливим показником, який характеризує співвідношення попиту і пропозиції, є еластичність, тобто чутливість споживачів та чутливість рекреаційних закладів, що надають такі послуги, до зміни цін на рекреаційні послуги.

При прогнозуванні попиту на рекреаційні послуги передусім слід враховувати його забезпеченість грошовою масою. Важливими факторами прогнозування є чинники особистого характеру рекреантів, такі як звички, смаки, переваги споживачів, на формування яких впливають стать, вік, приналежність до певної соціальної групи, традиції.

Для ринку рекреаційних послуг характерні такі особливості:

1. Низькі темпи розвитку рекреаційної сфери обумовлені кризовим станом економіки країни, скороченням фінансування соціально-економічних програм розвитку, зменшенням платоспроможності населення, зростанням цін на рекреаційні послуги;

2. Функціонування в умовах мінливого, нестабільного і недосконалого законодавства, що гальмує нормальний розвиток рекреаційної сфери, обмежує розширення асортименту послуг, впливає на ціноутворення;

3. Слабка конкуренція на внутрішньому ринку, обумовлена наявністю природних рекреаційних ресурсів у розпорядженні конкретних рекреаційних закладів та їх спеціалізацією;

4. Загострення конкурентної боротьби з боку закордонних рекреаційних систем сусідніх країн та країн дальнього зарубіжжя [4, с. 53-54].

Передумовою рекреації є рекреаційні ресурси. Виділяють три типи рекреаційних ресурсів: природні, історико-культурні та соціально-економічні. Кожний із них відіграє певну роль у формуванні галузевої й територіальної організації рекреаційних комплексів.

Під *природними рекреаційними ресурсами* слід розуміти фактори, речовину і властивості компонентів природного середовища, які володіють сприятливими для рекреаційної діяльності якісними та кількісними параметрами і слугують або можуть слугувати для організації відпочинку, туризму, лікування й оздоровлення людей. До них належать лікувальні та оздоровчі фактори багатоцільового призначення (ліси, лікувальні кліматичні місцевості, поверхневі води), лікувальні речовини (мінеральні води, грязі, озокерит), а також рекреаційні властивості гірських і передгірних ландшафтів, заповідних територій [9, с. 70].

Історико-культурні рекреаційні ресурси – це пам'ятки культури, створені людиною, що мають суспільно-виховне значення, пізнавальний інтерес і можуть використовуватись для задоволення духовних потреб населення.

Соціально-економічні рекреаційні ресурси включають матеріально-технічну базу рекреаційних об'єктів, частину матеріального виробництва, яка безпосередньо забезпечує потреби рекреації, використовувані рекреацією об'єкти інфраструктури, а також трудові ресурси, зайняті в рекреаційному господарстві [9, с. 70].

Отже, рекреаційні ресурси – це сукупність природно-кліматичних, побутових, культурних, оздоровчих, пізнавальних, історичних та інших ресурсів, що використовуються або можуть використовуватися для надання рекреаційних послуг у процесі рекреаційної діяльності [12, с. 106].

У просторовому контексті рекреаційні ресурси доцільно розділити на дві групи:

– *природні рекреаційні території та природні рекреаційні ресурси* (рекреаційні, курортні, лікувально-оздоровчі зони, інші природні території, об'єкти, комплекси, використання яких можливе з рекреаційною метою);

– *рекреаційні соціально-побутові ресурси* (будівлі, споруди, архітектурні й будівельні комплекси, інші об'єкти соціально-культурного призначення, що використовуються з рекреаційною метою).

Природні рекреаційні території – це частина простору навколишнього природного середовища, призначена для масового відпочинку населення, відновлення життєвих сил і здоров'я людей. До них належать:

- рекреаційні, курортні, лікувально-оздоровчі зони;
- землі рекреаційного, оздоровчого, історико-культурного і частково природоохоронного призначення;
- окремі ділянки земель лісового та водного фондів;
- інші рекреаційні території, комплекси, придатні для використання з рекреаційною метою [9, с. 71].

Природні рекреаційні ресурси – це природні лікувальні ресурси і природні оздоровчі ресурси та природні оздоровчі фактори, придатні для використання з метою відновлення і зміцнення здоров'я людей. До природних лікувальних ресурсів віднесено родовища корисних копалин мінерального й органічного походження, які справляють на організм людини лікувальний ефект і придатні для промислового освоєння (мінеральні води, лікувальні грязі).

Природні оздоровчі ресурси являють собою природні утворення, що формують особливі ландшафтні та мікрокліматичні умови, які справляють на організм людини оздоровчий ефект (парки, пляжі, лісопарки, лісові й гірські масиви).

До природних оздоровчих факторів належать природні явища, які наявні й відбуваються у конкретній місцевості в оптимальних для організму людини концентраціях і поєднаннях – тривалість та

інтенсивність сонячного випромінювання, воло гість повітря, температура навколишнього природного середовища.

Природні рекреаційні ресурси найповніше концентруються у межах рекреаційних зон. До рекреаційних зон, як правило, відносять земельні ділянки, зайняті територіями будинків відпочинку, пансіонатів, об'єктів фізичної культури й спорту, кемпінгів, яхт-клубів, туристичних баз, стаціонарних та наметових туристично-оздоровчих таборів, будинків рибалок і мисливців, дитячих туристичних станцій, парків, зелених зон навколо міст та інших населених пунктів і зелених насаджень міст, навчально-туристичних та екологічних стежок, маркованих трас, дитячих і спортивних таборів, інших аналогічних об'єктів, а також земельні ділянки, надані для дачного будівництва й спорудження інших об'єктів стаціонарної рекреації [9, с. 71].

В сучасний час в спеціальній літературі ведеться дискусія щодо понятійного апарату: рекреаційна територія, зона, місцевість. До недавнього часу використовувався термін «землі природно-заповідного фонду», під якими розуміють «землі заповідників, пам'яток природи, природних (національних), дендрологічних і ботанічних садів [2, с. 23]. Однак він неадекватно відображає сутність статусу і режиму використання цих земель. У повсякденному житті це призвело до вільного трактування доцільності, можливості та ступеня їх використання в господарській діяльності [8, с. 195]. Так О. Лесів відзначає «недостатня конкретизація терміну землі природно-заповідного фонду призвело до розвитку екстенсивного природокористування та застосування «брудних» схем захвату цінних земель різним «дільцями» [5, с. 35].

Сьогодні можна говорити про повсюдне порушення українського законодавства використання цих земель, що виражається в: здійсненні господарської та рекреаційної діяльності на певній частині земель природно-заповідного фонду з встановленням особливого режиму на підставі судових рішень, здійсненні господарської діяльності у місцях проживання нечисленних етнічних груп і народностей під приводом захисту їх культурних традицій і цінностей. Тому введення в науковий обіг терміна «особливо охоронювані території» було спробою об'єднати

всі категорії природних комплексів (курортні, лікувально-оздоровчі), взятих під охорону державою, і виключити можливість переведення їх у приватну власність. До їх складу можна віднести «земельні ділянки, що мають особливе природоохоронне, наукове, історико-культурне, естетичне, рекреаційне, оздоровче й інше значення. Однак таке трактування не пояснює можливість їх використання [8, с. 195]. У зв'язку з цим можна погодитися з точкою зору українського вченого Б. Р. Васильченко, який відзначає «значення має не відділення земель і надання їм статусу особливо охоронюваних державою, а розкриття напрямків подальшого їх використання» [1, с.82]. Крім того, надання землям такого статусу призвело до необхідності державного фінансування заходів з підтримки їх природного характеру, що в умовах фінансово-економічної кризи здійснити вкрай важко.

О. Олеш пропонує ввести в науковий обіг поняття курортно-рекреаційна місцевість, тобто та, яка «розташовується на землях курортних, особливо охоронюваних об'єктів, які використовуються суб'єктами рекреаційного господарства в економічних і соціальних інтересах» [7, с. 23]. Однак поняття місцевість включає до себе землі природних ландшафтів, які можуть виходити за межі особливо охоронюваних територій, курортні населені пункти. У цьому випадку діють різні підходи до організації та ведення діяльності безпосередньо в населеному пункті і землях, що мають статус особливо охоронюваних. На наш погляд, дане визначення містить у собі порушення законодавства щодо ведення суб'єктами рекреаційного господарювання своєї діяльності на таких територіях. Як зазначає український вчений Є. Г. Свирид «господарська діяльність на землях, які мають статус особливо охоронюваних, означає поступове і цілеспрямоване виведення цих земель з під контролю держави за схемою оренди та поступове привласнення комерційними структурами» [10, с. 34].

У чинному законодавстві України відсутнє визначення рекреаційних територій, але якщо проаналізувати нормативні акти, то можна виділити деякі ознаки, властиві цим територіям:

- Закон України «Про навколишнє природне середовище» зазначає, що дані території призначені для масового відпочинку і туризму;

- Земельний кодекс України відзначає, що дані території можуть використовуватися для проведення спортивних заходів;

- Лісовий кодекс України виділяє кілька категорій земель залежно від їх функціонального призначення;

- Водний кодекс України встановлює порядок користування водами в рекреаційних цілях, встановлюється порядок використання в аналогічних цілях земельних ділянок прибережних захисних смуг, смуг освоєння і берегових смуг водних шляхів.

Таким чином, приймаючи до уваги вище сказане, можна відзначити особливості, які властиві рекреаційним територіям:

- можливість їх використання для організації відпочинку людини у зв'язку із наявністю на них природних, природно-санітарних, природно-антропогенних комплексів;

- підтвердження в передбаченому законодавстві порядку, якісних характеристик земельних ділянок природного ландшафту, водного, повітряного простору, що сприяють фізіологічному, психологічному, генетичному та духовному оздоровленню людини;

- встановлення порядку користування такими землями для відпочинку людей, встановлення порядку їх обліку та моніторингу, визначення в установленому порядку меж, площ даних земель;

- заборона господарської та іншої діяльності, що негативно впливає на їх стан, заборона будь-яких дій, що порушують суспільні рекреаційні інтереси при їх використанні.

Враховуючи усі перелічені критерії та параметри рекреаційної діяльності, рекреаційні території можна визначити, як єдиний природний комплекс, розташований у межах рекреаційного та оздоровчого ландшафту, використовуваного суб'єктами рекреаційної та іншої господарської діяльності в лікувально-оздоровчих, культурних цілях, за умови збереження його природного стану [8, с. 196].

Недосконалість державного регулювання процесів землекористування в межах рекреаційних територій, як правило, зумовлює існування взаємовиключних інтересів і мотивацій землекористувачів при використанні земельних ресурсів, а земельна власність стає предметом зіткнення індивідуальних та групових, а також

корпоративних, регіональних і загальнонаціональних інтересів. Особливо гострі постають проблеми впливу економічних, екологічних та соціальних факторів на характер і напрями рекреаційного землекористування, оцінки ефективності використання земель в умовах трансформації земельних відносин, еколого-економічного моделювання ефективного використання й охорони земель.

Список використаних джерел

1. Васильченко Б. Р. Дефініція поняття території, яка особливо охороняється / Б. Р. Васильченко // Рекреаційні ресурси України. – 2009. – № 3. – С. 21-28.
2. Васюта Р. Т. Об особливостях дефініції природно-заповідний фонд / Р. Т. Васюта // Екологія і світ. – 2008. – № 2. – С. 19-29.
3. Гуторов О.І. Земельно-ресурсний потенціал та проблеми його раціонального використання : лекція / О.І. Гуторов. – Х.: ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, 2002. – 70 с.
4. Добуш Ю. тенденції розвитку ринку рекреаційних послуг. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2009. - № 14(649). С. 50 – 63.
5. Лесів О. С. Природно-заповідний фонд України : монографія / О. С. Лесів. – Львів : Наукова думка, 2011. – 217 с.
6. Національний класифікатор України. Класифікація видів економічної діяльності (NACE, Rev. 1.1 - 2002, MOD) ДК 009:2005. – К. : Держспоживстандарт України, 2005. – 210 с.
7. Олеш О. М. Проблеми використання земель курортно-рекреаційного призначення: монографія. – Д.: 2011. – 217 с.
8. Пашенцева Г.В. Теоретичні підходи до визначення сутності дефініції рекреаційна територія. Культура народів Причорномор'я. 2011. № 212. – С. 195 – 196.
9. Полтавець А. М. Проблеми формування режиму територій, які використовуються із рекреаційною метою. Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. № 1–3. 2013. С. 68 – 79.
10. Свирид Є. Г. Екскурсійна справа та рекреаційні ресурси : монографія / Є. Г. Свирид. – Львів : Наука, 2010. – 234 с.

11. Стафійчук В. І. Рекреалогія: Навч. посібник. – 2-ге вид. – К.: Альтерпрес, 2008. – 264 с.

12. Фоменко Н. В. Рекреаційні ресурси та курортологія: Навч. посібник. – К.: Центр навч. літ., 2007. – 312 с.

*Oleg Khalabudenko,
PhD Law, Assoc. Professor,
Department of Political Science and Law,
Kyiv National University of Construction and Architecture*

LEGAL REGIME OF PUBLIC PROPERTY: EXPERIENCE OF EUROPEAN JURISDICTIONS

The right to own property is one of the fundamental rights. This right is the main component of a person's asset. It serves as the basis for the manifested existence of a person in the external world in relation to him. A person recognized as a full-fledged participant in legal communication only if there is a subjective right of ownership [1, p. 200].

In general, individuals and legal entities of private or public law are recognized as subjects of civil rights, including, and above all, property rights. However, the legal regime of property depend on the functions of persons performed by specific subjects of property rights.

At the same time, in civil circulation, the legal equality of persons of private and public law is assumed: the state and administrative-territorial units participate in civil legal relations on an equal footing with other subjects of law. Their bodies in accordance with their competence exercise the powers of the state and administrative-territorial units in such relations.

The question arises: should (can) legal entities of public law use the same legal means and forms, when appropriating and distributing benefits that are part of their property as private individuals?

Actually, a distinctive feature of the participation of the state and administrative-territorial entities in public relations is the establishment of a special legal regime for objects owned by them. The state and administrative-territorial formations have public property, through which they perform the socio-economic functions assigned to them.

The next question is: do a public property always used for its intended purpose? And if it is not, as evidenced by the experience of states that have embarked on the European path of development, then what model of public

property management should be implemented in order to achieve the expected result, which is to realize public interests? First of all to solve this problem, in our opinion, it is necessary, to identify the distinctive features of the legal regime of public property in general.

Researchers, among the features that distinguish the legal regime of public property from the legal regime of private property (asset), in particular, name:

1) public accessibility of objects of public property, including the right belonging to all members of society to enjoy intangible benefits;

2) exclusive *legal opportunities* of the public owner to appropriate the fruits received from objects that are part of public property in the public interest;

3) exclusive legal possibility of the public owner to manage objects of public property in the public interest;

4) exclusive right to transfer objects of public property rights for use to other persons [See: 2, p. 251].

On the other side, according to Armen A. Alchian, the specificity of the legal regime of public property consists mainly in the restrictions imposed on its alienation: “private property is that which can be transferred at the discretion of its owners, whilst public property is that which cannot” [3]. Note that this restriction, in principle, removes objects of public property from circulation, which in turn, in the normal state of affairs, limits the direct participation of the state and administrative-territorial entities in civil circulation.

Indeed, if we consider in a general way the prerogatives vested in public owners, it turns out that all of them (taking into account the specifics of their implementation), with the exception of restrictions related to the alienation of objects that are part of public property, are also inherent in private owners. To a greater extent the order and form of their implementation differs, related to the specifics of the implementation of administrative procedures.

In any case, the specific features and forms of implementation of the above-mentioned prerogatives belonging to public owners are associated only in connection with a special public interest.

At the same time, we note that there is no single unified concept of public property in the legal orders of continental Europe, and there is no single legislative solution to issues related to the legal regime of public property.

In general, the European legal order knows two models of legal regimes related to the realization of public interests through objects that are part of property (asset). One of them, which is typical, in particular, for Germany, provides for a unified legal regime of ownership, enshrined in the Constitution of the state and the Civil Code of Germany, which, in the event of the realization of public interests, is subject to correction by relevant legislative acts.

In this regard, note that Article 14 para 2 of the Constitution of Germany was formulated a statement on the social role of property. Fabian Thiel says: “The model seemed to contrast, even conflict, with the appeal to individualism of Section 903 of the Civil Code, whereby “the owner of a thing may, to the extent that a statute or third party rights do not conflict with this, deal with the thing at his discretion and exclude others from every influence”[4].

Thus, the German model for the implementation of public interests does not imply the establishment of a separate special legal regime of public property by fixing the corresponding institution at the level of civil legislation. **The German legal order proceeds from the fact that any property has a social purpose in its basis, and such purpose does not depend on the legal status of the owner, but only on the goals that each owner pursues.**

The realization of public interests in Germany does not depend on the legal status of the persons who own the property, since any property has a social purpose, and public interests can realized by the state as a whole and the federal states, as well as private individuals.

As a result, in Germany “an expropriation for the benefit of private persons or companies is not excluded, as expropriation can be done for the public good: the expropriation of private real estate in favour of a car manufacturer for the purpose of building a car testing range in an economically weak region is considered as generally possible when pursuing a public interest”[4].

The “social model” of property clearly requires owners to act in a socially responsible manner, as determined by regulations authorized by the

legislator. The contents and limits of property rights aim to promote a “socially just property order”[4]. This means that the social obligation must meet the proportionality test and allows (under certain circumstances) government interventions that depend on the social importance of the property type which may change over time [See: 5, pp. 360-387].

Thus, the “social model” of property, enshrined as a result of the correction of the provisions of the Civil Code of Germany by the norms of the German Constitution, allows the implementation of policies related to the social function in relation to naturally limited resources, as well as legally justified state intervention in order to limit and redistribute private property rights in the public interest.

In contrast to the “social model” of property, many legal orders in Europe (focused on the “romane vector” of European Private Law) proceed from the need for “institutional” regulation of public property issues, which, in our opinion, is more justified.

Indeed, the implementation of the “social model” of property presupposes strict observance of the rule of law, including such conditions for its implementation as a legality (that is the basis of every established and functional democracy), legal certainty, prevention of abuse/misuse of powers, equality before the law and non-discrimination, access to justice [See: 6]. In this case, private owners are completely dependent on the stability of the rule of law based on these principles. In turn, the safety, inalienability of objects of public property, including those of defense significance, when implementing the model under consideration, also turns out to be dependent on the existing political regime in the state.

Now then the “institutional” regulation of issues related to public property involves the establishment of two regimes (forms) of ownership - a general regime of private property, which applies to all individuals and legal entities, and a separate special regime of public property.

Thus, for example, the Constitution of Romania [7], as amended on October 31, 2003, provides for the recognition in the republic of the presence of two forms of ownership: public and private. Public property, according to of Article 136 (2) of the Constitution of Romania, belongs to the state or administrative-territorial units.

The purpose of fixing (institutionalization) at the legislative level of public property is to establish a special legal regime in relation to things (benefits) that, being public property, classified as objects of such property. Thus, public property constitutes a set of things, and public property is a right established in relation to these things [8, p. 162].

Accordingly, the subjects of the right of public ownership in relation to things constituting the public domain at the national level are the state, and at the local level - administrative-territorial units.

This constitutional provision specified in Article 858 of the Civil Code of Romania [9] which defines of the right of public property: public property is the right of ownership which belongs to the state or administrative-territorial unit in respect of things that, by their nature or in accordance with the provision of the law, are used in the public interest or are of such interest, provided that they are acquired in one of the ways prescribed by law.

Thus, when defining public property, the special legal regime established for things belonging to the state or administrative-territorial units indicated as its main characteristic. The implementation of this regime, obviously, depends on whether the things belonging to the named subjects are classified in the public or, accordingly, in the private sphere. It is this feature that makes it possible to distinguish the legal regime of objects of public property from the private law regime of things belonging to the state or administrative-territorial units.

According to of Article 859 (1) of the Civil Code of Romania, objects of public property exclusive from circulation are assets of public interest: subsoil, airspace, energy potential waters suitable for use and of national interest, beaches, sea within the jurisdiction of the state, natural resources of the economic zone and the continental shelf, as well as other things specified by organic law.

In turn, things that are not exclusive public property but belong to the state or administrative-territorial units, are, depending on the circumstances, either in the public domain or in the private domain, but only if they, in turn, were acquired by one from the methods provided by law (Article 859 (2) of the Civil Code of Romania).

Thus, the state and administrative-territorial formations are the owners of things, some of which have an exclusive legal regime (inalienability), while others, although they are in circulation, assigned according to rules that are different from the rules established for individuals.

A short review of issues related to the concepts of public property in the European legal space demonstrates the positive and negative features of two established, but at the same time dynamic models of public property, each of which is designed to ensure the vital activity of the nation and communities. We are confident that the implementation of the policy of integration of Ukraine into the European Union should lead to changes in the sphere of relations under consideration, bringing the national experience and legislation of Ukraine closer to the established practices in the jurisdictions of the European legal space.

Bibliography

1. Khalabudenko, O.A., Property rights. Book 1. Property law. Chisinau, 2011. 311 p. S. 200.

2. Edella Schlager and Elinor Ostrom, Property Rights. Regimes and Natural Resources: A Conceptual Analysis//Land Economics. 1992. Vol. 68. No 3. P. 249-262. – <http://surl.li/kcvat>.

3. Alchian, Armen A. Some economics of property rights. Il Politico, vol. 30, no. 4, 1965, pp. 816–29. JSTOR – <http://www.jstor.org/stable/43206327>.

4. Fabian Thiel, Property entails obligations“ : Land and Property Law in Germany – Past, Present, and Future. – <http://surl.li/kcvau>.

5. McHarg, “The Social Obligations of Ownership and the Regulation of Energy Utilities in the United Kingdom and the European Union” in Property and the Law in Energy and Natural Resources (2010), eds. A. McHarg, B. Barton, A. Bradbrook and L. Godden, pp. 360 - 387.

6. EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW (VENICE COMMISSION) RULE OF LAW CHECKLIST. Adopted by the Venice Commission at its 106th Plenary Session (Venice, 11-12 March 2016). Council of Europe. – <http://surl.li/crspv>.

7. Constitutia din 31/10/2003 //Publicat in Monitorul Oficial, Partea I nr. 767 din 31/10/2003.

8. Bîrsan Corneliu Drept civil: drepturile reale principale/Corneliu Bîrsan. Ed. A 2-a, rev. – București: Editura Hamangiu, 2015. – 486 p. P. 162.

9. CODUL CIVIL din 17 iulie 2009 (republicat, actualizat) – Legea nr. 287/2009 – <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/109884>.

*Інна Ярошук,
кандидат історичних наук, доцент,
кафедра політичних наук і права
Київського національного університету будівництва і архітектури
ORCID <https://orcid.org/0000-0001-8639-6648>*

ПРАВОВИЙ АСПЕКТ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БУДІВЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ

Практично немає такої сфери діяльності, нормативно-правове регулювання якої не зачіпало б забезпечення її з позицій вимог екологічної безпеки, тобто реально у законотворчому процесі простежується процес екологізації багатьох галузей законодавства. Правові приписи щодо забезпечення екологічної безпеки наповнюють сьогодні більшість законодавчих і підзаконних актів України і тим самим справляють комплексний, міжгалузевий, наскрізний, універсальний вплив на регламентацію різних правовідносин, особливо у частині здійснення екологічно небезпечної, ризикованої діяльності.

Забезпечення екологічної безпеки є одним із завдань регулювання екологічних правовідносин поряд з використанням природних ресурсів та охороною довкілля. Законодавство України закріплює пріоритет вимог екологічної безпеки та містить значну кількість унікальних приписів, реалізація яких дозволяє суттєво знижувати прес вияву екологічної небезпеки.

Наукові праці таких вчених, як: В. Андрейцев, П. Андрушко, Г. Анісімова, Г. Балюк, С. Боголюбов, М. Брінчук, М. Васильєва, А. Гетьман, В. Зуєв, І. Каракаш, Н. Кобецька, Т. Коваленко, О. Колбасов, В. Костицький, С. Кравченко, М. Краснова, Ю. Краснова, А. Кулинич, Н. Малишева, В. Мунтян, В. Попов, Н. Титова, Ю. Шемшученко та ін., окреслюють значний спектр екологічних питань які постали перед суспільством і державою.

Чисте та безпечне природне середовище забезпечує право на життя. Однак, незважаючи на доволі поширені заклики про створення більш

безпечного довкілля, що були підкріплені низкою конвенцій та глобальних домовленостей стосовно сучасної проблеми навколишнього природного середовища, яке перебуває під загрозою, здійснення таких заходів під час війни і в післявоєнний період відбудови є недостатнім. Зусилля держави для здійснення узгоджених принципів і механізмів для забезпечення екологічної безпеки не можна вважати задовільними за ряду об'єктивних факторів [1, с. 228].

Створення системи екологічної безпеки разом із вдосконаленням соціально-економічної системи безпеки є новим елементом національної безпеки. Підґрунтям цієї системи має стати адекватний організаційно-правовий, соціально-політичний, господарський механізм управління природокористуванням, що базується на сучасних інформаційних технологіях, можливості протидії антропогенній і природній деструкції біосфери. Екологічна безпека виступає як заперечення екологічної загрози, що виявляється у локальних, регіональних і глобальних масштабах як екологічні стихії, соціальні кризи та техногенні катастрофи, наслідки війни. Створення системи екологічної безпеки означає задоволення екологічних вимог суб'єктів екосистеми, яка повинна мати пріоритет серед інших аспектів традиційної національної безпеки. Слід визнати, що в сучасних умовах самостійне досягнення такої мети уявляється мало реальним. Необхідна допомога, тісне співробітництво та кооперація з усіма державами світу. Зрештою, політика екологічної безпеки України має інтегруватися в систему колективної екологічної безпеки [2, с. 98].

Для України період воєнної агресії Росії характерний високим рівнем забруднення навколишнього природного середовища, його виснаженням, руйнуванням виробництва, інфраструктури, що супроводжуються наростанням проблеми екологічної безпеки.

Війна триває. А це означає, що будуть подальші руйнування та загострення екологічних проблем. Але не дивлячись на продовження воєнних дій розпочалося відновлення інфраструктури та відбудова зруйнованого житла.

Для якомога швидкої відбудови країна потребує принципово нового підходу та якісно нових, надшвидких смарт технологій в

будівництві та урбаністиці. Актуальним постане питання правового забезпечення екологічної безпеки будівельних матеріалів як на рівні технічного регламентування, так і на рівні технічного забезпечення і впровадження [3].

У перехідних положеннях Закону України «Про надання будівельної продукції на ринку» від 02.09.2020 р., який набрав чинність 01.01.2023 р. внесені зміни і доповнення до Закону України «Про будівельні норми» шляхом доповнення його статтею 7-2, яка присвячена основним вимогам до будівель і споруд. Відповідно до ч. 4 цієї норми, основними вимогами до будівель і споруд є забезпечення, зокрема: гігієни, здоров'я та захисту довкілля, тобто будівлі і споруди повинні бути запроектовані і побудовані таким чином, щоб протягом усього життєвого циклу вони не становили загрози гігієні або здоров'ю та безпеці не справляли значного впливу на якість довкілля або на клімат під час їх будівництва, експлуатації та знесення, зокрема, внаслідок будь-якого з таких чинників: а) виділення токсичного газу; б) виділення в повітря всередині або зовні приміщення небезпечних речовин, летких органічних сполук, парникових газів або небезпечних часток; в) виділення небезпечної радіації; г) виділення небезпечних речовин у ґрунтові води, морські води, поверхневі води або ґрунт; д) виділення небезпечних речовин у питну воду або інших речовин, що негативно впливають на питну воду; е) аварійного скидання стічних вод, твердих чи рідких відходів, виділення димових газів; є) сирості у частинах будівель або споруд чи на поверхнях всередині будівель або споруд, а також як окремий напрямок – можливість використання екологічно сумісних сировинних і вторинних матеріалів у будівлях і спорудах [4].

Сьогодні якість сировини для виробництва будівельних матеріалів і самих будівельних матеріалів, оцінюється за технологічними і технічними характеристиками і лише незначна доля окремих гігієнічних вимог, що стосуються охорони праці і транспортування, подається у вигляді показників, що практично не дозволяють оцінити міру їх небезпеки для здоров'я населення. Для комплексної екологічної оцінки матеріалів необхідно знати всю сукупність негативних властивостей і їх вплив на здоров'я людини, тобто його гігієнічну безпеку на всіх стадіях

життєвого циклу матеріалу, а в даному випадку, перш за все, на стадії його експлуатації, оскільки від вибору матеріалу для інтер'єру залежить не лише безпека житла, але і його комфорт. Тому комплексний аналіз існуючих підходів екологічної оцінки будівельних матеріалів за показниками їх гігієнічної безпеки, визначення цих критеріїв безпеки і характеристик для оцінки впливу будівельних матеріалів на здоров'я людини є важливим.

Гігієнічна безпека будівельних матеріалів для людини визначається комплексом санітарно-гігієнічних характеристик, що визначають потенційну небезпеку матеріалу для здоров'я людини, відповідність будівельним вимогам, які ставляться до матеріалів чи виробів конкретного призначення. Небезпека матеріалу може проявлятися за рахунок забруднення навколишнього середовища, наприклад, повітря в приміщенні, або за рахунок безпосереднього контакту з ним людини. Несприятливий вплив на організм людини обумовлений сукупністю взаємовпливів між матеріалом, середовищем і людиною. Комплексом санітарно-хімічних характеристик визначається небезпека речовин, що виділяються з матеріалу, забруднюють місце існування людини. Забруднення середовища, що контактує з поверхнею, зокрема оздоблювальних будівельних матеріалів, відбувається за рахунок газоподібних речовин і твердих частинок пилу, який утворюється за рахунок тертя. Міграція речовин в матеріалі – складний багатостадійний процес, тривалість якого може складати від декількох годин до багатьох місяців, а інколи і років. Параметри проведення санітарно-хімічних експериментів регламентуються умовно, без врахування різноманіття чинників, що впливають на міграцію токсичних з'єднань. Це приводить до поганої відтворюваності результатів, а у ряді випадків і до неправильних висновків про гігієнічні властивості матеріалів. Несприятлива дія будівельних полімерних матеріалів на організм людини, обумовлена, в основному, виділенням шкідливих речовин в зовнішнє середовище при експлуатації виробів, практично усувається лише видаленням такого матеріалу з приміщення. Щоб уникнути таких дій необхідно вже на стадії проектування зумовити правильний вибір і закладати в проект лише безпечні для людини матеріали [5].

В державі лише формуються законодавчі вимоги до екологічної безпечності будівельних матеріалів. Вважаємо, що таке формування має включати в себе і розвиток підзаконних нормативно-правових актів, що розкриватимуть особливості забезпечення екологічної безпеки різних видів будівельних матеріалів на усіх етапах їх виготовлення і реалізації, що відповідатиме вимогам систематизації такого законодавства в будівельній галузі діє спеціальний технічний документ, який регулює ці питання. Ним є ДСТУ Б А.1.2-1:2007 «Система ліцензування та сертифікації у будівництві. Оцінювання відповідності у будівництві згідно з технічним регламентом будівельних виробів, будівель і споруд. Основні положення» Будівельні матеріали поділяються на гармонійні (безпечні для довкілля та людини) і негармонійні (шкідливі для довкілля та людини), однак незалежно від цього діяльність із їх видобування, переробки, обробки або виготовлення визнається Законом України «Про оцінку впливу на довкілля» екологічно шкідливою. Таке вимагає запровадження спеціальних еколого-правових вимог на всіх етапах їх видобування, виготовлення та експлуатації. Тому в роботі такі правові вимоги аналізуються шляхом їх поділу на два етапи – на етап виробництва будівельних матеріалів та на етап їх використання у будівництві [6].

Етап виробництва будівельних матеріалів включає в себе три складові частини: видобування природних ресурсів, які є готовими будівельними матеріалами або виступають основною сировиною для виготовлення будівельного матеріалу; закупівля та переробка природних ресурсів, які виступають будівельними матеріалами; закупівля та переробка хімічних речовин, що лежать в основі виготовлення полімерних і полімеровмісних матеріалів. У зв'язку з тим, що більшість видів діяльності, пов'язаних із виробництвом будівельних матеріалів, визнано екологічно шкідливими, до них встановлюються вимоги щодо ідентифікації об'єктів на потенційно небезпечні, або об'єкти підвищеної небезпеки, з виконанням усіх подальших вимог, що встановлюються до таких видів об'єктів. Крім того, законодавством встановлюються екологічні вимоги і до самих будівельних матеріалів, які переважно містяться в технічних документах (стандартах). Законодавча вимога

щодо екологічної безпечності будівельних матеріалів введена в Україні у 2023 році

Що стосується встановлення екологічних вимог на етапі використання будівельних матеріалів, то з'ясовано, що така продукція має обов'язково проходити процедуру підтвердження відповідності, сертифікації та маркування і лише після цього потрапляти на ринки для подальшого продажу і використання [7, с. 38].

Існує необхідність систематизації законодавства про забезпечення екологічної безпеки будівельних матеріалів.

Таким чином, правове забезпечення екологічної безпеки будівельних матеріалів можна розглядати, в першу чергу, як сукупність правових норм, що регулюють правовідносини із виготовлення, реалізації та застосування будівельних матеріалів, екологічна безпечність яких має підтверджуватись застосуванням заходів із маркування, протоколів випробувань та сертифікатів відповідності. Відповідальність за якість будівельних матеріалів сьогодні мають нести, по-перше, суб'єкти – виробники таких матеріалів, по-друге, суб'єкти містобудівної діяльності, які на підставі публічних за купівель отримують відповідної якості будівельний матеріал [8].

Головними інтересами держави в сфері екологічної безпеки мають бути вироблення концептуальних основ загальної стратегії в галузі охорони навколишнього середовища і раціонального природокористування а також дотримання їх на практиці для сталого економічного та соціального розвитку держави. При цьому передбачається формування нових типів технологічних процесів, соціальної організації та управління, здатності розв'язувати екологічні проблеми та зменшувати будь-які екологічні небезпеки, що становлять значну загрозу національній безпеці України.

Зауважимо, у галузі урбоекологічної безпеки важливе місце посідають питання: а) визначення екологічно обумовлених параметрів розвитку розселення і виробництва; б) встановлення показників допустимого екологічного навантаження на різні функціональні території; в) розробки механізмів забезпечення екологічної рівноваги в умовах комплексного природокористування. Головною проблемою у

сучасному містобудуванні залишається безпланова, скупчена забудова, незадовільне санітарне забезпечення міста, інтенсивний шум і значне забруднення повітря. Вирішення цієї проблеми полягає у раціональному плануванні забудови, обмеженні росту дуже великих міст, правильному виборі території під забудову та її оптимальний розподіл на функціональні зони. Містобудівна документація на державному рівні підлягає експертизі та стратегічній екологічній оцінці (далі – СЕО). Схеми планування території затверджуються рішенням відповідних рад за умови здійснення СЕО та отримання позитивного висновку державної експертизи. Містобудівна документація підлягає СЕО в порядку, встановленому Законом України "Про стратегічну екологічну оцінку".

При розробці та реалізації містобудівної документації суб'єкти містобудівної діяльності зобов'язані дотримуватись основних завдань та заходів щодо забезпечення сталого розвитку населених пунктів та екологічної безпеки територій.

Сталий розвиток населених пунктів передбачає соціально, економічно і екологічно збалансований їх розвиток, спрямований на створення економічного потенціалу, повноцінного життєвого середовища для сучасного та наступних поколінь на основі раціонального використання ресурсів, технологічного переоснащення і реструктуризації підприємств, удосконалення соціальної, виробничої, транспортної, комунікаційно-інформаційної, інженерної інфраструктури [9].

Тому систематизація нормативно-правового регулювання законодавства у забезпеченні екологічної безпеки будівельних матеріалів є важливим чинником післявоєнної відбудови України та підґрунтям екологічної безпеки.

Список використаних джерел

1. Сірант М. М. Забезпечення екологічної безпеки – пріоритетне завдання для держави і особистості. Права людини та національна безпека: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 10 грудня 2019 р.). Львів. 2019. С. 228–230.

2. Криштанович М.Ф., Пушак Я.Я., Флейчук М.І., Франчук В.І. Державна політика забезпечення національної безпеки України: основні напрямки та особливості здійснення : монографія. Львів : Сполом, 2020. 418 с.

3. Про надання будівельної продукції на ринку: Закон України від 02.09.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/850-20#Text> (дата звернення 25.04.2023).

4. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення: 25.04.2023).

5. Григор'єва Л., Томілін Ю., Макарова О. Проблеми екологічної оцінки будівельних матеріалів за показниками їх гігієнічної безпеки. Управління якістю в освіті та промисловості: досвід, проблеми та перспективи: тези доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції пам'яті професора Петра Столярчука. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2017. С. 54-55.

6. ДСТУ Б А.1.2-1:2007 «Система ліцензування та сертифікації у будівництві. Оцінювання відповідності у будівництві згідно з технічним регламентом будівельних виробів, будівель і споруд. Основні положення». URL: <http://surl.li/kcmzsc>.

7. Краснова М.В., Краснова Ю.А. Правові засади забезпечення екологічної безпеки будівельних матеріалів в Україні. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2021. Том 32 (71). № 2.

8. Екологічна безпека будівельних матеріалів. URL: <http://www.ssa.ru/articles/entry/378582ad9> (дата звернення: 25.11.2022).

9. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825> (дата звернення: 25.04.2023).

*Ірина Продан,
аспірантка кафедри політичних наук і права
Київського національного університету будівництва і архітектури*

АНТИКОРУПЦІЙНА СКЛАДОВА ПОЛІТИКИ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Відновлення України, котре є другою, після досягнення найшвидшої перемоги над російським воєнним вторгненням проблемою, є найбільш актуальним напрямом державної політики України. Водночас відновлення руйнувань, створення нових форм життєвого простору та релокація промисловості й економіки загалом містять у собі значну низку внутрішніх політико-правових викликів, серед яких питання протидії корупції є центральною політичною і правовою проблемою, оскільки корупціогенність сфери будівництва є однією з найвищих серед всіх сфер економіки України. Дана проблематика ставить у практичну залежність ефективності політики відновлення України, насамперед, за участі зарубіжних партнерів та інших донорів, коли корупційні ризики формують політичну атмосферу недовіри і як наслідок – зменшують мотивацію реалізовувати спільні з Україною фінансовоємні проекти по відновленню завданих російським вторгненням руйнувань.

Дослідження свідчать, що для відновлення зруйнованих об'єктів і виплати компенсацій Українська держава розраховує на різні джерела, у тому числі стягнення грошей із РФ і допомога донорів (США, ЄС, Світового Банку, приватні пожертви тощо). В той же час досі не вирішена модель, за якою буде проходити відновлення, хто їм буде керувати, якими принципами воно буде керуватися, наскільки буде централізоване управління, як буде розподілена пропорція в прийнятті рішень між місцевою та центральною владою і донорами, яка буде залученість громадянського суспільства, які будуть зроблені нові запобіжники від корупції і неефективних витрат грошей та чи не будуть піддані сумніву діючі антикорупційні механізми тощо, чи треба давати гроші відразу чи

пізніше, багато давати чи невеликими частинами, під конкретні проекти/зобов'язання чи без них тощо [1, с. 6].

Погоджуємося із дослідниками [2] у тому, що на етапі реконструкції основні корупційні ризики стосуються спроб обійти процедури закупівлі та укладання контрактів. Неналежне планування та укладання договорів на користь групи інтересів можуть призвести до невідповідної або неякісної інфраструктури. Як результат, реальні потреби постраждалих людей та їхня безпека ігноруються на користь особистої вигоди [3].

Проте, у політичному контексті слід враховувати такі фактори, коли громадянська мобільність після 2014 року призвела до того, що голос громадянського суспільства став гучнішим та почав впливати на державницьку політику. Україна створила архітектуру антикорупційної системи, що відповідало як запиту суспільства так і очікуванням міжнародних партнерів. В Україні створено систему спеціальних органів для боротьби з корупцією – НАЗК, НАБУ, САП, ВАКС, ДБР, БЕБ. Водночас Верховна рада України ухвалила Антикорупційну стратегію України на 2021-2025 роки. Ця стратегія має на меті посилити боротьбу з корупцією в Україні, що є критично важливим для країни в момент відбудови. Основними принципами стратегії є:

- Оптимізація функцій держави;
- Цифрова трансформація;
- Створення нових законних способів задоволення потреб фізичних і юридичних осіб;
- Посилення юридичної відповідальності: забезпечити невідворотність юридичної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення;
- Формування суспільної нетерпимості до корупції;
- Утвердження культури добросовісності та поваги до верховенства права;
- Подальше створення при НАЗК координаційну робочу групу з питань антикорупційної політики;
- Її очолять голова НАЗК та міністр Кабміну. Склад робочої групи затверджуватиме Уряд. Впровадження цієї стратегії та налагоджена

робота антикорупційних органів зможе попередити ризик високого рівня корупції та підвищить довіру до України серед країн ЄС. 19 липня 2022 р. спеціальна комісія нарешті призначила нового голову САП України відповідно рекомендаціям ЄС. Призначення нового голови САП є ще одним поступовим кроком України у впровадженні системної боротьби з корупцією [1, с. 18].

Отже, на наше переконання, наявність достатньо розгалуженої системи антикорупційних судових і правоохоронних органів не у повній мірі забезпечує ефективними організаційно-правовими інструментами національну українську політику з відновлення руйнувань. Розробка і невідкладне ухвалення законодавчих актів у сфері підвищення кримінальної відповідальності за корупційні посягання з однієї сторони, а з іншої сторони ефективна правова політика надання гарантій зарубжним інвесторам, транспарентність і прозорість механізмів державного управління у даній сфері суспільних відносин можуть стати елементами комплексного забезпечення антикорупційної складової у сфері політики повоєнного відновлення України.

Список використаних джерел

1. Шаповал Н., Федосеєнко М., Грибановський О., Терещенко О. Повоєнне відновлення України. Нові ринки та цифрові рішення. URL : <http://surl.li/dlsfr> (дата звернення: 15.05.2023).
2. Самоходський І. Аналіз міжнародного досвіду та найкращих практик щодо прозорості та підзвітної відбудови К.: Агентство Сполучених Штатів з міжнародного розвитку (USAID), 05. 2022. URL: <http://surl.li/kcuzo> (дата звернення: 15.05.2023).
3. Fenner G., Mahlstein M. Curbing the Risks of and Opportunities for Corruption in Natural Disaster Situations URL : <http://surl.li/kcvbm> (дата звернення: 15.05.2023).

*Владислав Халява,
аспірант кафедри політичних наук і права
Київського національного університету будівництва і архітектури,
ORCID ID: 0000-0001-6721-2815*

ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО У ПОЛІТИЦІ ЖИТЛОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ЗАКОНОДАВЧІ ПЕРСПЕКТИВИ

З урахуванням значного збільшення учасників бойових дій в Україні, що спричинено повномасштабним російським воєнним вторгненням постала актуальна потреба забезпечення житлом даної категорії населення України з огляду на масштабні руйнування внаслідок терористичних обстрілів українських населених пунктів. На відміну від внутрішньо переміщених осіб, а також тих осіб, які отримали тимчасовий прихисток у зарубіжних країнах і статус біженця, учасники бойових дій не мають можливості проживання у зазначених умовах. Водночас заслуги учасників бойових дій у забезпеченні територіальної цілісності і суверенітету України є найбільшими, тому державна політика повинна бути побудована на пріоритетності забезпечення їх насамперед житлових проблем.

Для реалізації вищезазначеного 3 листопада 2022 р. Верховна Рада України ухвалила у другому читанні та в цілому законопроект «Про Державний бюджет України на 2023 рік», в якому закладено 6 млрд 838,6 млн грн на фінансування державної ветеранської політики в Україні. «За» проголосували 295 народних депутатів. Пріоритетом є виділення 5,5 млрд грн на забезпечення житлом ветеранів війни, членів родин загиблих захисників і захисниць, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України. При цьому видатки за бюджетною програмою 1511040 (постанова № 719) складають 1 733 939,2 тисячі гривень, за бюджетною програмою 1511050 (постанова № 280) – 3 264 682,4 тисячі гривень. Сума закладених коштів забезпечить виконання

державних зобов'язань перед 2 843 особами, зокрема тими, які захищали Україну та залишилися без житла внаслідок збройної агресії РФ [1].

Водночас очевидним фактом є недостатність державного фінансування забезпечення житлом учасників бойових дій, пошук напрямів удосконалення даних механізмів реалізації державної політики має враховувати зарубіжний досвід.

У цьому контексті варто звернутися до досвіду Республіки Косово, котра реалізовувала подібні програми, зокрема важливими є уроки консультанта з питань відновлення житла в Косово Дріта Шабані описала постконфліктний досвід Косово. У 1999 році місія ООН у Косово повідомила: 120 000 будинків (58%) було пошкоджено, 78 000 (38%) стали непридатними для використання, в результаті чого приблизно 500 000 людей залишилися без даху над головою. Незважаючи на заклики, протягом трьох тижнів після закінчення війни 700 000 повернулися додому [2].

Важливі проблеми, з якими зіткнулися під час реконструкції, включали:

- Планування та впровадження реконструкції виявилось набагато складнішим, ніж очікувалося, затримка у відновленні національних і місцевих інституцій призвела до неформального розвитку, включно з незаконною забудовою;

- Погана співпраця між міжнародними та національними організаціями призвела до дублювання повноважень і функцій;

- Задоволення надзвичайних потреб призвело до перенаселеності та зниження стандартів житла.

Ключові уроки з Косова, які можна перенести, включають:

- Успіх у постконфліктній відбудові передбачає розуміння складності політичного середовища, ефективну координацію та залучення широкого кола зацікавлених сторін громади;

- Точність початкової оцінки збитків має вирішальне значення;

- Міжнародні агентства повинні залучати місцевих експертів і професіоналів із самого початку;

- Правильний дизайн проекту та планування потреб у навичках є важливими;

- Залучення власників пошкодженого майна на етапі планування полегшує впровадження;

- Реконструкція – це більше, ніж дах над головою. Це передбачає інфраструктуру, охорону здоров'я, школи та будівництво громади [3, с. 19].

На наш погляд, для реалізації ефективної політики забезпечення житлом учасників бойових дій, а також внутрішньопереміщених осіб, потрібно розробити і впровадити державну програму сприяння співробітництва державних органів влади та інститутів громадянського суспільства й інших партнерів приватного права. Подібні ініціативи реалізуються на рівні приватних ініціатив, приміром, юридична фірма INTEGRITES, Міністерство у справах ветеранів України та Інститут доступного житла* (США) підписали угоду про співпрацю, мета якої – об'єднати зусилля задля створення житла для ветеранів війни та їхніх сімей. Захід став логічним продовженням експертного партнерства INTEGRITES та Інституту доступного житла (ІДЖ) у рамках Ініціативи житлозабезпечення України, заснованої влітку 2022 року. INTEGRITES та Інститут доступного житла на добровільній основі сприятимуть залученню до проєкту міжнародних фінансових установ та інших спонсорів. Вони також консультуватимуть щодо концепції, управлінських та проєктних рішень щодо забудови з тим, аби збудований об'єкт містив у собі всі складові добробуту громади [4].

Отже, державно-приватне партнерство є важливим актуальним напрямом удосконалення політики забезпечення житлових потреб учасників бойових дій, кількість яких зростає у геометричній прогресії після 24 лютого 2022 року – повномасштабного російського вторгнення. У цьому контексті потрібно акцентувати увагу на необхідності розробки і ухвалення комплексної цільової державної програми та внесення змін і доповнень у Закон України «Про державно-приватне партнерство» № 2404-VI від 1 липня 2010 р. щодо гарантій пріоритетів залучення інвестицій, що забезпечуються фінансовими зобов'язаннями держави щодо інвестиційних ризиків, спричинених змінами у законодавстві. Забезпечення зменшення ризиків інвесторів надасть гарантії довіри зарубіжних партнерів в участі у відбудові руйнувань та фінансовій участі

у соціальних проектах, зокрема щодо забезпечення житлом учасників бойових дій.

Список використаних джерел

1. Держбюджет-2023: Мінветеранів передбачено 6,8 млрд грн на підтримку захисників та членів їхніх сімей URL : <http://surl.li/kcvbo> (дата звернення: 15.05.2023).
2. Shabani D. Reconstruction phase in Kosovo URL : <http://surl.li/kcvbp> (дата звернення: 15.05.2023).
3. Long D., Smith D. The proceedings of three pro bono events on the challenges and opportunities for rehousing the citizens of Ukraine URL : <http://surl.li/kcvbr> (дата звернення: 15.05.2023).
4. Загнітко О. INTEGRITES уклала угоду про pro bono співпрацю з Міністерством у справах ветеранів України та Інститутом доступного житла URL : <http://surl.li/kcvbs> (дата звернення: 15.05.2023).

Підписано до друку 01.08.2023 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Друк офсетний. Зам. № 77-291
Умов.-друк. арк. 12,3. Обл.-вид. арк. 13,6.
Тираж 100 прим.

Віддруковано ФО-П Шпак В. Б.
Свідоцтво про державну реєстрацію В02 № 924434 від 11.12.2006 р.
м. Тернопіль, бульвар Просвіти, 6/4. тел. 097 299 38 99.
E-mail: tooums@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 7599 від 10.02.2022 р.